

szél-járás

XI. ÉVFOLYAM 3. szám • 2018. október

Görföl Jenő főszerkesztő (Pozsony)
 Balassa Tamás (Mosonmagyaróvár)
 Böröndi Lajos (Feketeerdő)
 Deák Ernő (Bécs)
 Ferenczy Klára (Baden bei Wien)
 Farkas István (Dunasziget)
 Hornyák István (Pozsony)
 Kepe Lili (Lendva)
 Kovács László (Egyházgelle)
 Tuba László (Mosonmagyaróvár)
 Végh László (Somorja)

Szerkesztőség:

Bratislava - Pozsony, Námetstie 1. Mája
 10/12, 815 57 Bratislava. E-mail: csevadok
 @csevadok.hu

Feketeerdő, Erdőalja u. 11. 9211. boron-
 di@falu-tv.hu, mosonvarmegye@gmail.com

Wien - Bécs, Schwedenplatz, 2/I/8. Levél-
 cím: A-1011 Wien, Postfach 358. E-mail: be-
 csi-naplo@aon.at.

A Pro Patria Honismereti Szövetség
megbízásából kiadja: Mosonvármegye
 Lap-és Könyvkiadó, 9211 Feketeerdő, Er-
 dőalja u. 11. E-mail: mosonvarmegye-
 kft@gmail.com Nyugat Takarékszövet-
 kezet: HU90 5950 0155-1108 5733 0000
 0000 SWIFT:TAKBHUHB

Előfizethető a fenti bankszámlára való utalással, előzetes vagy utólagos számlázással. Egy szám ára: 800 Ft, Szlovákiában 1,5 euró. Előfizetési díj egy évre: 3200 Ft, Szlovákiában (6 euró), Ausztriában és Szlovéniában 15 euró.

ISSN: 2060-3886

Megjelenik a Palatia Nyomda és Kiadó
 Kft. gondozásában (9026 Győr, Viza u. 4.).
 Felelős vezető: Radek József ügyvezető.

Csáky Pál
 Böröndi Lajos

Európai tangó (esszé) 3
és bocsád meg a mi vétkeinket (vers) 4

irodalom

Kerék Imre

Versenyszonett egy szonettversenyen
kívül, Homagge á Jeszenyin (versek) 5
(versek)

Gál Sándor
 Tönköl József

BELSŐ UNIVERZUM (napló) 6
Sárföldre húzott vonalon,
Holdtalan-naptalan (versek) 20
Csípős szerelem (elbeszélés) 21
Száz éve született Török Gyula
(tanumány) 23

Száraz Pál
 Szabó Ferenc

honismeret

Fittler Ottó
 Simon Zsuzsa

Gyermekszemmel '56-ról 29
Engem egy fotó alapján ítélték el
(Fehér János vallomása) 35
Mátyás kultusz Nagymegyeren 37
Volt egyszer egy fürdő Szabadkán 40

Varga László
 Fehér Márta

barangoló

Görföl Jenő

Szenczi Molnár Albert és Házsongárd 48

képzőművészet

Böröndi Lajos
 Száz Pál

KOMP – Kortárs Művészeti Panoráma 56
Séta az Érző mezőkön – Gondolatok
Szőke Erika tárlata kapcsán 57

Pincz Sándor

A világ nagy részének hiányzik a csend
Beszélgetés Gáti Oszkával 63

színház

közművelődés

Duba Gyula
 Gaál László

Múltavató 68
István és Mátyás az előadások
középpontjában (Deákiban rendezték
a II. Szent István Király Ünnepeket 71

Száraz Erzsébet	<i>Csak egy marék földet - Kitelepített honfitársaikat fogadták Nagyfödémesen</i>	73
Neszméri Tünde	<i>Különleges kultúrát képvisel Zoboralja</i>	75
Száraz Erzsébet	<i>VI. Borsos Mihály Napok Nagyfödémesen</i>	77
Száraz Erzsébet	<i>XIII. Mátyusföldi Fesztivál Nagyfödémesen</i>	80

recenzió

TubaLászló	<i>Politikatudomány és történelem (Paár Ádám: Pártok, választások és társadalom Győr és Moson régiójában)</i>	83
-------------------	---	----

Szenc város

Mosonvármegye Lap-és Könyvkiadó

Csáky Pál

Európai tangó

Úgy néz ki, rosszabb idők jönnek Európában. A stabilitást, fejlődést eddig garantáló erők megbicsaklani látszanak, a nagy mesélők erősödnek.

Igen, az Európai Uniónak komoly hibái vannak – mint minden ember által létrehozott szerkezetnek. Ugyanakkor Európát nem ez veszélyezteti elsősorban, hiszen a kontinens a földgolyó legélhetőbb helye. Ezért is igyekeznek hozzánk más kontinensekről azok, akik szerencsétlenebb helyzetbe születtek.

Európát elsősorban a saját önzése és felelőtlensége veszélyezteti. A jólétbe való fulladása, amely testi-szellemi elpuhulást okoz. A migráció is, amelyről annyit beszélnek, csupán egy következmény: az alapprobléma abban van, hogy Európa demográfiai szempontból a kihalás felé mozdult el. Európában nem születnek meg azok a gyerekek, akiknek meg kellene születniük ahhoz, hogy az európai jövőt az eddig megszokott paraméterek mellett képzelhessük el. S mivel Európa tényleg a világ legélhetőbb kontinense, nem fog lakatlanul maradni. Ha nem születnek meg itt az európai gyerekek, az űrt a más kontinensről bevándorlók fogják betölteni. Legálisan vagy illegálisan.

Nekünk, persze, akik naponta hitet teszünk az európai civilizáció mellett, ez szokatlan és fájdalmas. Szeretnénk, ha a mi Európánk, s abban a mi kis magyar világunk is megmaradna alapjaiban olyannak, amihez hozzászoktunk. Ám ne feledjük: amit mi történelemnek hívunk, az változások sora, amelyet a múltban határőrök és vámosok, ideológiák és hadseregek próbáltak úgy-ahogy konzerválni.

A világ azonban nagyot változott, szellemileg és fizikailag is nagyon átjárhatóvá vált, s ha valóban tenni akarunk kultúránk pilléreinek megmaradásáért, ahhoz nem elég a sopánkodás. Azért naponta tennünk kell, kellene.

Arra kellene tehát vigyáznunk, hogy a fürdővízzel ki ne öntsük a gyereket is. A magyarországi közbeszéd nagyon eldurvult, leegyszerűsödött: mi, magyarok, akik ezer éve vagyunk európaiak, ha akarnánk, sem tudnánk kitépni magunkból a közös európai kötődéseket. Van egy régi, nagyon igaz mondás: valaminek az értékét akkor érted meg igazán, ha már elveszítetted. Jó lenne, ha az Európai Unió esetében nem kellene egymásnak elmondanunk ezt a mondatot. Mert ne feledjük: az európai történelem az európai háborúk története is. S az európai történetben ritka az olyan időszak, mint az elmúlt hetven év története, amikor a rendszerben részt vevő országok között nem volt fegyveres konfliktus. Ez nagyon nagy érték, amely a mostani életszínvonalunk egyik alapja.

Persze, lehet nagyokat mondani brüsszeli diktátumokról meg érzéketlenségről – s tényleg van is bizonyos igazságtartalmuk az esetleges kritikáknak. Ám a britek mostani kínlodása a Brexittel legyen mementó mindenki számára. A népszavazás után a nagy szájhősök egymás után tűntek el, sőt, egyikük-másikuk német vagy francia állampolgárságot kért. Igen: Nagy-Britannia kilépésének legnagyobb szorgalmazói között vannak olyanok, akik kettős állampolgárságért folyamodva akarnak továbbra is az EU polgárai lenni.

Nem jó tehát belemélyedni köldöknéző vitákba – az ún. Sargentini-jelentés kapcsán sem. A jelentés nem jó, a megszavazása hiba volt néhány hónappal az EP-választások előtt. Ám az is tény, hogy

jobban meg kellene nézni az egyetemekről és a civil szervezetekről szóló törvényeket, amelyek ezt a szavazást kiváltották. Ha Szlovákiában ilyen törvény lenne – és Fico már belebegtette, hogy esetleg lekoppintják –, akkor hatalmas komoly veszély fenyegetné minden olyan civil szervezetünket, amely például külföldről kap támogatást. Tudna ennek bárki is tapsolni a felvidéki magyarok közül?

Mondom, nehezebb idők elé nézünk. Magam is kíváncsi vagyok, milyen lesz az európai politika arca a jövő évi EP-választások után. Attól tartok, barázdáltabb, kiszámíthatatlanabb, mint a mostani – már szintén nem kisimult, nem hibátlan – ábrázat.

Böröndi Lajos

és bocsásd meg a mi vétkeinket

amikor behúzzák a gödörbe a testet
 amikor a túlrejt szőlőszemek megrepednek
 amikor farkasszem néz egymással áldozat és tettes
 amikor következmények nélkül helyet cserélhetnek
 amikor megnyírnak fürdőbe majd a gázba visznek
 amikor visszafordul még és a lencsébe néz a gyermek
 amikor a beszervezettek spiclinek beszerveznek
 amikor ezért később arcul köpnek
 amikor a ruszkik szétlövik Budapestet
 amikor magyarul szólalsz meg az utcán és leütnek
 amikor nevet keresnek a vérben fürdő tereknek
 amikor egy falunyi népet a géppisztolyok elé terelnek
 amikor az üszkös házak között lefényképezkednek
 amikor heréidet pépesre verik és levizelnek
 amikor összedrótzott kézzel a gödörbe löknek
 amikor sírodon gaz nő s rajta lovat legeltetnek
 amikor vége nincsen a gyötremnek

ez is európa

Kerék Imre

Versenyszonett egy szonettversenyen kívül

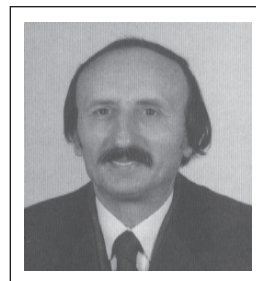
(József Attila: Emberiség)

Ki elhagytál nemrég, szegény anyám,
kit folyton gyötört a világ s nem értett!
Hányféle bűnt követtem én el érted –
kötéllel ne kerítsen a magány.

Tüzet raktál ónos folyó fagyán,
nádvagó sarlód felsebezve sértett,
s én láttalak, mint sújtott alig-éltet,
de nem nyithattam rést a fagy falán.

Láttalak hajlongani bűzös ólnál,
s az erdő gallyat szedni, mintha volnál,
erőd kiszívta korai halál,

s te sápadtan túrted, hogy véred ontsák,
sejthetted: az élet cifra bolondság.
Bárhova bújhatsz: sorsod megtalál.

Hommage á Jeszenyin

Kaszáló, csalit egyre pőrőbb,
ködben rejtőzik a patak már.
Gurul a Nap-kerék előrébb,
majd elmerül a hegyszorosnál.

A keréknyomok-vonalazta
országút már álomba révül.
Álma: hogy a hó betakarja
az egész nagyvilágot végül.

Mi láttuk – suttozták a fák –
ahogy a kék lepelbe takarva,
szánunk elé fogta magát
a telihold: tűzveres kanca.

Gál Sándor

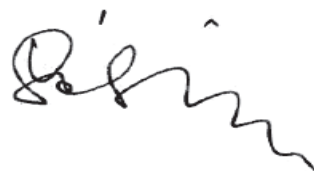
BELSŐ UNIVERZUM

Nyolcvanadik esztendőm

Hónapokkal ezelőtt elhatároztam, hogy ennek az esztendőnek minden napján leírok „valamit” – a jelen eseményeinek egy-egy pillanatát és mellé mindazt, **ami azon a napon** felmerül emlékezetem mélységeiből.

Vagyis ez az írás 365 napomat rögzíti majd.

Maradék életemnek feltehetően ez lesz az utolsó és egyben a legösszetettebb vállalkozása.

1. nap

Amikor József Attila a sínek közé állt, már negyedik napja éheztem...

Anyámnak nem volt teje, amivel táplálhatott volna. Hogy megmaradtam, feltehetően anyai déd-nagyanyám tudásának és tapasztalatainak egyféle diadala lehetett. Mert Szabó szüle fákkal, füvekkel, s az állatokkal is szót értett. ... Nekem később azt mondták, hogy nappal aludtam, s egész éjszaka nem „bőgtem”, hanem ordítottam.

Ma is egyik legnagyobb gondom az elalvás.

Nem tudom mivel, s hogyan tápláltak életre, de megmaradtam, s ha ma erre gondolok, olyan *mintha volnának születésem előtti emlékeim is*. Ami, ugye, eléggé hihetetlenül hangzik, ám, ha az embernek álmai lehetnek, akkor akár távolabbi emlékei is maradhatnak. S ha jobban átgondolom, minden versem, amit az elmúlt évtizedekben leírtam, *egy valóságon túli valóság szerves részét* jelölheti. S mikor leírtam egy-egy szót, akkor szilárd egészzé tárgyasult, szerves lényként élt, vagy megéledt, s lett használhatóvá egy tágas közösség számára.

Vagy ha anyám dalolva altatott, bizonyára a hangok is megérintettek. De a szavak akkor még alig... Azonban a kettő együtt bizonyára! Ha pedig a ringatás ritmusát is ide kapcsolom, nincs kétség ezek együttes szerepéről.

... József Attila 1937. december 3-án orvosának egy levelezőlapra ezt írta: „Kedves doktor úr! Hiába próbálta meg a lehetetlent.” Meglehet ez volt az utolsó mondat, amit leírt.

Feltehetően én is hiába próbáltam meg a lehetetlent. Vagyis ezt az első napot azzal zárom, hogy – nyitva hagyom!

(Később még kimentem vadászni, s bizony gond volt hazavezetni az autót. Hogy érdemes-e ilyen kockázatot vállalni?!

Ha már-már lehetetlen?!)

2. nap

Tények 1. Születésnap levél Fekete Györgytől, az MMA elnökétől. „79. születésnapodon szeretettel kívánunk egészségben megélt további esztendőket, életműved gyarapításához pedig erőt és alkotókedvet! Közös vállalt küzdelmünk kiteljesítéséhez a jövőben is számítunk szellemi támogatásodra, szívből remélve, hogy a gondviselés szerető figyelme tovább kíséri életed.

Baráti üdvözléssel Fekete György és a Magyar Művészeti Akadémia Elnöksége.”

Tények 2. A KOLIBRI Kiadónál megjelent Hétmadár c. antológiában a Héterdő c. versemből két megjelenített rész jelent meg, CD melléklettel.

Valamit dolgoztam is kint, de délutánra – mostanra – az erős fájdalmak már-már a földre rogyasztottak.

Elképesztő, hogy a fájdalmak mivé alázzák az embert, ha nincs ereje fegyelmézni magát... Nagy szerencsém, hogy az írás az elmúlt évtizedek alatt megtanított erre a fegyelemre. Mert évtizedeken át írni e belső – létező – önfegyelem nélkül a teljességnek a közelébe se kerülhet az ember. Több kortársam „töredék”, vagy töredékes életműve igazolja és bizonyítja ezt sajnálatos markánsággal. ... Mind-ehhez hozzá tehetem, hogy ami már a magam valóságából – ami belőle megírható volt – kimaradt és megírtakhoz hozzá tehet, legfeljebb csak nekem hiányozhat. S hogy az mennyi, rajtam kívül senki se tudja, sőt, sejtelve se lehet róla senkinek.

Sok – mérhetetlenül sok.

3. nap

Lessing Laokoón legendáját – mármint a róla írt nagyszerű művészetelméleti munkát – az egyik legizgalmasabb alkotásnak érzem, s legalább harminc éve vissza-vissza térek hozzá, mégpedig azért, mert megállapításai nem csak megalapozottak, túl ezen: alpművek is egyben. Amikor a költészet és a képzőművészet kölcsönhatását vizsgálja, írja le, hogy „a festészet néma költészet, a költészet pedig beszélő festészet.”

Ez a kápráztató antitézis – vagy viszonyítás – cáfolhatatlan bizonyítéka a „márványba vésett szellem erejének.”

4. nap

Tegnap idáig jutottam el, s ekkor lassan zsibbadni kezdtek a lábaim, ami, eddigi tapasztalataimból következtetve, egyértelműen a vércukor-szint radikális csökkenésének a jele. Igyekeztem hát bejutni a szobába, hogy nagyobb bajom ne támadjon. Éva hamar adott szőlőcukrot, majd megmérte a vércukor-szintet. A készülék 2,6 millimolt jelzett, ami bizony már kóma-közeli állapot. Nemsokára kivert a hideg veríték, elzsibbadtak a karjaim, elhomályosult körülöttem a szoba, a tárgyak pedig, mintha a levegőben lebegtek volna, aztán nagyon hideg lett. Éva segített be a szobába, majd előbb a pizsamába, azt követően pedig az ágyba bújni.

Fájdalmat nem éreztem, valami hihetetlenül mély csend fogott körül, szinte magába takart, nem érzékelttem azt, hogy hol vagyok, s hogy valójában mi történik velem.

Később aztán odakint is besötétedett. Amikor pedig újra tudatosodott, hogy hol vagyok – hogy visszatértem – az volt az első gondolatom, *hogy ilyen lehet a halál-előtti állapot.* Azonban most, utólag ítélem így ezt a „megélt”, vagy tudatosult emléket ha ugyan egyáltalán emléknek nevezhető.

Később, ahogy helyre állt a vércukor-szint, az egyensúlyom is rendbe jött, de iszonyú gyengeséget éreztem és egy ideig a fejem is fájt.

Lényegében ezért maradt félben a tegnapi-szánt feljegyzés-sor, amely a Lessing-i megállapításnak két részletét adta volna a festészet és a költészet iker-voltának további megerősítésére.

Az első ez: A kígyók tekervényei „felkeltették a megakadályozott menekülés képzetét, és valami-féle mozdulatlanságát is, ami nagyon kedvez a változatlan állapot művészi időtlenségének. ...” Most csupán az a baj, hogy nem emlékszem, hogy tegnap mit szándékoztam ezzel megerősíteni!?

És a másik: „Vajon az öltözék (...) rendelkezik-e annyi szépséggel, mint az örök bölcsesség műve, a jól szervezett test? Hát csak csalattatásra vágyik a szemünk és mindegy neki, mivel csalják meg?” Úgy tűnik fel előttem, hogy létezésünknek vannak olyan mozzanatai, amelyeket nem rögzít az emlékezet!

És nincs se szó, se kép.

5. nap

Ez igen kurta nap volt, vagy annak látszott, holott akár egy hétre való eseményt-élményt torlasztott össze. Születésnap vendégeim voltak, ami egyvégtében az irodalom ilyen-olyan kölcsönhatásait feszítette egymásba.

Mostanra, hogy beesteledett, békesség terült fölénk, meg hogy Satya is itthon van, s hajnalban barátaival vadászni készülnek. ...

Vagyis visszaegyszerűsödött minden a maga hétköznapi ritmusába.

Itt most abba is hagyom, bár lehet, hogy később vissza jövök a „lehetséges folytatáshoz.”

6. nap

Fénnyé bomlani?

Inkább kérdőjel nélkül, így: fénnyé bomlani!

Így sokkal konkrétabb és sokkal hihetőbb.(?)

7. nap

Jó egy órával ezelőtt, amikor Satya elindult; vissza Budapestre, írtam néhány mondatot arról, hogy ami ma **vers eny**, annak semmi köze a játékhöz. Üzletté torzult a benne lévő szépség! Valamikor, a múlt század ötvenes és hatvanas éveinek fordulóján, sokat fociztam. Szerettem a játékot, szerettem gólt rúgni. Abban a „játék-időmben” az járta, hogy a mérkőzés után aki gólt rúgott, megihatott két nagysört. Aki „csak játszott”, annak be kellett érnie fél liter keserű itallal!

Mivel én nem szerettem se a bort, se a sört, a pálinkát pláne hogy nem, így ha rúgtam egy, vagy két gólt, akkor az én egy plusz egy söröm elfogyasztása a csapat föladata lett. Az én italom, különleges fröccsöm állt pedig: fél deci császárkörte (likőr), fél deci málnaszörp, vagy meggyászörp és szódavíz. Ez a keverék kedvem szerinti ital volt – ízlett! Ahogy akkor a focizás is, s ahogy említettem, imádtam gólokat rúgni. A háborút követő időkben korcsolyázni is megtanultam a tükörsima, otthoni Nagy-tó jegén, de csak előre tudtam „körözni”. Hátrafelé nem sikerült. Azonban, mert beleszerettem, megtanultam sízni. Beleszerettem a „suhanásba”, a sílécek sziszegő énekébe. Hogy például a Tátra több, mint kétezer méteres magasából lesiklottam a Csorbatóig, megállás nélkül! Persze:olykor fékezni is kellett!

De soha nem számoltam, hogy hány gólt rúgtam például egy bajnoki szezonban, vagy, hogy mennyi ideig tartott a felhők magasából lesuhanni a Csorbató jéggel-hóval borított síkjára, síkjáig. ...

Az efféle „teljesítmények” soha nem érdekelték. De később az irodalommal is így voltam: hogy az nem lóverseny-pálya, ahol egy fejhosszal lehet győzni, vagy veszíteni. De egy-két jó mondat velem jött, áthaladván közel nyolc évtizedet, anélkül, hogy fényét veszítette volna.

Vagy amikor apám megtanított szántani, két alig-betört tinóval – az egymásra boruló barázdák különös párhuzamai és azok természete sokkalta fontosabb volt. Az ma is.

Amit megőriztem belőle, akár a verssorok zenéje-ritmusa – most is megérintenek, s megérintenek egy kisebb esszét, vagy akár egy terjedelmesebbet is, kitágítva a poétika látóhatárán rögzült teljességet: *a fényé bomlás genetikáját*.

Egyébként Satya az előbb telefonált, most hagyta maga mögött Miskolcot.

Tiszta és nagyon hideg az éjszaka.

8. nap

Egy kis örömmel írom ide, hogy Sziki Karcsi összefoglaló méltatását elkérte közlésre Balázs Gézája NyÉK számára. Most ő az elnöke a maradék AK-nak. Ha közli Karcsi írását és a képeket, azt itthon kinyomtatjuk.

Most pedig pihennem kellene, mert a röntgen és a további procedúrák elvitték az erőmet. A lényeg, hogy, az orvosnő szerint, „koromhoz képest elfogadhatóak az eredmények”. És ez az „elfogadható”, számomra is elfogadható.

Nem sokkal később az a különös öröm-érzés fogott el, hogy holnap nem kell sehová se utazni, se menni. Hogy a reggel nem hajnalban kezdődik, hanem azt követően, hogy a hajnal fel- vagy kivirrad, aztán kivilágosodik, majd felkél a Nap. Én pedig adok a cinkémnek egy marék diót, és örülök annak, hogy ők is örülnek.

Lám, a létezés dolgai milyen egyszerűek és örömet adóak, ha magunkban azokat fölismerjük... Persze, eljutni odáig – az a leghosszabb utazás.

Tudni a tudhatót!

9. nap

Kicsit elbizonytalanodtam azt illetően, hogy elhatározásomat, miszerint minden nap írok „valamit” ebbe a kövér füzetbe, képes leszek-e teljesíteni? Nem a szándék, hanem lehetőség akasztott el pár pillanatra. Az érkező és egyre gyakoribb rosszul-létek sora, hogy nem írni, vagy gondolkodni, de járni is gond. Például kigyalogni a kapuig, meg vissza, korahajnalban, vagy alkonyidőn.

Az azonban tényként írandó ide, hogy az „Estéli írás” második részét beírtam – lezártam ezzel – a számítógépbe.

Szóval történt némi haladás, s új fejezetet nyitok, folytatva az előbb említett kétkedéssel a nyolcvanadik esztendőmet – az estékkel és a nappalokkal.

Közben sok minden eszembe jutott az elmúlt évtizedek esemény-soraiból. Van, amit már le- vagy megírtam, de elég sok leíratlan esemény, történet kering amolyan „szellemi galakszisban” az emlékezet távoli terein, amelyeket ide kellene másolnom – csak hogy ma ezek az emlékek gyakran elúsznak a megfáradt értelem ködgomolyai között – vagy közül a semmibe(!)

És úgy érzem, hogy ebben a zajlásban van, ami megállítható, s van, ami a távoli, belső horizonton kívülre sodródik, és önmagát zúzza szét, vagy emészti föl.

Azt azonban nem tudom most megítélni, hogy ebből a belső zajlásból a leírtakon kívül mit kellett volna még iderögzítenem – megőrzésre.

Ami itt olvasható, vagy ami kisodródott az úri messzeség abszurd tereire.

Nem könnyű azt látni, hogy mily hamar kiüresedik minden.

10. nap

Zöldár idején libapásztor koromban a Duna „főgyütt” szülőfalum, Búcs alsó széléig s ekkor a „Gyöp” a (libalegelő) tengerré változott, Szabó szüle ebből a zöldárból péntővel fogta ki a dunai halakat. Írtam erről már korábban is egy keveset, de arról, hogy ennek az árapálnak milyen mérhetetlen jelentősége volt, igazából egy rövidebb mondatban sem szóltam.

Pedig ez a „zöldár” lényegében mozgásával, folyamatos „történeteivel” szinte pontosan – bármily abszurdnak tűnik is – a magyarság Trianon-utáni *teljes történelmét leképezte!*

Lássuk csak!

Amikor az Alpokban megindult a hóolvadás, a Duna felső szakaszán, hozzávetőlegesen Pozsonytól Esztergomig megduzzad és előnti a történelmi árteret. Pozsonytól lefelé a Csallóközt, aztán eléri Komáromot, s úgy Izsától pedig egészen Karváig, Búcsig több ágra szakadva, betölti a mélyebben fekvő síkság részeit, s hoz magával minden mozdítható hordalékot. Mert ahogy egykor mondták: a folyó rak, vagy szed!

Ugyanakkor a Dunából kiáradnak ezekre a terekre a halak ezrei, mert-hisz ez az ívás ideje! Az előntött térségben sok-sok millió halikra jelentette mindig a Duna élővilágának a holnapját, ezzel együtt az itt élő emberek létidejének az egyik nagyon fontos megélhetési forrását is. A kikelt ikrák az apadás kezdetére már apró halakként kerülnek vissza a folyó fő sodrásába, nagyobb mellékágaiba. Ám egy részük a sok érben-ágban talál otthonra, s növekszik az ember és a ragadozók táplálékává.

Ez, idáig, a természet törvényszerű körforgásának folyamatos része. Megújuló és megújító rendje, ha úgy tetszi: törvénye. Azonban a halikrák és a „kishalak” egy része olyan mélyedésekben reked, amelyeknek nincs állandó kijárata, pontosabban: kifolyása. Az erek, kanálisok, mélyebb tocsogók irányába.

Eszekben a „sekélyekben” maradt halporontyok, a velük egysorsú nagyobb – felnőtt – halakkal együtt, a tocsogók foglyaivá lesznek – „trianonizálódnak”! – nincs számukra *se út, se lehetőség újra egyesülni az Egésszel – a Dunával.*

A Duna és a „tocsogók” között megszűnik a találkozás lehetősége. Így a nyári hőségben kialakulnak az „új határok”, mondjuk a Duna és a Lehen-árok között. A sekély vizek lassan elpárolognak, s az ott rekedt halak számára nincs kivezető árok, vagy ér – ott pusztulnak mind egy szálíg a kiszáradó vízfenéken.

Ifjúságom idején többször megéltem, s láttam a Duna „zöld áradását” az elmúlt század hatvanas éveinek a közepén pedig tanúja lehetem e csodálatos folyó utolsó, hatalmas erőfeszítésének – óriási pusztítást okozva az emberlakta tájnak és térnek – *egykori saját birodalmának visszahódítására, hogy szabadságát visszanyerje.*

Am ebből következett, hogy olyan új „trianoni gátakat” emeltek természetes útjait lezárva, hogy azóta nincs esélye arra, hogy terét és szabadságát visszanyerje.

Úgy tűnik fel előttem, hogy amiként az ivadéknevelő erekből, csobogókból elfogy az életet adó víz, olyképpen elfogy a felnégyelt nemzet is, lassan kiapadnak az anyanyelv éltető forrásai is.

11. nap

Az előbbiekből látható, hogy még olykor megérintenek olyan közösségi gondok, amikről tegnap írtam. Jelképiségük és kegyetlen valóságuk azonban cáfolhatatlan! Ennek ellenére úgy érzem – vagy inkább egyre határozottabban „látom” az egészet bizonyítottnak, hogy az ellene való küzdelem ma kilátástalan. Persze, az is lehet, hogy mindez a mai nap hordaléka, mindaz, ami összegyűlt benne – fájdalmak, nyomorúságos fizikai és szellemi kudarc-élményeim feloldhatatlansága.

Ez az írás is!

Tudom, persze, hogy tudom – ez az utolsó menedék, minden kihagyott lélegzetvétel után. S ahogy az ezüst színű tollból kiárad még a tinta, s egy gondolat önmagát szüli meg ezen a mai estén is! Hát elgondolni is aligha lehet ennél többet a megszülető történetről. Hogy ide rajzolódik a nappal szürkesége, a tocsogók szétzúzott jégdarabjai, egy vadkacsa-raj felröppenése, riadt kiáltásai, aztán a megdermedt repcetáblán egy őzcsapat vágója.

Minden benne van ebben az estéli pillanatban, megmarad és megőrzi ennek az emléknek esemény-voltát.

S lehet, hogy valaki egyszer a lényegét is megérti, vagy felismeri.

12. nap

Nagy bajban vagyok reggel óta. Lehet, hogy az időjárási frontok nyomasztanak, ám a szétszórtság hullámaim inkább magamban vélem zajlani. Ami bizony egyáltalán nem kellemes testi és szellemi esemény.

Ennek ellenére délután Satyával egy hajnali vadászatot terveztünk, amolyan autós portyázást, lent a síkon. S mert engedélyem van a most-vadászható vadak kilövésére, az egyik golyóspuskát is – a kiscsapatot – s az apámtól örökölt tizenhatos sörétes Kruppot visszük magunkkal. A többi majd eldől hajnalban.

Igazából, kint sétálva a ködszítalásos sötétségben, igyekeztem eligazítani magamat, hogy ezt a napi összefoglalót egyetlen mondatra oldjam meg. Aminek az lett volna a lényege, hogy elérkeztem oda, amikor nem érdemes folytatni semminémű küzdelmet. Mert: meddig dacolhat az ember a széthullás tudásával szemben?! Meg, hogy miért?

És verset se írtam már május óta. Igen! De hiszen járnom is gond.

13. nap

Azt hiszem, hogy a korrall – az öregséggel – együtt jár, hogy cselekedeteink sora bizonyos rend, pontosabban: sorrend – kialakulásával jár együtt, illetve valósul meg. Mert erre a rendre szükségem van, azért, hogy a használt tárgyak hajnaltól estéig a helyükön legyenek, vagy ha használom azokat, mindig ugyanarra a helyre kerüljenek vissza.

A sorrendről van szó! Képessé kell válnom arra, hogy sötétben is tudjak pontosan tájékozódni. Hogy ne ütődjek a bútorok éleibe, ne riasszam fel a család alvó tagjait – s főleg, hogy ne törjem ki a nyakamat. Na!

Tehát ha hajnali háromkor felébredek, s ki akarok jutni az udvarra – ki akarok jutni!!! - , akkor a hálósobából, sötétben, át kell araszolnom az ebédlőbe, onnan a konyhába, aztán a folyosóra, s kizárván az ajtót, a lugas alá érjek – zaj nélkül... Mert például, ha elbotlok egy székre, Éva azonnal fölriad, mert azt hiszi, hogy elestem stb. És joggal hiszi azt, mert többször is megtörtént, hogy az

éjszakai égbolt eltűnt előlem, s az esőverte betonon ébredtem öntudatra, s hiába igyekeztem, képtelen voltam fölállni, csak négykézláb mászva jutottam be a konyhába, továbbmenni már nem volt erőm. Még szerencse, hogy közben feldöntöttem az egyik széket, aztán Éva betámogatott az ágyba. Szóval ha az öregember a rák utáni idejében felelőtlenül neki megy a sötét éjszakának, bármily céllal indul, ilyen bajba keveredhet.

Ezért kell tudnia a sorrendet! Balról jobbra a szögön: az autók kulcsai, tovább a „nagy” kulcscsomó, aztán a garázskulcs, a pince- és a kapu kulcsa.

Más irányba: jó volna, ha a könyvtárban is valami hasonló rendet tudnék tartani, ám a könyvtárban soha nem volt és nem is lesz rend. A könyvtár a szabad portyázások tereuma. Az volt és az is marad. S micsoda meglepetéseket tartogat!

Nagyobb gond – sokkal nagyobb gond! – a dokumentumok, kéziratok, levelek mázsányi kuszaléka. És ha valami fontosat keresek, azt még körülbelül sem tudom, hogy melyik dosszié rejti.

Azonban az utóbbi évtizedekben már – mint most is – „nagy” füzetekbe írok, s ha megtelnek, ezeket évek szerint egymásra rakom, így nem szóródnak szét.

14. nap

A tegnapiak folytatása. A nagy füzetek használatában az a megnyugtató, hogy az ide írtakat a számítógépbe másolom, s ha véletlenül az érzéketlen ujjam valamikor nem megfelelő billentyűt érint meg, akkor esetleg mindaz, amit leírtam, eltűnhet a masinából! A lényeg azonban itt a füzetben megmarad.

Visszalapozva a sorrend szükséges voltához, azt is illik ide írni, hogy maga a füzetbe-írás is bizonyos értelemben sorrend dolga! Ami azt jelenti, hogy az estéli hírek meghallgatása után ülök ide a hátsó szobában lévő „téli” íróasztal mellé – nyáron a verandái „nyári” íróasztal mellé ahonnan egy igazi gólyafészekre látok – s megpróbálom összeszedni magamban a „nyolcvanadik évem” egyik napjának a leírását, vagy azt, ami ebből a nyolc évtizedből emlékeimből idáig elér.

Különösen fontos – nem csak a sorrend, de a rendszeresség is – az étkezésben. Rák utáni időm kilencedik évében a Bober professzor úr által művészién megkomponált „gyomrom” kiköveteli magának a napi ötszöri (minimum!) táplálékot.

Diéta nincs! Nincs szükségem rá. És orvosságokra se különösebben. Mert pl. ami kellene – a reflux ellen – az ellen nincs orvosság. Ellenben ebéd előtt iszok egy korty törkölyt. Vagy valami mást. És időnként egy-egy pohár bort.

Most pedig, mert egy kicsit elfáradtam, a befejezést holnapra halasztom.

De még ezt: Voltam Kassán, Varga doktornő megdicsért: a vérnyomásom kitűnő. Azt viszont szóvá tette, hogy a verseim nagyon szomorúak. Adtam neki a karácsonyfa alá A MOST-ból, egy példányt de nem vagyok biztos, hogy ez fölvidítja. Szemorvosom pedig megnyugtató, hogy a látással nincs semmi baj.

De: ilyenkor, este, akkor mitől fáj a szemem?!

15.nap

Hajnalidőn, amikor megnéztem a magasságok állapotát, eldöntöttem, hogy két szükséges munkát végzek el ma délelőtt. S ennek az irodalomhoz csak nagyobb áttételeken keresztül van, vagy lehet köze.

Először: tele az udvar a szél által szerteszórt linóleum-kacattal, amit régen el kellett volna már

takarítanom, s hogy ezt ma megcselekszem. Másodjára, hogy felvágok legalább egy hétre való gyújtóst.

Aztán itt el is akadtam. (Mellékesen mindkét feladatot elvégeztem). Az elakadásnak azonban oka van, mégpedig annyi, hogy ugyan hányán ismerik, tudják ma, hogy mit jelent a „gyújtós hasogatása”? Mert: mire kell? Tűzgyújtásra, természetesen. Holott most még a gázkazán működik. De biztonsági okokból két évvel ezelőtt Satya beszereltetett egy fa-tüzelésű kazánt is. Szóval, ha nagy hidegek jönnek, átkapcsolunk a gáztól a fával való fűtésre. Ez pedig ismét egy „sorrendet” intonál, ami azzal kezdődik, hogy szeptember elején, lehetőleg szép, száraz időben a közeli fatelepről ideszállítanak – általában három térést megtéve – 8-10 köbméter felhasogatott tűzifát. Amit aztán Évával szépen sorba rakunk a garázs köré, meg a „kócerájba.” Arra gondolva, hogy ha esetleg az ukránok, vagy az oroszok elzárnák a gázcsapokat. „Ne hogy fázzunk!”, érvelt Satya, amikor a kazán beszerelésének a költségei szóba kerültek.

Hát most a tőkén – nem a Marx-félén, hanem egy jól leállított farönkön – felvágtam egy jó hétre való „gyújtóst”, s becipeltem a kazánházba. Hogy nagyobb fagyok jöttén legyen mivel kora reggel tüzet gyújtani.

Gyerekkoromban még, amikor Soóky nagyapámék házában laktunk, az első világháborút megjárt – és megmaradt – obsitosok dolga volt a tűzifa bekészítése, a tűz életben tartása, mert akkoriban még az asszonyok és lányok – villany már volt – körbeülve az asztalt, kézímunkáztak. A tűzhely mellett a háborút-járt nagyapák pedig a szuronyrohamokról, s a háború egyéb borzalmairól meséltek „történeteket.” És ez volt, ez szívódott fel a közösség tudatába, s félig valóságként, félig mesékké formálódva alakulatott át megőrzendő történelemmé.

Ma is emlékszem arra, amikor Mikheller bácsi arról mesélt, hogy „a Volga vize befagyott, mi meg rámentük a jégre csuszkorálni, és akkor a muszkák a másik partról lőni kezdtek, *mi meg le a jégről, be a zöldkukoricába!...*”

És ezt akkor és ott mindenki el is hitte! „Le a jégről, be a zöldkukoricába. „Ha jól emlékszem ebben a háborúban a Volgáig el se jutottak a Monarchia katonái. De ebben nem vagyok biztos. De nincs is jelentősége. Hiszen Petőfi János vitéze is olyan távolságokat járt be, amit csak a mesehősök képesek bejárni. Hát akkor Mikheller bácsi miért ne lehetne mesehős?! Amolyan huszadik századi.

Aztán volt olyan is – amikor az öregek kifogytak a háborús történetekből –, hogy valahonnan előkerült egy Jókai-regény, s a kézímunkázó asszonyok azt fölváltva, hangosan olvasták.. Mindegyik három oldalt, hogy egyenlő idő maradjon a kézímunkázásra és a mese hallgatására.

Szóval most egy vesszőből font „lúdkosárba” ott áll sorba rakva a délelőtt felhasogatott „gyújtós”, hogy ha elhozza a szükség, bármelyik reggelen a kazánba kerüljenek. Amiként odahaza Búcsón szokás volt mondani: „hogy ne vegyen meg bennünket az Isten hidege.”

Vigyázni kell magunkra.

Az előbb kint voltam, ragyog a magasság, s ha igaz. Dávid király odafentről muzsikál - vagyis nagyon hideg lesz ez a Luca-napi éjszaka.

(Az előbb Koncsol Laci hívott. Még mindig van egymásnak szóló néhány jó mondatunk — az irodalomról is!)

16. nap

Néhány elkövetkező napon, ahogy sikerül elrendezni magamban a dokumentumokat, s az emlékeimet is, arról az egy szál emberről igyekszem írni majd, aki 1937. decemberében megkeresztelt. Soós Károly esperes úrról, aki a búcsi gyülekezet, a korabeli Csehszlovákiai református egyház és a kisebbségben rekedt felvidéki magyarság egyik kimagasló egyházi és szellemi vezetője volt.

Nem tudom, nem is próbáltam kideríteni, hogy honnan s miként került Búcsra, ugyanabba a parókiába, amelyben előtte Katona Mihály megvetette a magyar földrajztudomány alapjait, s mint-ha tudós elődjétől vette volna a példát, a trianoni tragédiát követően, kisebbségi létben, ugyanúgy, mint Katona Mihály, a nemzet és az anyanyelv teljességét szolgálta.

A búcsi temetőben a két kiváló egyházi férfi síremléke alig van egymástól pár lépésnyi távolságra.

Soós Károly 1928. december havában indította útjára a Református Sión című havilapot. Ahogy ő nevezte: Gyakorlati folyóiratot. Nekem több példányom van a lapból. Történetesen az I. évfolyam 2. száma is megvan, amely 1929. januárjában jelent meg: Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos Soós Károly. Szerkesztőség és Kiadóhivatal Búcs Nyitra megye. Nyomatott Gojdos Vilmos könyvnyomdájában Párkán(y). Már ebben az első évfolyam második lapszámban is a kisebbségi helyzetbe jutott magyarság két legfontosabb gondját veszi számba: „A szlovenskoí ref. egyház életfeltételei”, valamint „A Ref. Egyház és iskola” c. bevezető írásaiban.

„Megnehezült az idők járása felettünk. – írja – Egyházunk sorsa hasonló az őskeresztény egyház sorsához. Még talán nehezebb. (...) Elszomorító az is — folytatja hogy kevés a ref. vallású tanítónk és így más vallású erőket kénytelenek a prezsbiteriumok egyes helyeken alkalmazni.” A közel száz évvel ezelőtt leírt gondok, Soós Károly aggodalmai ma is érvényesek, ha a szlovákiai magyar oktatás helyzetét vizsgáljuk. „Égető kérdés tehát – folytatja 1929. januárjában –, hogy református tanítókról gondoskodjunk, s e célból egy református tanítóképző felállítására minden erővel törekedjünk.”

17. nap

Karácsony előtti nagytakarítás – az íróasztalhoz is alig jutottam el, az írás pedig ennyi: Már éjszákára is fel kell öltözködnöm. Soós esperes úr megidézése – a megkezdettek folytatása, későbbre marad, de még az ünnepek előtt megpróbálom befejezni.

Még ezt: bennem és körülöttem minden tele van sötétséggel.

Lehet, hogy a *fájdalom - sötétség?* Bizony, hogy lehet.

18. nap

(Ref. Sión)

A havilapban felvetett kérdésekre, illetve e kérdések megoldására a korabeli Csehszlovákiában – az ok egyszerű, felsorolni se érdemes – egy magyar tanítóképző létrehozására alig is volt lehetőség.

Ennek ellenére a szándék tovább élt és a Ref. Sión 1934. 6-7. dupla számában a lap szerkesztője „Református tanítóképző Komáromban” címen azt az örömhírt közli, hogy „erőfeszítéseik nem voltak hiábavalóak.”

„Évekkel ezelőtt terjesztette lapunk – írja Soós Károly – a Komáromi egyházmegye közgyűlése elé azt a javaslatot, hogy vegye pártfogásba egy magyar református tanítóképző felállításának az ügyét. És a legnagyobb egyházmegye alkotó tagjai egyhangú lelkesedéssel kimondták akkor, hogy a nélkülözhetetlen intézet céljára meghozza mindazt az áldozatot, amit anyagi erejük hozni bír.”

„Az Egyházmegye bizottsága előbb, majd – folytatja tovább Soós Károly – a magas Konvent is elfogadta ennek a létkérdést jelentő intézménynek a felállítását. A Konvent az egyházak prezsbiteriumához fordult azzal a kérdéssel, hogy kívánják-e a tanítóképző felállítását? A válasz 78 százalékan igenlő volt. (...) Reménységem, hogy mikor e sorok napvilágot látnak, az Egyetemes Konvent már meghozta a nagy határozatot, mely a tanítóképző felállítását a komáromi székhellyel kimondja és elrendeli, hogy már ez év szeptember 1-én megkezdje áldásos működését.

Ha ez így lesz, ha a nagy gondolat testet ölt, akkor ez a kor és nemzedék egyik legnagyobb kötelességét teljesítette egyháza és az utódai iránt, áldásos intézményt alkotott. Legyen érte dicsősség a felettünk őrködő, jóságos Istennek!”

Ugyanez a lapszám közli a Rendtartás a szlovenszkói és podkarpatszkáruszi egyetemes református egyház népiskolái számára c. dokumentumot is.

19.nap

Úgy tűnik, az eltervezett kereteket tovább kell tágítanom, mert esetleg egy kisebb monográfia is kikerekedhet belőle. Mert Soós esperes úr teljes munkássága és elkötelezettsége a reformáció 500-ik évében is példaértékűnek tekinthető. És számomra elsősorban az oktatásügy, a csehszlovákiai magyarság anyanyelvének és kultúrájának egysége megőrzése szempontjából, amely átível a második világháború utáni évekre is.

Láttam, ott voltam, megéltem, tehát meg is kell örökítenem, mert nincs senki más, aki ma ezt kívülem összefoglalhatná. (Amikor a harangokat leengedték kötélén a toronyból, s elvitték fegyvereket készíteni. Gyerekként „feljártam a toronyba” vasárnaponként – harangozni...).

És csak a legkisebb harangot hagyták meg. A nagyharangot és a középsőt, ahogy az előbb már említettem, fegyverek gyártására használták fel. Aztán a háborúban megrongált templom felújítása is az ő gondja lett, s 1945. szeptemberében az iskola rendbetétele is, amit a hathetes állóháború idején a szovjet csapatok lóistállónak használtak. Ez külön fejezetet kíván, a Kassai kormányprogrammal együtt.

A templomkertben eltemetett szovjet katonák exhumálása, elszállítása, és ezekhez a dokumentumok. Az eddigi elképzelések kitágítása, a történelmi igazság rögzítése és közzététele.

20. nap

A szándék nem elég ahhoz, hogy az elgondoltakat megfogalmazzam. Jó volna megérteni és megértetni mindazt, ami még megérthető abból a valóságból, ami előttem van. Az én egyéni létezésem mit képes még befogni belőle és megfogalmazni?!

Igyekezni, de nem tudom folytatni. ... Jobb, ha abbahagyom. Majd később, vagy holnap.

21. nap

Soós esperes úrról való kérdésfelvetés, esetleg zárófejezet:

Közelről nehezen megítélhető az ember közösségért végzett – vállalt! – munkája. A megítéléshez kell egy tágabb tér-idő távolság. Mondjuk hetven esztendő az én esetemben, hogy az összehasonlítás, vagy az objektív megítélés lehetősége letisztuljon, s az értékek kiteljesedhessenek... És nem biztos – sőt, teljesen bizonytalan hogy erre alkalmas egy élet-idő.

Azt hiszem, a halál utáni távolságok tisztító hullámverése szükséges hozzá.

Hogy megmutatkozzék az értékek egésze, vagy összessége, ami megszakíthatatlanul használható. *Hogy megértsük a cselekedetek nagyságát, jelentőségét és végül történelmi igazságát.*

Néha arra gondolok, hogy az ilyen fárasztó nap vége felé az az elképzelés, hogy ilyenkor, sötétedés után, ha csak egy mondatot is, de leírok, bizony betarthatatlannak tűnik. Persze, lehet, hogy így, a karácsony előtti időben akasztanak el az ilyen belső villanások – az elbizonytalanodás és a vénség

jelei. Hogy ezek elmúltával folytatni tudom András-napi fogadalmamat és lesz lelki-és fizikai erőm, ha elérek odáig, teljesíteni is azokat. Meg még a többi elképzelésemet a megírandókról. Baj az is, hogy a számítógép nem működik, legalábbis átmenetileg sztrájkol, de ha Satya hazajön, majd rendbe teszi.

Mindezt a téli napforduló estéjén írom, amiben az a jó, hogy növekszik mostantól a világosság, de csak az **égi** mert itt a földön a sötétség egyre több és egyre sűrűbb!

22. nap

A hétköznapi létezés föltételeinek biztosítása közben az ember gondolatai évszázadokat járhatnak be, miközben például a kazánfűtéshez szükséges tűzifát a kazánház elé letalicskázza, hogy este – egy ilyen ködös nap végén – ne kelljen a hidegtől borzongania, amikor a „tegnap” folytatásába kezd. Mert például a tűzifa-fuvarozás közben a minap olvasott – újraolvasott – igen régi dolgok jutottak az eszembe, mint M. Cowley könyvében lévő fölvetések, pontosabban irodalmi tanulmányok kérdései kavargtak, amelyekben a mai *globalizált irodalom* teljes keresztmetszetét jósolja meg. Az az amerikai társadalom, „amely a kereskedőrétegbe betáplálja az irodalmat – mondja – az irodalomba is beleoltja a kereskedőszellemet.”

Ez évfolyamat, amely lényegében az első világháborút követően kezdte az irodalomból– általában – a nyelvi, nemzeti, műfaji és formai értékeket, később a cselekményt, felesleges hordalékként kivetni. Mostanra a „reklámirodalom kereskedőszellemét” emelte „modern” irodalommá. És ebből „hiányzik a rend, az arányosság, a tudomány és a művészet diszciplínája.” (363 -365. o.)

Nagy veszedelemnek tartom, hogy ezek a megállapítások nyertek, s hoztak létre önmagyarázó elméleteket a tehetségtelenség, az összeollózás és olvasmány-élmények kuszalékainak irodalmi igazolására.

Igazából nekem ezekkel az „elméleti meghatározásokkal” nincs az égvilágon semmi bajom. Azt azonban, sok évtized tapasztalatával, halálos biztonsággal írom ide: Aminek nincs értelme, az nem lehet irodalom!

Arany János születésének 200. évében mindegy, hogy felülről lefelé, alulról fölfelé, balról jobbra, vagy jobbról balra próbája olvasni az ember ezeket az „irodalmi műveket”, oda jut, ahová annakidején Karinthy Frigyes: „Nincsen abban semmi se, de az legalább érthető.” Valahogy így!

Szóval a tűzifa szállítása közben idáig jutottam. De holnap délután még előkerítem valahonnan M. Bútor kötetét, mert a múlt század közepén – alig volt tíz évvel idősebb nálam, neki is volt ezzel a teóriával kapcsolatban néhány megszívlelendő gondolata.

Ilyeneket írt: „Valójában mindennek a formán belül kell meglegnie kifejlődési terét: kell, hogy érződjenek a törésvonalak.”

Pedig M. Bútort nem tekinthetjük holmi konzervatív tollforgatónak.

23. nap

A tegnap estéli írást lényegében itt akartam befejezni – az „új francia regény” egyik megteremtőjének „zárszavával” a jelen globalizált, egynemű semlegességével szembeállítva. Hogy amit hatvan évvel ezelőtt csak sejteni lehetett, s ami a reklámirodalom diadalát jelenti, egyben a szellem környezetszennyezésnek, a mindent beborító szmognak a tejtestvére. Mert a globális felmelegedés nem csak az éghajlat változást jelzi – hanem együtt azzal az emberi értelem csődjét is.

M. Bútor figyelmeztetése az elmúlt század derekán jelent meg: „Minden mű, még ha a legszokvá-

nyosabb eszközökkel készült is – elkötelezett, mivel minden szellemi tevékenységnek társadalmi funkciója van, s annál erősebb ez, minél mélyebbre hatol a felfedezésben, s minél inkább kényszerít változásra.”

Aztán – mintha csak mellékesen – ezzel a mondattal zárja: „A világ fokozatosan teremti meg önnön kritikáját, és nehezen jut el bennük a felfedezésig.”

Amikor tegnap a tűzifa behordása közben ez-az eszembe jutott, eszem ágában sem volt az irodalom saját, belső kudarainak a felvetése, főleg pedig az, hogy ennek akkut, eljegecesedett részleteit leírjam. Így, karácsony előtt, egyéb dolga is akad ez embernek – ahogy például tűzifa bekészítése a hideg ellen. A kinti, hótalan, fagyos tél túlélése napi elvégezni valókat jelent.

Az irodalom didergő állapotára nincs elegendő szellemi tüzelőanyag. De a kazánházban holnap reggel tüzet rakok!

Igen! A tűzrakás. Ez lehet a történet vége. Mert ami marad: hamu és por.

24. nap

Mától kezdve az év végéig a napi írás alig lesz – lehet – több pár mondatnál. Tapasztalom: az ünnepek nem kedveznek az írásnak.

Túl ezen: fehér karácsonyunk lett, a kert, mintha becukrozták volna, megfehéredett. Tudom: ez elég nagy és suta közhely, ami eltakarja a tér- és az időjárás tágasabb értelmezését.

Nincs is ezzel semmi baj – legfőljebb, hogy így tudom, s meg se próbálom gazdagabbá tenni a lezárhatókat.

25. nap

Satya azzal lepett meg, hogy már van olyan ketyere is a számítógéphez, amelyik az élő beszédet képes „leírni”, s hogy vásárol nekem belőle, hogy ne kelljen a billentyűzettel kínlódnom.

Ha ez valóban létezik és használható, akkor rengeteg időt takaríthatnék meg, még akkor is, ha az írássá változtatott beszéd – a hangok bonyolultsága következtében – elég sok hibát tartalmazna, amelyeket, ugye, ki kell majd javítani. Ennek ellenére legalább dupláját volnék képes naponta véglegesíteni a kéziratokból. Egyelőre azonban marad a jelenleg használatos rendszer és lehetőség.

Továbbá: ahogy az időmből telik, kijelölöm a Soós esperes úr szövegeiből az idézni valókat és a dokumentumokat, hogy ezzel a későbbiekben ne kelljen már bíbelődnöm.

26. nap

Így karácsony második napján mindenféle eszébe jut az embernek. Hogy például jó húsz évvel ezelőtt buzitai vadászbarátaim kicsábítottak a Rózsásra vadászni – volt ott, s ma is áll egy helyre vadászház s ilyen meghívást illik elfogadni. És ahogy alkonyodott, fel is kapaszkodtam a kijelölt magaslesre, azzal az ajánlással, hogy „azt lövök, amit nem szégyellek.”

Kellemes, hűvös karácsonyeste volt, „második ünnep”, elég holdvilággal, s ahogy ott szerencsém felett tűnődök, látom ám, hogy az erdő alsó szegélyén valami árnyék mozdul, amit az első pillanatban vaddisznónak véltem, ám ahogy közeledett felém, derék szarvasbikává változott, s amikor a „szóróhoz” ért, úgy találtam már, hogy ha ezt a bikát terítékre hozom, „nem kell miatta majd szégyenkeznem.”

Ezért hát, amikor oldalt fordult, megcéloztam a lapockáját és elhúztam a gyorsított ravaszt. Ha-

lottam a lövedék becsapódásának tompa hangját, s láttam, hogy a bika a találat pillanatában felugrik, aztán megfordul, tesz néhány tétova lépést, és az oldalára dől.

Szóval, a magaslesre felkapaszkodni is gond volt, de leereszkedni a földre, s elbotorkálni a már mozdulatlanul fekvő bikához, az egy kicsit méltatlan volt a pillanathoz. Pedig igazából ünnepi volt, pontosabban emlékeimben azzá változott. A rózsási bika – páratlan tizennégyes!

És ma 2016. karácsonyának második ünnepén, nem ekkora, de hasonló élményben volt részünk Satyával. Elhatároztuk, hogy délután kimegyünk a Barackosba, ahol két magasles áll, közel egymáshoz, de barackfa már egy szál sincs a messzi környéken. A név maradt, őrzi az ötven évvel ezelőttil, s jól őrzi!

Szóval ahogy ott a kerek akácos szélén elváltunk – Satya az alsó, én a felső lesre s alig rendeztem el a holmimat, hallom ám, hogy Satya „születésnap golyósa” pattan egyet. Aztán berregni kezdett a telefon, és tele örömmel hangjában, közölte, hogy „apja fekszik a gida.” Ami ugyan nem szarvasbika, de az egykori rózsási est élménye, a mai, „barackosi” is ugyanúgy megmarad Sándorunknak – s nekem is! – mint annak a régi karácsonyestnek az egyszerűsége, emléke és megismételhetetlen szépsége!

Pedig köd ülte meg akkor a csereháti dombságot, s hogy ötven lépésnyire sem igen láttunk el. És az akácfákról lehulló zúzmara zizegésének „pentaton” csillagrepülése is megmarad bennünk – kitörölhetetlenül.

27. nap

Ismét csak az derült ki, hogy a vadászat addig jelent igazán élményt, amíg az ember elhúzza a fegyver ravaszát. Ettől számítva – bármily ellentmondást is jelent – a vadász helyére a mészáros lép. Elejteni a vadat, az egy külön tudást jelentő összetett cselekménysor, ami a tiszteletadással zárul. Ezt követően el kell végezni az ember-ragadozónak a zsákmány feldolgozását, hogy az fogyasztásra alkalmassá váljék.

Mert, hiába is kerülgetjük, ez az egésznek a lényege – több ezer, vagy millió év óta!...

A mai nap java ezzel az ősi, ragadozó mivoltunkba genetikailag kódolt munkában telt el.

Mert: valamit – valamiért!

Mіндеzen túl: Satya öröme az én, a mi- közös örömünk.

28. nap

Igen! A csend!

Lehet, hogy a következő mondatot már korábban is leírtam, de időszerűsége okán ismét ide írom, az a „Nincs harmadik lehetőség” c. kötet majdani mottójául. Tehát: „Létezett az ember előtt egy hangos, organikus és állati világ, tele nem-emberi üzenettel. Utána is lehet ilyen világ.” (G. Steiner.)

Amit a mondat eleje tartalmaz, azt az emberi létezés jelene bizonyítja. Mindaz, amit erről mások is leírtak, s amit én írtam ugyanerről. (A mondat végül is kimaradt – megfeledeztem róla).

A döbbenetes az, hogy lesz egy ember utáni világ, amely az egészet semmivé omlasztja. Mert – sajnos – ezen a mi gyönyörű bolygónkon nemsokára – száz, kétszáz év? – minden szerves élet megszűnik. Így az emberi üzenetek is szétporladnak a mindenségben, nyomtalanul.

Szóval a **csend**. A mindenség csendje.

Igen! Elgondolni is hátborzongató.

29. nap

Van, mint most is, hogy nehezen szánom rá magamat az írásra. Az egész-napos kint-lét a süvöltő, jeges északi szél nem csak megdiderget, de elsodorja a bennem lévő kevéske energiát is, hogy ide üljek az íróasztal mellé. Néha azt hiszem, hogy a hozzá való akarat is zéró értékű, s hogy ezt most ide írom, nem cáfolja az állítást, hanem – bár ez abszurd – igazolja és megerősíti azt.

Nem vagyok biztos abban, hogy ezt az állapotot pontosan meg lehet fogalmazni, leírni, azt, amibe úgy vagyok bizonyos, hogy nem lehet a tény bizonyosnak ítélni.

Nem folytatom, mert belebonyolódok ebbe a lehetetlen gondolat-gubancba, amelynek labirintusai a Dante-i purgatóriumot idézik elém, s mintha bizony ebben a nappali sötétségben onnan kellene kibotorkálnom.

M. Bútor írja: „nem olyan könnyű mindent bevallani.” Ez tény és való. Mert nem tudjuk, mi az a minden ami még hátra van.

S ami bevallható.

30. nap

Holnap véget ér egy esztendő. Illene pár sorban összefoglalni, hiszen az emberi értelem csődjének a sorsosai vagyunk – és igen! – cselekvő részesei voltunk.

Azt pedig egészen hihetetlennek érzem, hogy mindezt láttam, meg- és túléltem. És az is kész csoda e mai világban, hogy két új könyvem is megjelent. (Csak zárójelbe: ma délelőtt megszerkesztettem Satyával a „Nincs harmadik lehetőség”c., jövőre talán megjelenő esszék – és emlékezések kötetét.

Januárban pedig hozzá látok ennek az elképzelt, s már meglévő, nyolcvanadik esztendőmnek a leírásához. Nincs tudomásom arról, hogy lett volna magyar- vagy akármilyen nemzetiségű író, aki ilyen megvalósíthatatlannak tűnő vállalkozásba belefogott volna, s hogy a vállaltakat be is teljesítette. Magam is eléggé bizonytalan vagyok abban, hogy egy év múlva, november végén, képes leszek-e egy használható estéli mondattal lezárni ezt a vállalkozásomat.

Rövid estéli helyzetjelentés: csak a keleti égbolt csillagos – a nyugati sötét, csillagtalan, ami elég ritka látvány.

De: lehet-e látvány a sötétség?

Tönköl József

Sárföldre húzott vonalon

Messze fűzfasíp sikolt, méreggel tele a vérem,
villámsújtott fáról lehullt levél a nemzedékem,

határszélre jeleket raktunk, követ kőre tettünk,
add meg, Igaz Isten, hogy vétekre ne vetemedjünk,

hűs hegláncokon nótázzunk naphosszat, egész este,
csorba fogainkat fövenyes homok eltemesse,

fújd me, fiú, sípodat, kiáltson annak ki adta,
szemöldöke ívén szivárvány, repülünk alatta,

husáng hasít húsunkba, snúrozunk, riadtan élünk:
sárföldre húzott vonalon iddogál rézfillérünk.

Holdtalan-naptalan

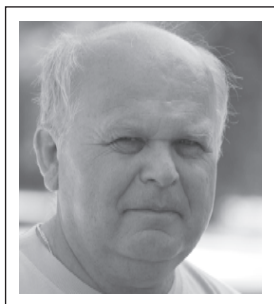
Kutyák se hallják,
mire elérsz a halálig,
meg se ugatnak,
meg se ismer az a másik.

Mézborral itat,
levesed meri az Isten,
ott fekszik apád,
anyádnak árnyéka nincsen.

Sarlóvas se süt,
az álmok víze parttalan,
minden csak tarló,
és holdtalan és naptalan.

Száraz Pál

Csípős szerelem

1.

Helmut egyike volt a Prambachkirchen környéki leggazdagabb mezőgazdászoknak. Ráadásul nagyon jó modorú, csinos és szorgalmas fiatalember, aminek természetes következménye volt, hogy a szomszédos szép lányok nagyon szívesen fogadták Helmut udvarlását.

A fiatal hölgyek buzgón fáradoztak azon, hogy úgynevezett „meggondolatlan lépés” megtételére kényszerítsék Helmutot, aminek következménye a fiatalember megnősülése lenne. Sőt – Ausztria lányaihoz illően – súlyos fogadásokat kötöttek abban az irányban, hogy melyik lány lesz a boldog és kiválasztott tündér, akinek rózsás ujjacskájára fogja húzni Helmut a karikagyűrűt.

Mondanom sem kell, hogy ezeket a fogadásokat egytől egyig elveszítették. Helmut egyáltalán nem mutatkozott hajlandónak arra, hogy valamelyikükkel mélyebb és komolyabb ismeretséget kössön.

2.

Volt azonban mégis egy lány, aki iránt Helmut fölöttébb nagy érdeklődést tanúsított. Sőt őszinte perceiben azt is bevallotta magának, hogy ez az érzés, amelytől képtelen volt megszabadulni, nem más, mint a szerelem.

Ez a lány Margaretthe volt, özvegy édesapja vagyonos embernek volt nevezhető. Margaretthe szép volt, mint egy illatos virágszál, ráadásul olyan vonzó és elragadó, mint maga Aphrodite. Nagyon jól ismerte szépségének és gazdagságának ellenállhatatlan erejét. Aranyhajú szép szőke fejecskéjében el is tökélte, hogy az ország egyik leggazdagabb és legcsinosabb fiatalemberének lesz a felesége.

Ennek okán nagyon válogatott a sűrűn jelentkező kérők között. Senki sem volt a számára megfelelő. A környékbeli fiatalemberek hasztalan törték a fejüket, hogy ki lesz az a szerencsés, aki elnyeri Margaretthe kezét.

3.

Helmut és két jó barátja együtt ültek az egyik bárban és sörözgettek. Helmut nem szólt egy szót sem. A másik két fiú azon buzgólkodott, hogy hallgatag barátjukat szóra bírják.

– Ne búsulj, Helmut! – mondta az egyik. – Margaretthe nem lesz egyikünké sem.

A másik még jobban ugratta: – Még te sem, aki a leggazdagabb és legcsinosabb vagy köztünk, még te sem bírod rabul ejteni ezt az isteni lányt!

Helmut szeme nagyon tüzelt. A szája egyik sarkából a másikba tette a cigarettáját:

– Nem-e? ... Hát majd meglátjuk! ... Fogadjunk, hogy a feleségem lesz!

– Mennyibe? – kérdezte gúnyosan a két másik fiú. – Bánom is én! ... akár kétezer euróba is!

– Rendben van! – kiáltotta mind a kettő.

4.

A rákövetkező vasárnap nagy mulatság volt a város kultúrházában. A környék legszebb lányai ott voltak.

A szépséges és gőgös Margaretthe is. Magas nyakú, hosszú fehér ruhában jelent meg, amely áttetsző volt, mint a rózsalevél.

Mikor aztán a vendégek jókedve már magasra hágott, Helmut alázatosan felkérte Margaretthe-t, menjenek el sétálni. Margaretthe beleegyezett. Sétálni mentek a kultúrház melletti gyönyörű parkba. Mi tagadás, jó messzire elkalandoztak az épülettől. Margaretthe jókedvűen beszélgetett. Elmesélte utazásait, amiket édesapjával tett meg. Egyszóval: elragadó volt. Helmut is teljesen korrektül és illemtudóan viselkedett. Sokáig sétálgattak így. Aztán leültek egy árnyas fa alatti padra.

Éppen egy rendkívül érdekes és izgalmas témáról, a lovakról beszélgettek, amikor egy nagy sötét dongó repült Margaretthe ruhájára. Pont oda, ahol a mell kivágását csak egy leheletfinom és pókháló vékony tüll takarta.

Margaretthe rémülten sikoltott fel.

– Itt... itt... megcsípett!...

– Az Isten szerelmére, biztosan mérges dongó volt, – kiáltotta Helmut. – Az ilyen dongócsípéseknek borzalmas következményei lehetnek!

Margaretthe aggodalmasan nézett a fiúra, akinek tovább járt a szája:

– Tudja, mi lehet ebből?! ... Vérmérgezés és őrültség! Egy órán belül kitörhet magán az őrültség!

Margaretthe még ijedtebben kérdezte:

– Vérmérgezés? őrültség?

– Igen! Feltétlenül! Éppen ezért szükséges, hogy a sebet kiszívjam!

– Nem, nem!... Az Isten szerelmére, ezt nem!... Inkább őrüljek meg!

Helmut tovább erőszakoskodott:

– Margaretthe, legyen esze! ... Nem nagy dolog az egész... jöjjön... én...

– Nem, nem! – ellenkezett a lány. – Semmi szín alatt! Ezt nem engedhetem...

Gyorsan repültek a percek. Helmut tudta, hogy elég messze vannak a kultúrháztól. Mit csináljon?

Margaretthe kétségbeesetten zokogott. A félelem összeszorította a torkát. Csak hosszabb idő után bírta megkérdezni:

– Helmut, ... megőrülök? ...

A fiú komolyan bólintott. Margaretthe hirtelen megragadta a fiú kezét és felsóhajtott:

– Hát akkor ... ha muszáj ... nem bánom ... Tessék! ...

5.

Egy nappal később Margaretthe papája boldogan közölte a náluk megtartott összejövetelen, hogy kedves leánya és Helmut Freudenthaler úr a tegnapi napon eljegyezték egymást.

Mindenki örült ennek a hírnek.

Csak Helmut két jó barátja lett szomorú. A két jó barát, akik elvesztették a fogadást...

6.

Margaretthe és Helmut már régen elvált felség és férj voltak. Margaretthe ugyanis „halálosan” beleszeretett egy öregebb angol lordba, és Helmut kénytelen volt beleegyezni a házasság felbontásába.

Hosszú idő után aztán egyszer véletlenül találkoztak a hévízi Panoráma hotel halljában. Barátságosan, mosolyogva üdvözölték egymást.

– Margaretthe, ide hallgass! – mondta jókedvűen Helmut. – Valamit meg kell neked gyónnom. Az a bizonyos „dongó” akkor nem is volt mérges. Egész ártatlan bogárka volt!

– De nem is csípett meg engem! – nevetett vissza Margaretthe.

És csillogó fehér fogaival beleharapott egy teasüteménybe. ...

Szabó Ferenc

Száz éve született Török Gyula

1888-1918

Zsidós feje volt, mint a fajmagyar Szemere Miklósé – írta Gellért Oszkár Török Gyula fejéről a *Nyugat* 1918/5. számában. Gellért a *Nyugat* főmunkatársa volt, nem antropológus, az antropológusok nagy öröme. (Mindenesetre oly korban élt Magyarországon, amikor a tollforgatók még őszintén írhattak egymás fejformáiról.)

Török Gyula 1888-ban született Simándon. Apja, Török István, középneemesi család sarja, gróf Károlyi Gyula uradalmának jószágigazgatója Arad vármegyében, 1902-ben meghalt. Gyula számára vége szakadt a szilaj, boldog életnek, kinn a kerekhalmi sík rónán. Özvegy Török Istvánné és négy gyermeke Aradra költöztek. Ott Andor, az idősebb fiú, segéd lett egy drogériában, György - Gyula másik bátyja - festőművész, míg Gyula és húga, *Saci* iskolások. Az özvegy a gróftól kapott némi járadékot, de abból csak az öreg, hű cselédjét tarthatta a házban, aki elvégezte az ebéd dolgát, főzést, tálalást. A származás kevélységet, a családi összetartás parancsa erőt öntött az asszonyba, ami elfödte a gondokat és gyászta.

Török Gyula 1906-ban beiratkozott a kolozsvári egyetem földrajz-történelem szakára, és az impozáns, Tanítók Háza nevű internátusba költözött. A 49 szobában, havi 30 koronáért, két-két egyetemista lakott. Török Gyula egyik hazaírt levelében arra kérte az anyját, Konczháza Koncz Lujzát, 'kinek vitéz elei még I. Rákóczi György fejedelemtől kapták a nemesi oklevelüket, hogy a tanulmányi ösztöndíja „elnyerése érdekében” állíttasson ki neki „szegénységi bizonyítványt”. Az anyja elballagott a megyeházára, és kiállíttatta fiának a szegénységi bizonyítványt... (Mit érzett? Semmit.)

1907-ben, év elején, a kolozsvári *Újság* c. lap pénzdíjas regénypályázatot hirdetett, amelyre Török Gyula a *Kis Ferkó* c. kuruckori, regényes történettel pályázott, és Felszeghy Oszkárral megosztva, elnyerték vele az első díjat és a száz koronát. Török a siker után már azon tűnődött: Író legyek-e, vagy képzőművész? A tanári pálya már nem vonzotta. Sőt, utálta. Latinul keveset, görögül nem írt, nem olvasott, mivel korábbi iskolájában, az aradi reálgimnáziumban a latin és görög nyelvet nem tették kötelező tantárggyá, s azok hiányát az egyetemen sem pótolta. Szabadidejében inkább rajzolt, festett, szeretett szobrocskákat formálni a bűzszásokokról levágott, összeolvasztott ólomzárakból. A művészek tehetsége gyakran sokoldalú! Néhány példa: Tersánszky mint zenebohóc jeleskedett. Arany, ha búsult, a *szárazfát* ríkatta... Az ifjú Juhász Gyula 1905-ben még nem tudta, hogy szobrász lesz-e, vagy a „Toll katonája”? Molnár Ferenc remek táncos-színész lehetett volna; darabjai színpadi próbáin jobban *előját szotta* a szerepeket, mint a színészek az előadáson. Török Gyula előbb rajzolt, mint írt. A *Disznófejű úr sörrel* c. tusrajza a *Fidibusz* erotikus éleclapban, több, azóta elkallódott illusztrációja Incze Sándor *Színházi Újság* c. hetilapjában jelent meg 1909. október 30-tól 1910. augusztus 23-ig. (*Fidibusz!* - „amit Karinthy tett híressé, miután megjelentek benne a vers- és prózaparódiái, az *Így írtok ti!* Emlékezetes, ahogy kifigurázta Adyt: „Moslék- ország, hajh, cudar ország,/ Hajh, Hortobágy, zsír-szívű rém;/ Hajh, Átok-város, Redves-ugar,/ Pizsok-hazám

mit kapaszkodsz belém?” Felhördült rá Magyarország minden kuruca, duhajok, nyalkák, csúzos vénék, Gömörtől Ungig, és szidták – Adyt.)

Török Gyula sorsa 1908-ban dőlt el: hírlapíró lett a paplanos Lasky *Előre* c. napilapjánál. Onnan a *Kolozsvári Hírlaphoz*, utána az *Újság*, végül az *Ellenzék* szerkesztőségébe költözött. Az *Előrenél* egy pipabagószagú szobában, gyalulatlan asztalon körmölte a tárcáit a fejléc alá (és beljebb is), az *Ellenzéknél* viszont egyhamar elé állt a maszatos szedőgyerek: Író úr, a mettőr úr kéreti önt sietni... A hátsó oldal még üres! Török fáradtságosan rőtta a betűit, busa feje legörnyedt, s úgy fogta a tollszárat, mint kisgyerek a ceruzát. Nem tudta követni gondolatainak a sebességét, elakadt, törölt. „Az írástól halálosan elfáradt.” – írta róla Harsányi Zsolt. Csak az 1909-től keltezett novelláiban érezni a frissebb hangot, eltűntek belőlük az édes merengés szecessziós jelzői. „Első novellái harmatosan üdék voltak, mint az első gyöngyvirág.” – emlékezett rá a váradi pályatárs, Juhász Gyula.

A húszéves Török Gyula legjobb barátja az egyetemen – később önzetlen jótevője, munkatársa – Harsányi Zsolt, azt nem értette, hogy Török „ingéniumának” (tehetségének) miért egyik fogyatékossága a „zeneietlenség”? Pedig mi *píz* ám az, aki kuplét meg nótát ír! Mily sok pezsgő és szivar ára fekszik abban! S az operett-versek után még gramofonjövedelem és kottaszázalék is dagasztja az erszényt! Török „egyáltalán nem volt muzikális, melódiaérzéke nem volt.” – sajnálkozott Harsányi. (Nem volt, mivel Török valami gyulladás miatt az egyik fülére megsiketült. Kétszer sorozták a tízes évek elején, ahol a szívbetegsége mellett a siketsége is kiderült. Ezért az *untauglich*, katonai szolgálatra alkalmatlan, minősítést ütötték a sorozási lapjára. Benne nem a zenei, hanem másféle művészi érzék lappangott: a regényíró zseniális invenciója.)

1909-ben, Bihar vármegye székhelyének, Nagyváradnak, már sokféle neve volt: *Szent László városa*, *Kőrös -parti Athén* (Endrődy Sándor), *Pecze-parti Párizs* (Nagy Endre), *A Holnap városa* (Juhász Gy.) *A vér városa* (Ady Endre). Nagyvárad olyan város, ahol a mondén asszonyok „magzatok világrahozatala helyett szívesebben közreműködnek új divatok szülésénél, új költők dédelgetésénél” (Krúdy Gyula). S ebben a zsidó plutokrata, eleven, *keleti, intelligens metropolis*-ban modern, pezsgő művészi élet folyt. Török Gyula, 1909-ben költözött a Pokol utcai –ma: *strada* Ady Endre - albérletébe, közel a *Szabadság* szerkesztőségéhez. Sokat dolgozott, sokszor éjfélig rőtta a betűket *minden néven nevezendő* műfajban. Nem kötődött sok baráthoz. Barátja lett a simára borotvált, paposan öltözködő Gulácsy Lajos festőművész, aki a *Kékmacskában* elhitette az együgyű iparosokkal, hogy ő a makói (!) püspök... A már említett Juhász Gyula volt a másik jóbarát, akit később, ‘19 nyarán, arcának fekete, lengő tollazata miatt rabbinak néztek a szegedi darutollasok, mire megkergettek és elverték. (Juhásznak különben ez volt a második *verése*... 1905-ben már megkardlapozták a lovas rendőrök egy munkástüntetésen.) Sokat elárul, hogy sem Gulácsy sem Juhász Gyula nem érezték jól magukat lelkük otthonában, öngyilkosok lettek, s mégis, Törökhöz ők álltak a legközelebb. Magányos volt, mint ők. Váradon nem talált rá a kedvesére, valójában nem is kereste, pedig válogathatót volna a város gazdag nagypolgárainak leányai között. Sok-sok csudaszép, procc zsidólány epedezett a jól megtermett, szőke dzsentrifiú után. Vagy ott voltak a Bováryné-szerű, boldogtalan szép-asszonyok... Azok között mégúgy találhatott volna állandó szeretőt, akárhányat! Pohos, verejtékező férjeik, a szeszgyárosok, bankárok, sajtócézárok napközben a Pénz után loholtak, tőzsdén tüsténkedtek, vagy lógtak a szivarfüsttől bűdös redakciókban, kártyatermekben. Sőt, Török még az olyan hölgyek társaságát sem kereste, akik erénye nem sokáig állta a próbát. Török, ha olykor betért meginni egy kávé a Bémer-téri Rimanóczyba, soha nem ült olyan társasághoz, ahol kóristalány, színpadi szende vagy szubrett ült. Mondták is a háta mögött: *Kissé zordon a skribler úr*...

Amikor Harsányi Zsolt Váradról Budapestre költözött, a *Magyar Hírlap*nál lett újságíró. Egyik nap, annak a főszerkesztője, Márkus Miksa, egy jótollú hírlapírót keresett a laphoz. Harsányi azon-

nal a barátját, Török Gyulát ajánlotta. Miksa úr rábólintott, Harsányi írt Váradra: - Jössz-e Gyulám? - Repülök! - válaszolta postafordultával Török. Még aznap összepakolt minden cepecupát - így mondták Biharban a cókókat -, és 1911. november elsején már az új íróasztala előtt ülhetett a pesti szerkesztőségben. Szállást az egyik kolozsvári barátja segítségével a *Jogász otthon* nevű panzióban, dr. Erős Vilmos Sütő utcai panziójában kapott, ahol a haláláig lakott. Ott, egy nála valamivel idősebb, polgári hölgygel mégiscsak megismerkedett, aki vele lakott, és élettársa lett. Csak a neve maradt fenn: *Kedves*.

Abban az újságban, a *Magyar Hírlap*nál jelent meg Török Gyula első regénye *A porban*, ahol dolgozott. A regény időkerete a századforduló utáni évek. Főhőse Kender Pál, huszonhét éves fiatalember, aki isten háta mögött elterülő földekkel, és komoly, de hasznavehetetlen ősszel rendelkezik. Frissen végzett jogász Pesten, s mielőtt a jövőjén kezdett volna tűnődni, levelet kap az anyjától. Kender Kelemenné visszarendeli őt vidéki fészkükbe, mivel a gazdálkodás terheit egyre nehezebben bírja özvegyen, öregén. Palinak semmi kedve hazamenni, éppen nem, mivel fülig szerelmes Spángli Katóba, a vidám és daloskedvű terézvárosi cipész lányába. Eped érte. Szívében lobot vetett már a vágy... Mit érdekli őt a régi nemesi udvarház, s az ősi juss! Őt csak Kató érdekli. Még akkor is, ha a suszterek sohasem voltak a Kender-családban szívesen látott örömszülők... Anyja azonnal észrevette, hogy a fiú szerelmes, s a lelkére kötötte: „Fiam, bele ne kozmásodj valami bugris családba!” Pali végül engedelmeskedik az anyai parancsnak, hazamegy a gömbakácos porvárosba, ahol lejármolt ökrök bognak esténként és ugat a kutya... „Ahol nincs más, csak evés, ivás, pletyka. Ötféle húst összeenni, nagyokat inni, utána kiülni a napra.”

Török Gyula remekül bemutatja a századforduló előtti Magyarország vidéki alakjait, a dzsentri környezetet, és benne a veszendő Kender Pált. Megunhatatlanul ír, mint a nagy regényírók, kibontja a véletlenekből a szükségszerűt, a mélyben rejtőző lényeket... S mindaz, ami történik, ott pereg képzeletünkben, mint régi emlék. Regényalakjainak lélekrajza igazi mestermunka. Kender anyja kardos, konok asszony; ha kell, erélyes, ha kell, ravasz. Pali fia bús és komor, vergődő lélek a valóság béklyóiban - akár az apja, Kelemen! - képtelen beilleszkedni a porvárosi környezetbe. Elveszi ugyan feleségül az eladósorba került Ágotay-lányt, mivel „a nőtlenség fényűzését legfeljebb a pap engedheti meg magának”, gyermekük is születik, de Pali búskomorsága, tétlen álmodozása gyógyíthatatlan, s a fia bölcsője mellett dobja el semmi életét: pisztollyal mellbe lövi magát. *A porban* mégsem valami szomorkás történet! Egyszerűen: Török első regénye nagyon szép, úgy, ahogy van. Sok-sok igazgyöngyöt fűz fel a cselekmény fonálára... Még költőiebben: Minden oldala egy-egy szívdobbanás, szecessziós szépségvágy.

Török Gyula az újságírás robotja mellett írta meg a következő regényét, *A zöldköves gyűrűt*, amelyet több irodalomtörténész a XX. századi magyar irodalom egyik legjobb regényének tart. Magafeledt, vidám gavallérok, léhák, haszontalanok sorsa pereg előttünk abban a különlegesen magyar életformában, amelyből majd kihullanak. A főhős, Őz József, polgárosult arisztokrata, miután megözvegyül, a sarki fűszeres lányát veszi feleségül, Burger Debraht. „Nem a származás fontos. – mondja Őz apósának, a boltosnak, aki szaporán bólogat – A léleknek is vannak bárói, grófjai és hercegei.” Török, miközben megismerteti őt velünk, finoman utal az elfojtott vágyaira is: (Akkor már özvegy.) „Deborah folyton Ádám úrra, sastollas süvegére, hatalmas öklére gondolt, és sokszor álmodott vele, noha férfiakkal nemigen szokott szelíd szunnyadozása között foglalatoskodni. És lám, mostanában még beszélgetett is Ádám úrral, aki meggyászú dolmányt viselt, és a szűk nadrág csak úgy feszült hatalmas combján.” Török, az író, ennél tovább nem megy. Nem bántja az alakjait, s ebben Mikszáthra hasonlít. A gőgöst, gonoszt árnyékban hagyja, szottyos indulatok nem fűtik, másfélék ellen nem uszul. Ugyanez érvényes a társadalomrajzára is: szelíd.

Török Gyula a marxista irodalomtörténelem szerint tagja volt annak az írói körnek, akik belülről ábrázolták a dzscentri *pusztulását*. A dzscentri elítélése szinte *műfajkelléke* lett a századforduló korát elemző marxista kritikának. A marxista ítéshoz mindig volt egyféle *dzscentriigénye*, anélkül, hogy a hamis értékítélete helyett objektívan közeledett volna a *dzscentriség* fogalmához. Szaudernél és társainál bevett forma, *kritikai realista* címke lett a dzscentrit parazitának, retrográdnak, provinciálisnak, a polgárosodás kerékkötőjének tartani, s ezáltal mindent, ami magyar és nemzeti, megvetni, kipelengérezni. Tény, hogy a birtokos nemesség a Kiegyezés utáni gyors iparosodásban nem vállalt nagy szerepet, a gazdasági és társadalmi változásokhoz kevésbé alkalmazkodott, s azt se feledjük, hogy Bécsnek nem volt érdeke az erős nemzeti öntudattal bíró dzscentrik felemelkedése. Török mindkét regénye hanyatlástörténet. *A porban* a dzscentri hanyatlását -részben- biológiai okokra vezeti vissza, Kender Pál sorsában a „nemzetfenntartó” közép-nemesség faji szubsztrátumának elfáradását próbálja igazolni. (Akkoriban ez divatos elmélet volt, hatása megfigyelhető Justh Gyulától Szabó Dezsőig, vagy Adynál. Később „tévhiteket tápláló torz teória” lett, s a kérdés mindenféle faji megközelítést tiltották.) *A zöldköves gyűrűben* a hanyatlás nemzedékeken átívelő folyamatát követhetjük, amelyben a hibátlan, epikus kompozíciót „megbonthatatlan lírai egység” (Vargha Kálmán) tartja össze „Mind *A porban*, mind *A zöldköves gyűrű* a lélektani regény mesteri darabja irodalmunkban.” (Grendel Lajos) „*A zöldköves gyűrű*” regényirodalmunk tökéletes, kikezdhetetlen kincse marad, amíg magyar nyelven írni fognak és írni szabad.” (Thurzó Gábor).

Megható, ahogy Török Gyula szereti a magyar nemest. „Micsoda nemes faj ez a mi dzscentrink! Megvan abban minden, ami becseset a természet adhatott (...), gazdagon termeli a tehetségeket (...) Ebben az országban van még egy feltöretlen réteg, a dzscentri-osztály.” – írja egy helyütt. Más hol így jellemzi a *józsagyurik* egyik *aranyos hajtását*: „Nyílt, becsületes, egyszerű és bájosan korlátozott, de azért esze is van. Csak nem él vele, mert ez már a zsidók dolga. Ez a legegyszerűbb emberanyaga ennek az országnak. Ha egyszer jönne valaki, aki könyv mellé ültetné valamennyiüket...” *Agár, pipa, kártya! Kövér béreslány.* – kurjantott a nőtlen. Ha házas lett, már mást vallott: *Jó bor, jó egészség, szépasszony feleség.* Ennek a szentháromsága a legnagyobb öröm a világon. S ha tönkrement, ha elúszott a föld, félszer, pajta, csűr? Akkor szinekúrát vállalt, alig valami munkával járó hivatalt a megyében. *Gyalogszerre* soha nem jutott, mert a ló, az maradt. S a vérbeli dzscentri még akkor is mindig *nagyra látott*. Józsa Gyuri a nyakára hágott minden ingó és ingatlan vagyonának, de hogy holnap, vagy majdan mi lesz? „Élni jó - mondja bölcsen - Akárhogyan, szegénységben, nyomorban, de mégiscsak jó dolog (...) hiszen a szegényemberre is süt a nap. A szegényember is gyönyörködik a nők üde archorében, a borban.”

Bazini Eőz József báró példája: az arisztokrata lehet polgár, adóhivatalban körmölő számtanácsnok. Rosszcsont fiát, Antit, miután a gimnázium falai közül kipenderítették, és Burger bácsi sós heringtől bűzlő boltjába állt be segédnek, így vigasztalja: „Minden munka becsületes... Minden munka, kisfiam.”

Deborah sorsa viszont azt példázza, hogy a polgárból nem lehet arisztokrata. Őt Török a lélek régióiba emeli, s a patrícus lányából a *lélek arisztokratája* lesz. Deborah imád olvasni, Jókai úr legutóbbi regénye nélkül nemigen látni az utcán, van macskája, zongorája, papagája. *A tréfa, terefere, tánc* vígsága, a megyebál, tisztújítás, vagy a követválasztás kortesvacsorái nem világa asszonykorában sem.

Török Gyula regénye *A porban* könyvalakban csak 1917-ben jelent meg. A címlapot az író maga rajzolta. *A zöldköves gyűrűt* a kis példányszámú, katolikus *Élet* c. lap közölte folytatásokban, 1914-ben. Kötetben a halála évében adta ki a *Tálto*. Az *Egon* c. fura újságregényét a szabadkőműves Szabolcsi Lajos *Egyenlőség* c. folyóirata közölte folytatásokban (1918), de kötetben mindmáig nem

jelent meg. Ötödik regénye, az *Ikrek*. Hat héttel a halála előtt fejezte be, beküldte az *Érdekes Újság* regénypályázatára, és elnyerte vele az első díjat. A *Szépirodalminál* jelent meg, 1957-ben. Pompás kis regény! Története sikamlós: A Komoróczy-ikrek, Péter és Pál, tökéletesen egyformák, s nem lehet őket egymástól megkülönböztetni, mivel csak annyi különbség van közöttük, hogy az egyik Dickenst kedveli, a másik Stendhalt. Egyszerre szeretnek bele a vörössesszőke, zöld szemű szépasszonyba, Margitba, aki ugyan viszonzszereti őket, de a két fivérnek döntenie kell... Egy nő szerethet két férfit, szeret is! - de férjnek elég belőlük egy is... Pompás kis regény! Írói bravúr.

Török még a háború előtt körbejárta Olaszországot, útirajzait a *Magyar Hírlap* közölte. (Kiadóra vár.) 1914. július végén kitört a háború, a köcsöskalapos pesti *mob* az utcára vonult, ócsárolta a *kutya* szerbeket, és éltette a háborút. Török az erkélyen állt. Így szólt a kedveséhez: – Nézze, milyen borzasztó... Hogy örül a csőcselék a saját halálos ítéletének...

S azután történt, a háború közepén, hogy végre felbukkant Török életében a szerencse: Farkas László, a jászkarajenői Tetétlen pusztán, 400 holdon gazdálkodó, jogot végzett, 32 éves földesúr, aki Budapestre költözött, és megalapította a pregnánsan magyar és kortársi műveket közlő *Táltoskiadó*vállalatot. (Legemlékezetesebb sikere: Szabó Dezső *Elsodort falujának* megjelentetése volt, miután Szabó Dezső akkor már tizenegy kiadót házalt végig regényének kéziratával, eredménytelenül. A *Táltos* a regényt, 1919. május 23-án megjelentette. Lukács György, a Tanácsköztársaság hírhedtté vált kulturális népbiztosa, amikor azt elolvasta, talán akkor volt életében a *legvörösebb*... olyan dühbe gurult, hogy azonnali frontszolgálatra szóló behívóparancsot küldött a magyarosan *fajszerető*, jócskán *antiszemita*, s az „osztályszempontokat háttérbe szorító” Szabó Dezsőnek, aki rémületben – sose volt bátor – Sümegen bújt el.)

Petheő Sándor, az *Élet* szerkesztője ajánlotta Farkas László figyelmébe Török Gyula hírlapírót, aki, szegény, *Évek óta szaladgál egy regénye kéziratával, s nem talál rá kiadót*. Török felkereste a Táltos lektorát, Kortjik Jenőt, ő elolvasta *A porban* kéziratát, nagyon tetszett neki és nyomdába adta. Sikerét jelzi, hogy az olvasók még öt év múlva is keresték a kiadó boltjában. Hamar követte *A zöldköves gyűrű*, a *Fehér virág* c. novelláskötete, és Török Gyula író végre révbe ért. (A *Táltos* még hat évig küzdött az állandóan növekvő inflációval, eladatlan raktárkészletével, aztán, 1923-ban, a vállalatot adta el. Tulajdonosa, Farkas László könyvkiadó nevét a kultúrharcos kommunisták a szótárakból és a köztudatból száműzték. Elmúlt már 60 éves, a második világháború is elmúlt, és munkás lett a Fővárosi Kertészetben... A 77 éves, nyugdíjas öregúr, 1962-ben, a fővárosi Sövény utcában lakott. Ez az utolsó emlék a XX. századi magyar könyvkiadás jeles alakjáról...)

Török Gyula 1916-ban a kormánypárti Magyarország c. folyóirat munkatársa, társadalmilag megbecsült hírlapíró lett. Kedvese a Sütő-utcai panzióból elköltözött, így szabadidejében vagy nála volt, vagy az *Otthon-körben*. Viszont egyre többet bohémkodott, habzsolta az életet. *Élt*, pestiesen mondván. Tárcáit jól megfizették, s a novelláit sem *ószerbe* vették át a lapszerkesztők. Többet írt egy év alatt, mint azelőtt, összesen. Nem kellett többé a hatosait számolgatni, mint a Pollák mama *bodegájában*, Váradon! Amikor Pestre érkezett – Krúdyt idézve – : „Szakállal járt, mint Keleten az urak” -,mert nem volt pénze borbélyra. *Most* naponta a belvárosi borbély borotválta, fiákerrel járt a fürdőbe, s a Ritzben ivott, drága *Törleyt*, erős ürmöst, és testes fajborokat. Szivarokat vett, azt is a drágábbat, barnára pácolt, nemes szivarokat, pedig azelőtt soha nem füstölt. Török Gyulára *Pesten az élet végzete maga harsant rá*, írta róla Harsányi. Kilencéves korában tekintetes Gyula úrfinak szólította a kerekhalmi pusztá apraja-örege, s az apjuk hirtelen halála után oly hamar rájuk szakadt a sanyarúság, olykor a nyomor, hogy kitaszítottnak érezte magát. S legjobban az bántotta, hogy az imádott anyja is szomorú, az *Édesmama*, akinek minden hónapban levelet adott fel és pénzt, Aradra. A levelekben a megszólítások: „...kedves kis anyám”, „anyácskám”, „anyuskám”, „Édes jó

anyám!”, annak szólnak, aki neki, a példásan tiszta életű, nagyra nőtt kisfiának sokszor gügyögte azt: *Gyula, gyulubulum... gyugyubumbul*. (Furcsállták, hogy a fia temetésén özv. Török Istvánné nem sírt... Mindig vannak, akik nem ismerik -mert nem *szerettek* -a nagy bánat sokszor kisírhatatlan fájdalmát.)

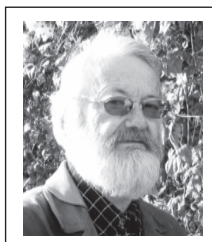
Török Gyula gyűlölte a háborút, s nem kellett ahhoz Tisza *Pistával* pertuban lenni, hogy megtudja: a *nagy* háború, melyet az utolsó háborúnak hittek e hazában, Magyarországot maga alá fogja temetni. Tervezte *A zöldköves gyűrű* folytatását, s abban benne lett volna a háború is. „Gigászi munkának szánta ezt, sok-sok kötetnek, tíz esztendeig akart dolgozni rajta.” (Harsányi Zs.) Följegyezték, hogy amikor fülébe jutott a román átállás híre, ’16 nyarán, felsóhajtott: „De szép is volt ez a Magyarország!” S amikor nyilvánvaló lett az összeomlás, és a menyasszonya nem akart tovább Budapesten maradni, hívta: éljenek külföldön... Török a fejét rázta: „Nem tudok másutt élni, csak Magyarországon.”

Beljebb haladt az ősz, ezerkilencszáz-tizenennyolcban, és Török Gyula október 18-án, fiatalon meghalt. Október 17-én, a Képviselőházban Tisza István bejelentette: „A háború elnyerésére többé reményünk nem lehet.” Török Gyula, a *Magyarország* tudósítója a karzaton ült, tenyerébe hajtotta a fejét, leírt néhány szót; délután bement a szerkesztőségbe, „Nagyon fáradt vagyok.”- mondta az újságíró kollégának, Márai Sándornak. Együtt mentek el az Oktogonig, s megbeszélték, hogy este találkoznak az *Otthonban*. Török villamossal elment a Császár fürdőbe, a *spanyol* influenzás menyasszonyát meglátogatni. A *Kedves*, benn a szobában, Kossuth aggkori szerelmes leveleit olvasta. Török ledőlt mellé a díványra. A *Kedves* - aki később mindezt megrendülve mondta el a barátnak, Harsányi Zsoltinak - így szólt: „Csodálatos, hogy ekkora lángeleme egy ilyen jelentéktelen bakfishoz írta ezeket a leveleket.”

Török halkán felelt: „Nem volt fontos, hogy kihez írja. A lángeleme maga a fontos. Akinek tele van a lelke, az beleénekel az erdőbe és nem törődik vele, hogy az erdő érti-e.”

Fittler Ottó

Gyermekszemmel '56 ról

Mosonmagyaróváron születtem 1950. szeptember 17-én. A Károlyligetben laktunk, akkor még falusiasnak tűnő, beépítetlen telkekkel tarkított, nyugodt, poros utcában, ahol még nem kellett féltetni a gyerekeket az autóktól, s a nyáron estig húzódó focimeccseket a szülők hazahívó szava rekesztette be. Mivel évvesztes voltam, csak a következő ősszel kezdhettem az iskolát.

1956. október 26- december 31.

(Amit én láttam belőle s ami a mélyen rögzült képek élességével ma is előhívható.)

1956. október 26.

Édesapám Fittler Ottó a MOFÉM gyárban dolgozott. Középiskolás, majd egyetemista koromban többször kérdeztem '56-ról. Csak ritkán s röviden beszélt róla. Elmondta, hogy aznap 10 óra körül a gyár munkásai is gyülekeztek, s az ÁVH-s laktanya felé vonultak. Ő – alapos, körültekintő ember

lévén – a műhely kiürítése utáni rövid időszakban a víz, gáz, levegő stb. vezetékeinek elzárásával, a műhely ajtajainak bezárásával foglalkozott, majd indult a többiek után. Akkor azonban már jöttek befelé a városba a teherautók, lovaskocsik, a fájdalmukban jajongó, síró sebesültekkel, haldoklók-kal.

Amit édesapám a laktanya előtti téren látott, arról nem beszélt soha. Mi otthon rémülten vártuk haza, mert hallottuk a lövöldözést és a gránátrobbanásokat, s a dél körül hazaérkező, velünk egy házban lakó keresztapámtól tudtuk, hogy a laktanya előtt belelőttek a tömegbe.

Estefelé megörültünk, amikor édesapám épségben hazaért. Bejött a konyhába, mi körülvettük. Szó nélkül leült megszokott helyére az ebédlőasztalhoz, majd kezeit az asztalra téve rájuk borult és sokáig sírt.

Még egy kép van előttem: keresztapám az utca kapuban jön befelé, barna svájcisapkában és három-negyedek viharkabátban, a gyári dolgozók megszokott öltözkéiben, de kabátja csupa vér. Kezében egy vérfoltos nemzeti színű zászló. Ezt évtizedekig a padláson rejtegette, de pár évvel ezelőtt Budán élő egyetemi tanár fia szobájába került, ahol ő egy nylon-fólia alatt őrzi a jövőnek, talán mementónak.

(2016 őszén Székely Zoltán múzeumigazgató felhívásának eleget téve az 1956-os mosonmagyaróvári események 60. évfordulója alkalmából rendezett kiállításon szerepelt a Terror Házából erre az alkalomra kölcsönkért, szétlőtt kerékpárvilla mellett az unokaöcsémről elhozott zászló is. Ennek vérfoltjai az eltelt évtizedek során rozsdaszínűre fakultak, nyele kissé elgörbült. A múzeumban ez a vérengzés helyéről származó tárgyi emlék hangsúlyos helyre került. További sorsáról még nem döntöttünk.

Ugyanakkor az érdekes történetű, 16 pontot tartalmazó, a soproni Egyetem MEFESZ-bizottsága által készített röplapomat szerettem volna eljuttatni Alma Materemnek az ottani kiállításra. Ennek - mint dr. Sarkady Sándor, az egyetemi könyvtár főigazgatója, Sopronban tartózkodásom során elmodtanagyon örültek volna, mivel nekik egy gyűrt, bemutatásra alkalmatlan példányuk volt csak. Sajnos azonban elkövettem azt a hibát, hogy megmutattam a helyi '56-os egyesület titkárának, aki fénymásolásra elkérte, majd az eredeti példányt elvesztette. Így ez a Sopronnak értéket jelentő nyomtatvány nem kerülhetett oda, ahova szántam.

Dr. Sarkady kiváló könyvet írt Sopron és az egyetemi karok vértelen forradalma 1956 címmel, melynek bemutatóján részt vettem. A hozzászólásokban érintettük a magyaróvári eseményeket is. Az említett műhöz hasonló, az óvári eseményeket összegző publikáció a Győri Egyházmegyei Levéltár kiadásában jelent meg 2006-ban, Simon József – akkori mosonmagyaróvári káplán – évtizedekig rejtgetett fotóit közreadva, tanulmányokkal, visszaemlékezésekkel, interjúkkal.)

1956. október 27.

Másnap apám kezét fogva bementünk a városba. A kórház előtt kötöttünk ki. Itt sokan voltak, akik idegesen és a legrosszabbra is felkészülve keresték rokonaikat, ismerőseiket. A kórház épülete egészen más volt akkor. A boltíves kapu előtt vezetett az Óvárt Mosonnal összekötő kockaköves út. Szemben a kapuval az út túloldalán volt egy buszmegálló, ott álltunk. Gyerekként annyit láttam, hogy kb. 150 méterre az evangélikus templom melletti hársfák alatt nagy tömeg gyülekezik. Később megtudtam, hogy a kórházból sebesülten kihozott Stefkó ÁVH-s hadnagyot itt verte agyon a tetteket kereső felbőszült tömeg. Dr. Zsibolyi kórházigazgatónak – aki egy hónappal korábban törött kezemet műtötte – azért kellett sürgősen nyugatra távozni, mert „kiadta” a kórházból Stefkót. Azt, hogy a lincselés hogyan történt a nagy tömegtől nem láttam. Bizonyára az apám által előző napon látottak, s a szülői féltés vezetett oda, hogy a buszmegállót – a templom környékét messze kikerülve – elhagytuk.

Otthoni emlékem még, hogy az utcabeli gyerekek „élelmet, kenyeret, Rákosinak kötelet” mondatot skandáltak.

Hamar híre ment a városban, hogy kik haltak, sebesültek meg (105 ártatlan, nagyrészt fiatal munkás, diák és egyetemista halott, 250-300 sebesült). Az utcánkban tudomásom szerint egy fiatalember lábát érte találat. Őt súlyos sebe ellenére otthon ápolták. Az óvatosság – mint később bebizonyosodott – nem volt hiábavaló, mert a forradalom leverése után a pufajkások, ismét előkerült ÁVH-sok a kórház adatai alapján igyekeztek megtalálni a hekatomba sebesült túlélőit.

1956. október 28.

Egy filmszerű emlék: édesapámmal délelőtt a temetőben járunk. A halottasház (ravatalozó) mögött akkor egy deszkapalánk kerítés volt, mintegy 50-60 m-re attól. A halottasházzal szemben állva, kissé balra néhány deszkát kitörtek a kerítésből és ezen a nyíláson ki-be jártak az emberek. A kifelé igyekvők sorába mi is beálltunk és a résen kiléptünk. Jobbra fordulva a kerítés mellett kb. 30 méterre lévő gödörhöz értünk. Ide dobták bele a közmegejtés miatt a temetőben el nem földelt három ÁVH-s tiszt tetemét, akiknek halálát a fájdalomtól felbőszült emberek okozták. Én annyit láttam, hogy zöld véres katonaruhák vannak a gödörben, a csizmák felfelé össze-vissza állnak. Rövid ott-tartózkodásunk alatt feltűnt, hogy az emberek a holttestekre köpnek. Ezután körforgalom-szerűen

visszamentünk a megnyitott kerítésen keresztül a temetőbe. Ez – emlékszem – nem volt könnyű a kifelé igyekvőktől.

1956. november 2.

Ahogy az utcánkon este felé végimentem, minden ablakban világított a gyertya. Csönd volt aznap az egész városban. A temetőbe – ha jól emlékszem – nem is mentünk ki.

1956. november-december

Néhány felvillanó kép ezekből a napokból:

November közepén az akkori pártház előtti téren (ma Deák tér) két orosz tank állt. Az időnként egy-egy kört tévő tankokra a bámeszkodó gyerekek közül felkészkedtek a szívélyeskedő katonákhoz. Ezt későbbi bérmakeresztapámmal láttam a szomszédos járdáról.

– A közelünkben lakó egyik családapát elvitték. Az utca lakói természetesnek tartották, hogy a négy gyerekkel egyedül maradt anyát támogatassák. Ennek formája hamarosan kialakult: minden nap más család biztosította nekik az ebédet. Ez nem kívánt különösebb szervezést, az asszonyok tudták, hogy mit kell ilyenkor tenni. Édesanyám is főzött nekik ebédet; egyszer velem küldött át darás tésztát.

–A forradalom leverése után menekülők tömegei lepték el a térséget. Mi is, keresztszüleim is becsomagoltunk egy bőröndöt a legszükségesebbekkel, de a két családfő úgy döntött, mivel nem tettek törvénybe ütközőt, maradunk. Hála Istennek. Távoli rokonaink azonban Rajkáról elindultak – nem mintha menniük kellett volna, inkább a bizonytalan jövőtől való félelem vezette őket. Torontóban kötöttek ki. Később többször küldtek keresztszüleimnek csomagot. Az ilyen, zsákba varrt

IKA küldemények érkezése (melyek a kibontás és az újra varrás nyomait jól láthatóan viselték) mindig nagy izgalmat váltottak ki különösen belőlünk, gyerekekből. Benne többnyire ruhanemű, élelmiszer, mosópor, gyerekjátékok (pl. a körünkben oly népszerűvé vált cowboy-pisztoly a hozzávaló „kapszlivál”).

-Decemberben a Szabad Európa rádión üzenetek jöttek-mentek, természetesen álnevekkel. Sokszor szólt az „Ahogy lesz, úgy lesz” című szám...

Édesapámat felnőttként is kérdeztem '56-ról. Ő - rövidre fogva a szót – csak ennyit mondott „Fiam, a MOFÉM-os halottaknak a gyárban csináltunk koporsót, mivel nem volt elég a városban. Ezeket szürkére festettük. Az egyikre rajszeggel egy darab papír volt feltűzve, rajta a felirat: „Ez az én fiam”.

Időközben hozzám került egy gyenge minőségű fénymásolat, mely a magyaróvári eseményekről ír svédül. Rajta egy fotó, amely a MOFÉM gyári koporsók festését örökíti meg. Erre magyar nyelven egy kézzel írt, egy soros felirat utal. Az emberek között apámat vélem felfedezni.

Keresztapám részt vett a tüntetésen. Elmondása szerint a tömegben elől volt. Az első sorozatnál a meglepődött, sebesült emberek hátra kezdtek menekülni. Ő egy meszesgödör melletti földhalmon állt, a lövések eldördülésekor a gödörbe ugrott. A sortűz lövedékei, a gránátszilánkok, robbanógolyók így elmentek fölötte, ezért maradt életben.

A 2007. évi gyásztéri megemlékezés előtt mondtam neki: „Keresztapapa jöjjön el, Döbrentei mondja a beszédet. Kocsival megyek, haza is hozom.” Töprengő arckifejezéssel, csillogó szemekkel végül nemet mondott: „Öcsi, nekem rossz oda menni”.

Az itt leírtak egy gyerek szubjektív emlékei. Elfelejtetni őket nem tudom, nem is akarom. Úgy érzem, hogy történelmünk máig lezáratlan fejezete sok tanulságot hordoz. Tanulságot erkölcsről, hitről, hazaszeretetről, szolidaritásról. Bár ma sokan megélnek '56-ból, nem igaz, hogy a forradalom fénye megkopott.

2012. október 25-én a két halászi áldozat (Sipos Gyula és Szuhányi József) előtt tisztelgő emlékkövetet adtuk át. (A szerzői felvételen.) Felavatásán Csáky Pál felvidéki politikus, író mondott beszédet. Kiemelte, hogy forradalmainkat ugyan mindig vérbe fojtották, ezeknek mégis történelemformáló erejük volt. A szabadság szeretetének szelleme tovább él a magyar nép lelkében és ezt a lángot kötelesek vagyunk mi is a jövő nemzedékének átadni.

(Fotók: Balassa Tamás - 2002, 2016.)

Simon Zsuzsanna

Engem egy fotó alapján ítélték el

Fehér Jánosnak hívnak, Mosonmagyaróváron születtem 1940. szeptember 18-án. 1956-ban, tizenhat évesen a Vasipari KTSZ-ben dolgoztam inasként. Október 26-án, pénteken én is részt vettem a felvonuláson a műhely felnőtt munkásaival együtt. Az egész KTSZ kivonult. Először a Tanácsházához mentünk, majd együtt indultunk el a Bíróság elé, onnan pedig az ipartelepi gyárakhoz. Elsőként a Kötöttárugyárhoz, onnan a Timföldgyárhoz, aztán a határőr laktanyához.

A tömeg közepe táján álltam, amikor hirtelen elkezdődött a sortűz. A kézigránátoktól magam is megsérültem, még a cipőmben is tocsogott a vér. A lábamban ma is hordom a szilánkokat, de én legalább életben maradtam.

Nem úgy, mint szegény Szimhardt Károly és a mesterem, Hornyák Béla.

De szegény iskolatársam, Wilhelm Mihály, aki mellettem halt meg, s Paár Jenő cimborám, akit még segítettem a teherautóra felrakni s a kórházig végig az ölemben tartottam a fejét. Ott még velem üzent a szüleinek, de míg azok felértek, ő is belehalt a sérüléseibe.

A KTSZ dolgozói közül a hősi halottak mellett súlyos sérült volt még Raskó Vilmos és egy másik férfi is. Neki a kezét lőtték szét, de szerencsére ők meggyógyultak.

Másnap, október 27-én, szombaton délelőtt nagy kiabálás volt az utcán a kórháznál, hogy adják ki a gyilkost, akit aztán kivittek az evangélikus templomhoz. Ott megálltak vele egy fánál, közben szidalmazták, köpködték. Egyszer csak egy esőkabátos férfi felugrott a fára, s előkerült egy kötél is. Az emberek azt kiabálták, hogy fel kell kötni. Először a lábánál fogva akasztották fel, s ütötték, rúgták. De elszakadt a kötél. A test lehullt, de még élt. Ekkor valaki egy nadrágszíjat adott fel a fára, hogy azzal erősítsék meg a köteleket. Ekkor már a nyakánál fogva akasztották fel.

De én ekkor már nem álltam a közelben. Elhúzódtam a Vida fényképészig, mert még a Weintrager László is rám szólt, hogy mit keresek itt?! Aztán ő is elment.

Weintrager Lászlót később hat társával együtt az 1957-es győri koncepció perben halálra ítélték és kivégezték.

Október 28-án, vasárnap voltak a temetések. Én a mosoni temetésre mentem el és vettem részt iskolatársaim és munkatársaim végső búcsúztatásán, de ismertem a Ferenczi Lajost is.

A forradalom leverése után 1958. november 5-én ért utol a végzet. Civil ruhás nyomozók a MOFÉM Gyárból vittek el.

Akkor már ott dolgoztam. Dzsippel jöttek értem és Óvárra vittek a rendőrségre. Három napot töltettek ott el velem, s onnan már a bíróságra vittek. Egy Kotek nevű ügyész vette fel az adataimat, s vádolt meg gyilkosságban való részvétellel és a rendszer megdöntésére irányuló fegyveres szervezkedésben való részvétellel. Mivel elismertem, hogy ott voltam az evangélikus templomnál, ezzel már magamra is húztam a vizes lepedőt. Azt mondták, hogy én voltam a fán s a képembe toltak egy fotót. Hiába mondtam, hogy nem én vagyok a képen, nem hittek nekem. November végén aztán tovább vittek Győrbe. Szegény szüleim csak csomagot tudtak nekem küldeni. Találkozni nem találkoztunk. A karácsony még Győrben ért, de aztán vittek Pestre, a Markóba. Ekkor már többen voltunk. Velem volt Szalai István és Radák Jóska, akiket szintén megvádoltak a gyilkossággal. Később még Páli Istvánt is letartóztatták. Mire a tárgyalások végére értek, mindannyiunkat súlyos börtönévekre ítélték. Az enyémet a másodfok után még súlyosbították is. Halálra. Mondván, hogy

én kötöttem fel a kötelet a fára. De aztán szerencsémre az ügyész ezt visszavonta így az ügyvédem, Kamarás László javaslatára további enyhítésért nem fellebbeztünk. Így a másodfokon ítéletet hirdető Borbély János bíró 12 évre büntetett. Mivel szüleimnek a tárgyalásra egy nappal későbbi időpontot írtak, azok azon nem tudtak részt venni, de így is megtartották.

Mikor másnap megérkeztek mindössze húsz perc beszélőt kaptak hozzám. Az ítélet után 1959. augusztusában mindenkit a Kozma utcai Kisfogházba vittek, majd Vácra kerültünk 1961. április közepéig. Akkor az ázsiai influenza miatt a rabokat szétszórták, én visszakerültem a Kozma utca 13-ba. Ott a Börtön Országos Felújító Brigádjába osztottak, mint központi fűtés szerelőt. De ősszel mégis továbbvittek. Először Sátoraljaújhelyre, majd Kalocsára. A következő év karácsonyát viszont már Sopronkőhidán értem meg. Ekkor volt az első, asztalnál való beszélőm, s Drága Anyám is ekkor puszilhatott meg először. De a kőhidai fogság sem volt végleges. Újra a Gyűjtőfogházba szállítottak és karbantartóként dolgoztattak. 1963-ban az amnesztia idején beteg lettem, s bekerültem a börtön kórházba. De hiába volt meg a szabaduló levelem, a börtönből nem, csak a kórházból csapott ki az orvos, mondván nem is vagyok beteg. Pedig még isztropinnal sem gyógyultam meg. Szerencsére azonban mégiscsak továbbszállítottak egy másik rabkórházba, Tökölre, ahol ugyan meggyógyultam, de a tüdő- és mellhártyagyulladás letapadása miatt később mindig visszatértek a fájdalmak. A hátralévő börtönévek az örökös munkával gyorsan pörögtek. 1967-re már műszaki rajzoló voltam, s a börtönparancsnok sajnálta, mikor 1967. április 18-án visszanyertem a szabadságomat. Szerencsére volt hova mennem. Huszonhét évesen a szüleimhez visszaköltözhettem. Nagy volt a városban a meglepetés mikor megláttak, mert azt terjesztették rólam, hogy felakasztottak.

(Fehér János 2018 szeptemberében elhunyt. A fenti interjúrészlettel emlékezünk rá, és Mosonmagyaróvár '56-jára.)

Varga László

Mátyás kultusz Nagymegyeren

A 2018-as évet, mint közismert Mátyás király emlékévvé nyilvánította a Magyar Nemzetpolitika Államtitkárság a Kárpát-medencében.

A Csallóközben Nagymegyer az a település, ahol a mai napig jelentős kultusza van a nagy magyar királynak. Természetesen nem véletlenül.

552 évvel ezelőtt, 1466. december 15-én, Mátyás király kezéből vette át az akkori nagymegyeri bíró, Zsámbók Ozsváld a település mezővárosi kiváltságát biztosító oklevelet, amiben a király megerősítette a település korábbi várjobbágyi státuszát, lehetőséget teremtett évi három országos vásár megszervezésére és a pallosjog gyakorlására. Ezt aényt leírja Bél Mátyás is, a 17-18. században élt nagytudású polihisztor, Komárom vármegye című munkájában, csakúgy mint Fényes Elek, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

Ebből adódóan Nagymegyeren már a középkorban kialakult Mátyás király kultusza. A mai napig legismertebb helyi történet, a Mátyásfa legendája, sőt a fa mint szimbólum része a város címerének is. E legenda szerint 1466 nyarán a király kíséretével meglátogatta Nagymegyert, hogy személyesen győződjön meg a várjobbágyok panaszairól, akik azt sérelmezték, hogy a környékbeli

A Mátyás emlékmű – Gáspár Péter alkotása

főurak nem tartják tiszteletben korábbi kiváltságukat, miszerint a város lakói csak a királynak fizettek adót.

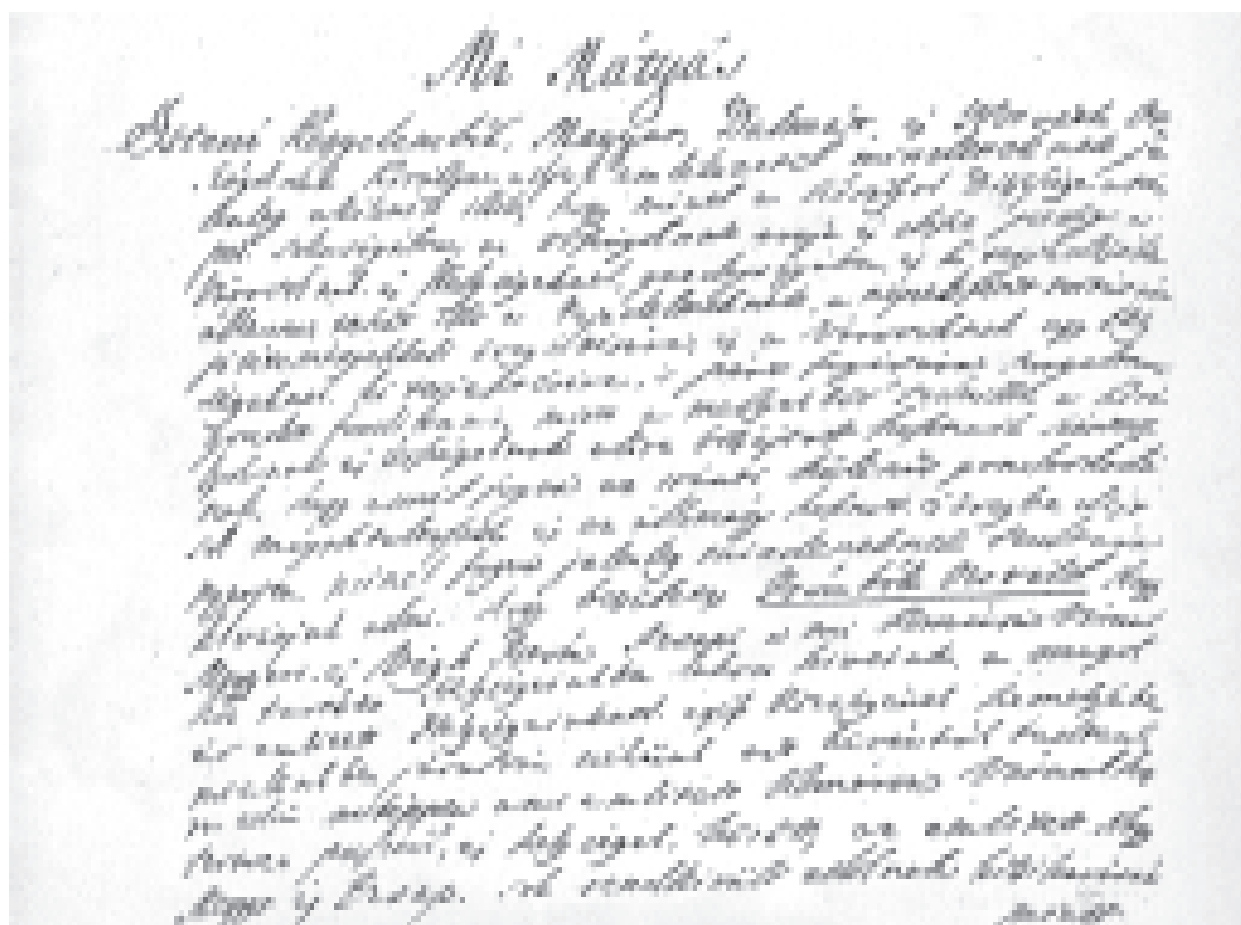
A király sátrát, a mai termálfürdő közelében, a nagymegyeri erdő szélén állították fel, egy ma már többszázéves tölgyfa árnyékában, amit a helyiek ma is Mátyásfának nevezne, és város egyik szimbólumává vált. Itt fogadta Mátyás a nagymegyeri és izsapi bírót, és megígérte, hogy panaszait kivizsgálja

A király betartotta ígéretét, ezt bizonyítja az 1466.december 15-én Nagyszombatban kiadott oklevél, a település mezővárosi rangra való emelése.

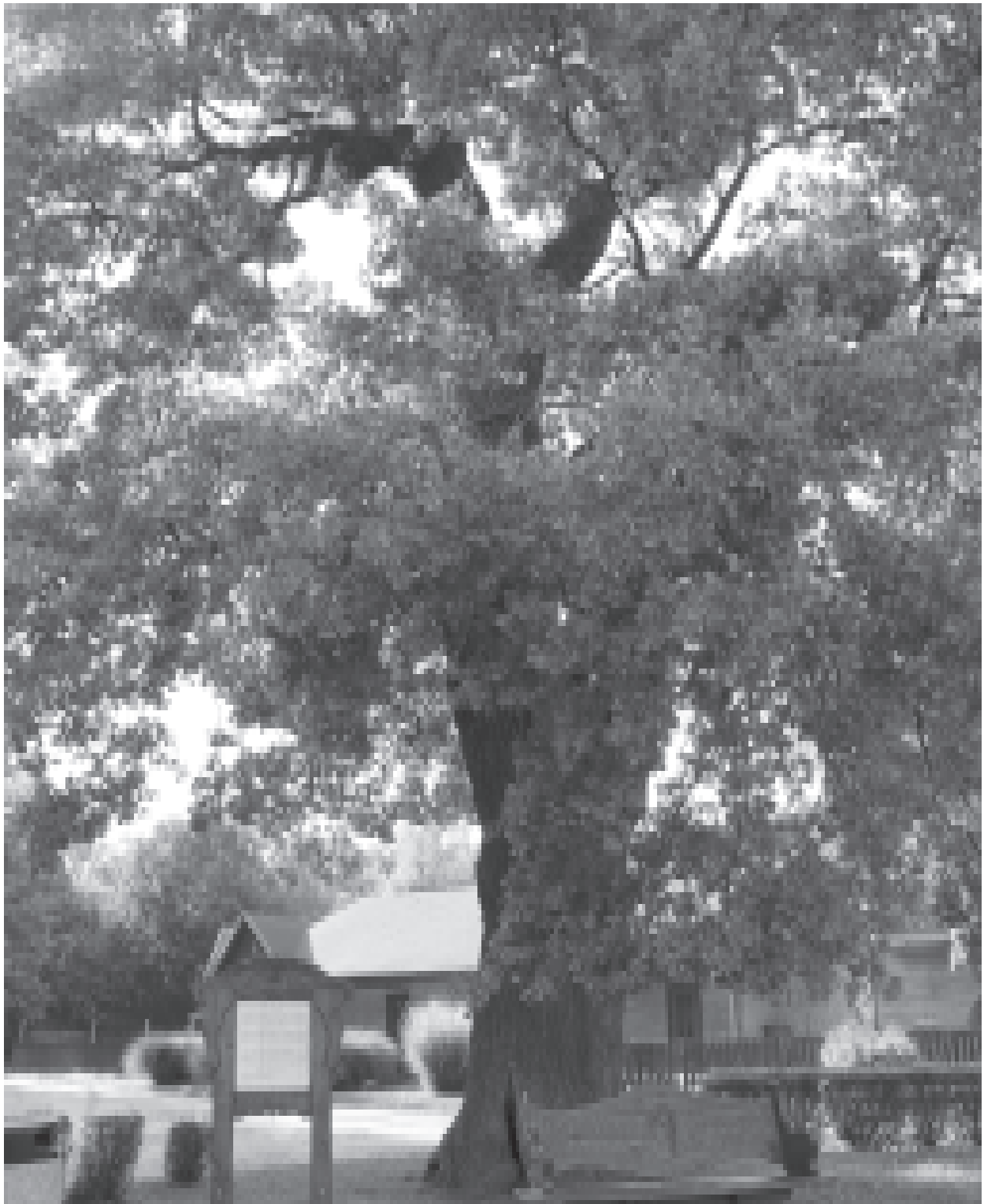
Ennek következtében alakult ki településünkön a Mátyás kultusz, amely a 20.században, a rendszerváltást követően még inkább megerősödött.

A településen Mátyás királyunk nevét viseli egy lakótelep és a termálfürdő, a város legismertebb turisztikai nevezetessége. Ez év augusztus 15-e óta, a városi művelődési központ vette fel *Corvin Mátyás* nevét. Ezt a kultuszt szimbolizálja az Öreg utca sarkán 1996-ban elhelyezett emlékoszlop, Gáspár Péter szobrászművész alkotása is.

Tíz éve április végén szervezik a Corvin Mátyás Napokat, amelynek mindig aktív résztvevői voltak a helyi középiskola tanulói. Az oktatási intézmény 2008-2018 között viselte Corvin Mátyás nevét. Sajnos a 2017/2018-as tanév végén az iskola megszűnt.

A kiváltságlevél magyar fordításának első oldala

A Mátyás fa

Fehér Márta

Volt egyszer egy fürdő Szabadkán

Egy fiatal építész diplomamunkájában újraálmodta

„Az eddigi gőzfürdő tulajdonosa, Joó Dezső úr megnagyobbította fürdőjét, mégpedig oly módon, hogy kibővítette egy hosszú szárnyal, amelyben a mai kor követelményeinek megfelelő gyönyörűséges nagy, langyos vizű medencét épített és egy kisebb, hidegvizeset, és sok nagyon jó zuhanyzót. Joó úr vállalkozásának dicséretére legyen mondva, hogy nem sajnálva rá a töménytelen pénzt, városunkban, amely egyébként sok szempontból nagyon elmaradott a mai követelményeket kielégítő városi kényelem szolgáltatásában, a polgárságnak olyasmit nyújtott, ami teljesen szükséges. Hol lennének, ha Szabadkán nagyobb lenne a vállalkozó kedv, hiszen itt rengeteg tőke fekszik halott kezekben...”

Így örvendezett a helyi sajtó Szabadkán 1893-ban, tükrözve a szabadkai közvélemény örömét a felújított fürdő megnyitása kapcsán. Az új fürdő című cikk utolsó másfél mondata mindmáig aktuális és tanulságos, ezt a Fekete-fürdőként híressé vált egykori létesítmény állapota és emlékezete híven tükrözi. Merthogy rengeteg szabadkainak személyes élménye fűződik a városközponthoz közeli

Joó Dezső bérháza és a gőzfürdő épülete az utcáról napjainkban (a Joo-tábla a valóságban nincs az épületen)

gyönyörű utcácskában a Joó Dezső bérháza és – és az 1970-es években még működő – gőzfürdője néven ismert szintén szépséges épületéhez. Sokan tanultak meg itt úszni, többek között édesanyám is, emellett a társasági élet egyik kedvenc találkozóhelye volt. Aztán hagyták tönkremenni, lerobanni, ahogyan az általam oly gyakran idézett párját ritkító kiadvány, a Gordana Prčić Vujnović – Viktorija Alad•ić – Mirko Grlica szerzőhármas Városteremtők című kétkötetes könyvében megfogalmazzák:

„A gőzfürdő és Joó Dezső bérháza előzetes védelem alatt álló műemlék. A valóságban ez azt jelenti, hogy ez a műemlék az enyészeté lett, megsemmisült a fenntartás elmulasztása miatt és azért, mert nem használták arra, amire épült. Jó ideje semmire sem használják.”

Időről-időre egyes építészek, újságírók, dokumentumfilmesek vagy egyszerűen Szabadkát szerető „amatőrök” „előveszik” az elhagyott, elhanyagolt fürdőt, ilyenkor újra a közvélemény részévé válik, újra felelevenednek az emlékek, megindulnak a hümmögések, felteszik a „*miért hagyták, hogy így legyen*”-típusú kérdéseket, aztán az élet megy tovább, és a fürdő egyre rosszabb állapotba kerül. Az előbb idézett kiadvány 2006-ban íródott kézírata ezt így fogalmazza meg: *„A XX. század 70-es éveiben a fürdő még mindig használatban volt, mára azonban az egykori Fekete-fürdőből vajmi kevés maradt. A bejárat beomlott, olyannyira, hogy ma már szinte alig lehet eljutni a kis medencéig. A szemet- és téglarakások közül még felsejlik a medence kerámiaborításának szépsége, az üvegtető alatti lubickolás távoli élménye. A nagymedence még mindig megtartja a vizet abban a részében, amely nem semmisült meg. A mennyezetet vasoszlopok tartják, a falakat pedig fülkék díszítik. Feltételezzük, hogy a medence szépségét a fülkékben elhelyezett szobrok egészítették ki. A nagy víztartályok és a víz melegítésére szolgáló csőrendszer, amely a nagymedencéig húzódik, a fürdő műszaki tökélyét szemlélteti.”*

Ilyen elhanyagolt állapotban talált rá a Szabadkán született, Debrecenben diplomázott, jelenleg Budapesten élő **Lality Áron** fiatal tervező, aki a diplomamunkájában álmodta újra a Fekete-fürdőt. Ahogyan a MÉK-MESZ Diplomadíjat nyert Szabadkai lélekfürdő című munkája értékelésekor tanárai fogalmaztak, merthogy a terv elnyerte Debrecen Város Borsos József Nívódíját, majd a Magyar Építész Kamara és a Magyar Építőművészek Szövetsége Diplomadíját: *„Építésznek lenni annyit jelent, mint látni, érezni, gondolni és tenni. Mindezt együtt, de nem összekeverve, hanem egy ívbe húzott mozdulattal. Lality Áron a helyre, amit mindenki elhagyott - bemegy, ami mellett mindenki elmegy - ő észreveszi a megmaradt értéket, ahol mindenkinek elszorul a szíve a romlás láttán - ott látja a szépséget és eleganciát.”*

– *Miért választottad a Fekete-fürdőt?*

– Az egyetemen, Debrecenben részt vettem egy fotográfia-pályázaton – merthogy nagyon érdekel a fényképészet, azon belül is az épületfotózás. A szabadkai Fekete-fürdőről készített pályázati anyagom harmadik díjat nyert. Debrecenben alap-, majd mesterképzésen tanultam építészetet, s már a BSc-n nagyon szemeztem a szabadkai fürdővel. Akkor azonban nagyon rövid idő állt rendelkezésemre, ezért más diplomamunka-témát választottam, így a mesterdiploma-munkám témája és címe lett a Szabadkai lélekfürdő. A szüleim ott tanultak úszni, mint oly sokan mások.

– *Mi az épület története?*

– A kiegyezés után Szabadkán is megindult a polgárosodás. Vass Géza történész (akitől nagyon sok segítséget kaptam a diplomamunkám készítése során) kutatásai szerint az 1870-es évek végén épült meg Joó Dezső és Fürst Emanuel gőzfürdője, előtte díszkerttel, ahonnan a vendég a fogadóterembe lépett be, mely egyúttal vendéglő is volt. Fedett folyosó vezetett a kádfürdőbe, melyben tágas márványkádak és egy családi fürdő várta a betérőket. A fedett folyosó végén volt a gőzfürdő,

mely egy öltözőszobából és egy nagy, márványozott, meleg vizes medencéből állt, mellette egy kisebb hideg vízzel, melyet egy üvegtetőn át világítottak meg. A fürdő kútja párját ritkította, víztartalma meghaladta a 2500 akót. A gőzgépezet a legújabb találmányok közé tartozott. Délelőtt gőz-, délután társas fürdőként funkcionált. Joó később megvette Fürst részét, így a fürdő egészének lett a tulajdonosa. Felújította az épületet, új tartalmakat kínált, állandó orvosi felügyelettel gyógyerejű sziksóterápiát vezetett be, masszázskamrát alakított ki, újabb és újabb ötleteket valósított meg. A századforduló épülete már 36 méter hosszú volt, egy nyári és egy téli uszodával, zuhanyokkal, artézi gőz- és kádfürdővel. Az első világháború után azonban az özvegye a fürdőt eladta Fekete Dánielnek, aki viszont nem bocsátkozott nagyobb befektetésbe, ám a fürdő így is működni tudott még az 1970-es években is.

Hogy ki volt Joó Dezső? Élelmiszerkereskedő (1842 körül – 1899), aki a város első gőzfürdőjét 1879-ben építette meg. Újra a *Városteremtők*ből idézek: „Fürst Emánuellel (1838–1919), akivel együtt járták a vállalkozások rögzös útját (közös tulajdonukat képezte a pénzváltó és a zálogház), Joó Dezső 30 000 forintot fektetett be ebbe az úttörő vállalkozásba. A fennmaradt tervrajzok alapján megpróbáljuk elképzelni, hogyan is működött ez a komplexum. A pénztár mellett helyezkedett el a váróterem, amelyből a kabinokba vezetett az út. Következtek a medencék, a kisebb (hidegvizes) és a nagyobb (melegvizes), míg a berendezésekkel ellátott ház oldalt kapott helyett. Joó 1893-ban újabb kérvényt nyújtott be, hogy Wágner Nándor tervei alapján megépíthesse a gőzfürdő gépházát. A gőzfürdő, valamint a zálogház bővítésére kérvényt nyújtott be a rákövetkező évben is. Négy évvel később a város építési osztályához két kérvényt nyújtott be. Az első a már meglevő építmények folytatásában egy újabb medence építésére vonatkozott. A medence számára úgy biztosított területet, hogy megvásárolta a szomszédos telkek udvari részeit.(...) A ház nem egészen a tervek alapján épült meg. Az épület bejárata a tervezettnél jóval keskenyebbre sikeredett. A lépcsőházat az épület fő részében, a bejárat mellett építették

meg. A földszinten három üzlethelyiséget alakítottak ki, az udvari szárnyban pedig raktárt. Az emeleten két lakás maradt. A bérházhoz kapcsolódó földszintes építményben helyezkedtek el a kabinok és a ruhatár. A gőzfürdőhöz egy kis medence tartozott, meleglevégős gőzfürdő, egy kis, hidegvizes medence, nagy medence és több zuhanyzó. A szükséges mellékhelyiségek is ide tartoztak: a kazánház, a berendezéseknek helyet adó helyiség, valamint a műhely. Joó Dezső nem csak kereskedő volt és uzsorás, de újtó is, hiszen 1891-ben egy új gépet szabadalmaztatott az artézi kutak fűrésására. Nem csoda, hogy a háza is bővelkedett az újszerű megoldásokban. A medence alját betonból öntötték, a bérház emeletközi szerkezeténél pedig –

magánépítkezésen először – betongerendákat használtak.”

– Van egy iszonyatos energiája a közegnek, a fürdőnek, még ilyen elhagyatott állapotában is – mondja Lality Áron. – A terek nagyon jó arányúak, és én erre az érzésre építettem fel a tervet. A mesterem Keller Ferenc volt, aki egy nagyon-nagyon jó építész, sokat tanultam tőle, a többi közt azt is, hogy mennyire fontos az építészetben az, hogy milyen érzéseket ad át az ember. Diplomamám választ kínál arra, hogy egy város problémáira nem az épületek elbontása az elsődleges cél. Hiszek abban, hogy a történelmi, hosszú múlttal rendelkező épületek feléleszthetők és akár visszanyerhetik egykori funkciójukat is. A szabadkaiak többségének a fürdő szóról a Fekete-fürdő jut eszébe, ahová még szüleikkel jártak.

A fiatal építész diplomamunkájában a bérház földszintjén egy sörözőt alakított ki, illetve az udvari részhez egy olyan üzlet is került, mely az otthoni fürdőzéshez kínál termékeket. Az üzlet csak az utca felé kommunikál, viszont a söröző az teljesen meg tud nyílni, az utcáról az udvar felé.

– Ki tud teresedni az udvaron meg az utcán is. Az udvari egy intimebb történet. Mondjuk úgy működne, hogy este végeztél a szaunázással, és még a hazaút előtt beültök az udvaron egy finom borra a barátnővel. Az utcai pedig inkább a zajosabb, *leülök egy sörre/teára/bármire és megyek*

történet – részletezi a tervhez hozzáképzelt hangulatot.

Az emelet utcai szárnyába egy irodahelyiséget helyezett, mely az épület és a bérház igazgatását látja el. Tervei szerint itt található még egy nagyobb vendégszoba, az udvari rész emeletén további négy kisebb szoba, a földszinten pedig egy mozgássérültek számára fenntartott vendégszoba.

– A bérház bejáratán keresztülhaladva az udvarra érkezünk, ahol szembe találjuk magunkat a fogadó épülettel. Itt az elsődleges cél az volt, hogy a bérház bejáratí sávja folytatódjon és vizuális kapcsolat legyen egészen a telek végéig. Az épület bejáratán belépve egy fogadó és kiállítótérbe érkezünk, továbbhaladva különböző méretű kabinöltözőket látunk, majd jönnek a vizesblokkok és tusolók. Az épület részlegesen alapincézett, itt kap helyet egy személyzeti mosdó és öltöző, valamint a gépészeti tér, mely egy közlekedőn keresztül átmegy a fürdő épülete alatt. A földszinten egy üveg átjárón áthaladva a fél nyeregtetős épületbe érkezünk, ahol helyet kapott egy teázó, három masszázs terem, vizesblokkok, kétfős szaunák és gőzkabinok, valamint két különböző hőmérsékletű termálmedence. Továbbhaladva a meglévő felújított nagymedence térbe érkezünk, melynek régi medencekontúrjába belehelyeztem egy szintén melegvizes medencét. A telek végén egy kültéri medence is helyet kapott, mely a legmagasabb hőmérsékletű. A fogadó épület folytatásában három nagyobb szauna áll a hozzá tartozó bemeulő medencékkel – részletezi, és hozzáteszi, az volt az építészeti koncepciója, hogy a telek bejárása során ért élmények, érzések minél jobban átjárják az épület belső és külső világát. Homlokzatburkolatnak így fazsindelyt használt, és a további anyaghasználat is ezt a célt szolgálja,

– A fogadó épület teherhordó szerkezeteit látszóbeton felülettel oldottam meg, az öltöző kabinok falai pedig Rider Fibre C szálcement borítást kaptak. Az üvegsáv hasítéknál rétegelt fagerendák tartják a nyílászáró szerkezetet, a padlóburkolat pedig faparketta. A fürdőépület tereiben szintén látszóbeton felületeket alakítottam ki. A térben álló masszázs- és szaunakabinok fából készültek. Falszerkezetük rétegelt faváz között ásványi szálas hőszigetelés, kétoldalt táblásított fenyő lapokon furnérlemez (tölgy), amely vékonylazúr réteget kap. A gőzkabinok falszerkezete betonból készült, belül csúszásmentes kerámia burkolattal, kívül pedig fenyőből készült lécváz borítja. A medencék fölé belógatott faszerkezetek, illetve a padlóburkolat szintén fenyőből készült. A meglévő nagy medencetér falszerkezete fehér dörzsölt felületet, míg a lábazat kékes színt kapott, hogy minél jobban visszaadja a régmúlt kinézetét. Új padló szerkezetet alakítottam ki. A régi medence

kontúrjában világosabb felcsiszolt betont használok, a közlekedő sávokban pedig matt sötétet. A medence feletti sávot meghagytam látszó téglának, felület kezelve, hogy meggátoljam az esetleges szennyeződések lepotyogását a medencébe – írja diplomamunkája összegzésében.

– *A tervednek Szabadkán lett visszhangja?*
 – Nem igazán. Volt arról szó, hogy előadást tarthatnék, de sajnos nem lett belőle semmi.
 – *Hogyan lett belőled tervező? Mikor kezdted más szemmel nézni az épületeket?*
 – Szabadkán kezdődött, hiszen 17-18 évet töltöttem a városban, az általános iskolát és a középiskolát otthon fejeztem, ez utóbbit a Politechnikai Iskolában magasépítési technikus szakon. Édesapám tervező, így ez a szakma már gyermekkoromban hatott rám valamilyen formában. Miután tönkrement a cég, ahol dolgozott, egy teljesen új dologba fogott, a bútortervezésbe. Asztalosműhelyt nyitott, ahol jó volt felnőni. Bevont a munkájába, nyáron dolgoztam a munkásokkal, kis szekrényt, fióktartót csináltam. Vonzott az a légkör. Az általános iskola nehezebben ment, észrevettem, hogy jobban érdekelnek a gyakorlati dolgok, mint az elmélet, a magolás nehezebbre esett. Így esett a Politechnikai Iskolára a választásom, s ott már jobb jegyeim voltak. Adott volt egy jó osztály, jó tanáraink voltak. Amikor elkerül az ember Pestre vagy bárhová, egyetemre, akkor rájön, hogy mennyire jó a szabadkai középiskola, nagyon sok mindenre megtanított. De Negri Mario volt az osztályfőnököm, arra is emlékszem, hogy mindig bombáztam kérdésekkel, meg édesapámat is nagyon sokat nyaggattam. Szabadkán pedig Történelmi Károlyhoz jártam rajzolni, tanárom volt, mesterem, sokat köszönhetek neki. Megemlítenék még egy nevet, aki nagyon fontos, és hatott rám. Kovács Péter DLA, ő volt az első mesterem, végigkísért az egyetemi éveim alatt. Fontos ember, és nagyon jó építész. Sokat tanultam tőle. Nagyon jó döntés volt Debrecen.

Utószó: Szabadkán ma sincs családi vagy élményfürdő, meleg vizes medence. Két városi uszoda működik, egy fedett hideg vizes, amit főleg sportolók használnak, és egy nagyobb komplexum, aminek részeként csúszda és meleg vizes medencék is funkcionálnak, de ezek csak a nyári időszakban töltik be szerepüket, hiszen nem fedettek. A fürdőidényt követően csak a nagyméretű hideg vizes úszómedencét fedik le, oda is jobbra sportolók – úszók, vízilabdázók – járnak. A szabadkaiak és környékbeliek többsége a magyarországi Mórahalomra járnak kikapcsolódni...

Képek jegyzéke:

1. Jó Dezső bérháza és a gőzfürdő épülete az utcáról napjainkban (a Joo-tábla a valóságban nincs az épületen). 2. Nagymedence 2. – Lality Áron tervében. 3. Fogadó, előtér, kiállító. 4. Esőben. 5. Havas kinti medence. 6. Kültéri. 7. Masszázs. 8. Teaház.

Görföl Jenő

Szenczi Molnár Albert és Házsongárd

*Népedért voltál mindhalálig vándor
Zsoltárfordító, szegény prédikátor*

Ezt mondotta egyike azoknak, kik körbeülték-állták sírodat – sírodat? – van aki azt állította, csak emléksírhelyed van. Hiszen senki sem tudja biztosan hogyan is távoztál közülünk, ahogyan az is feltételezés, hová is temettek. Egyikük, a beszélgetők egyike, a közelmúltban eltávozott jeles költő, bizton állította, *a házsongárdi temető azon részében találtál végső nyughelyre, ahol mostani, jelképes sírod van.* A másiktól ilyesfajta beszédet véltünk hallani: *elfojtotta szívében a honvágyat, idegen országok vándora, a magyar irodalom vándormadara, jóformán csak meghalni jött haza, megajándékozván elébb nemzetét nemes lelkének értékes kincseivel - és meghalt, azt sem tudjuk, melyik esztendőben, s pihen a vándormadár, azt sem tudjuk melyik temetőben.*

Hogy miként hallhattuk a beszélgetést? Hát, a napokban nálatok jártunk, ott a messzi kincses városban. Gondoltuk, felkeresünk, hiszen annyi minden történik idehaza, szülővárosodban mostanság. S tudtuk azt is, a híreket, különösen a jókat, mindig szívesen vetted. S bár ilyennel nem sokkal szolgálhattunk - gondoltuk - azért egy röpke időt együtt tölthetnénk.

Közelebb kerülve, úgy rémlett, mint már mondtam, vannak mások is sírod körül. Halkan közelítettük tehát nyughelyedet, hogy jöttünkre az ott ülők és beszélgetők el ne riadjanak.

Azt messziről láttuk, végső pihenőhelyed szépen felújítva. Később megtudtuk: a helybéli fiatalok, szakiskolások, a Te korodban talán mesterlegényeknek mondták az ilyeneket, faragtak keretet, emeltek síremléket – kopjafát, nyugovóhelyed fölé. Mellette a magas fára borostyán kúszik. Jelezve mintegy: az a kis babérkoszorú, melyet most hagyatékdobban őriznek a magyarok fővárosában,

Szenczi Molnár Albert

Isten könnycseppjei sárguló papírlapokon
Szánk elcsempült, nem áll a régi dalra.
Mégfagyott lélegzés: felolvaszthatatlan.
Elporladt nyelv, sírás a beomló időben.
Zsoltáraidat ki énekli újra
Szenczi Molnár Albert?

Szatmárnémeti, 1996.október 11.

Kós Károly

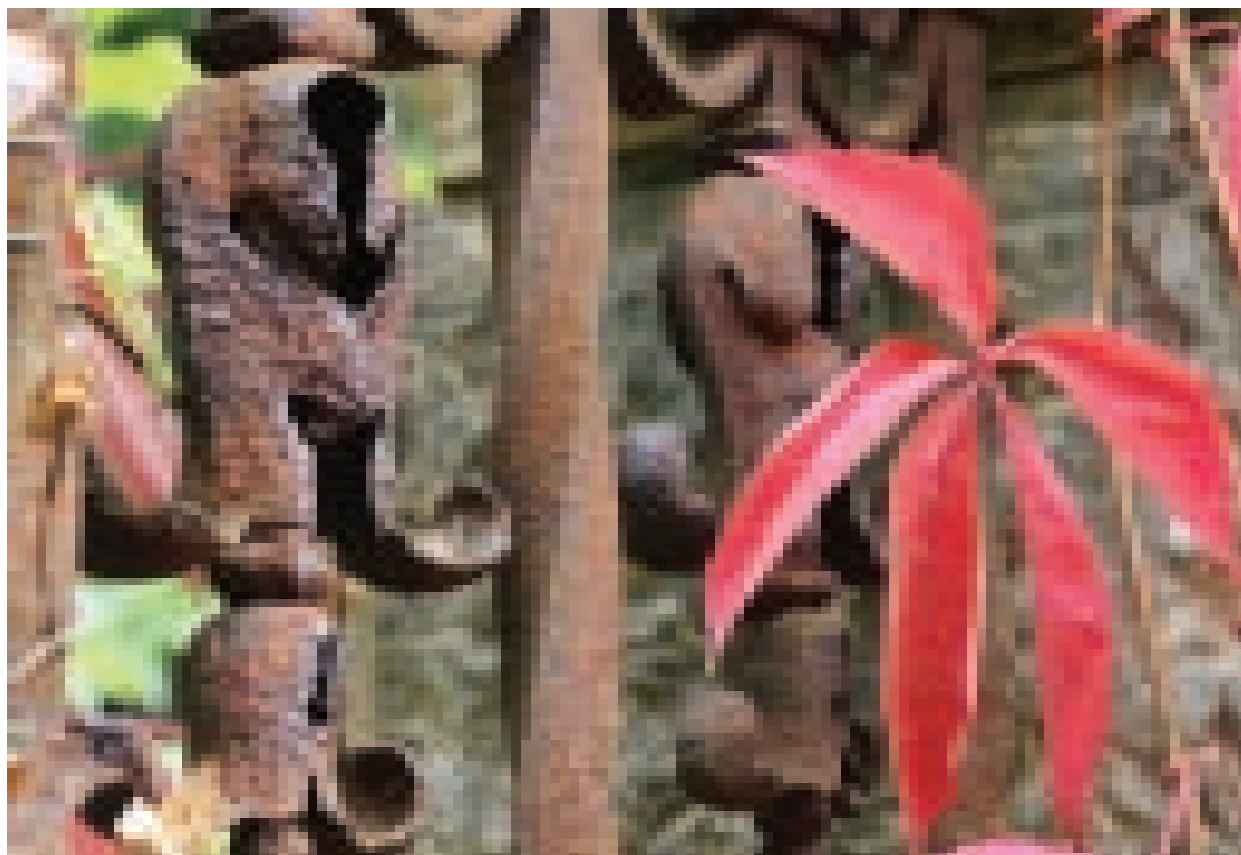
a kövek alól patakok gyöngyei közül is szívárog
és mindent betölt a dal a zene a zene
a csönd is ének lehalkított szív-dobogás
Isten lélegzete
rajzok: kiktakart lelkek,
didergő tél és mézes dalú nyár
egy szappanbuborékba fogva össze minden:
élet és halál.

szégyellheti magát, kevéske, aki itt nyugszik többet érdemelt volna. S most itt, a babérral teli fa és felújított fejfád alatt várod Jézusodat.

Szóval hallgattuk a köré csoportosulók beszédét. A körben állók egyike azt kérdezte valakitől: *Hiszed-e, hogy volna olyan-amilyen magyarság, ha nincs Kálvin: Nem hiszem*, felelte valaki. Egy másik arra emlékeztetett, hogy *1608-ban megjelent Bibliád, amely alakjánál fogva arra is alkalmas volt már, hogy a nép körében elterjedjen, milyen felbecsülhetetlen hasznót hozott*. Akárcsak nyelvtanod. Erre már valaki azt is tudni vélte egy Nagyszombatban íródott levél kapcsán, hogy *munkádat*

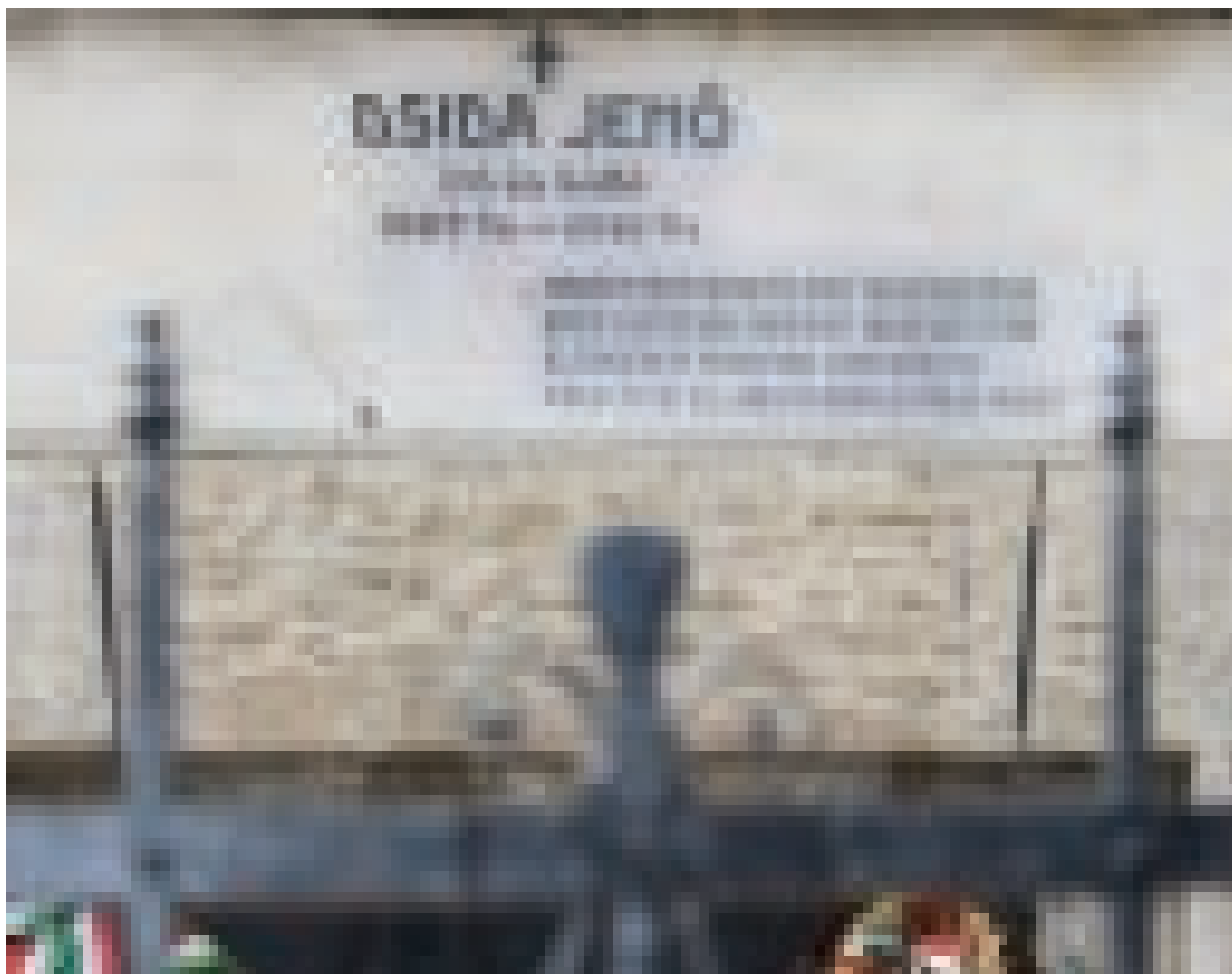

Tóthfalusi Kis Miklós

Hallgatnak a kövek. Súlyuk egyre nő,
akár a szónak, amit nem lehet kimondani.
Itt alussza örök álmát a betűmetsző
Kis Miklós. A Tótfalusi.

nemcsak az istenfélő emberek dicsérik, hanem még az ellenségek is. A levélíró látta az új Gramaticát, melyet azután erősen kért tőle Pázmány Péter is, aki az egészet végigolvasta és csodálva dicsérte. Megszólalt egy hang: ha vissza tudnék szállni most a múltba, elmennék hozzá. Az ősz prédikátor, tudom, rám nézve, megindulva kérdezné, vajon keserű borából megkínálhat-e? És helyet kínálna. Nem vitakoznánk, és nem is lapoznánk ellenségként a csatos bibliában.

A magyar Biblia olvastán rengeteget nyert sok istenfélő ember vidékünkön is - toldotta meg valaki. Igen, a Fordítók, Kik által a titok, nemzeti közkinccsé lesz. A Károlik, a Szenszi Molnárok - így más. Szenszi Balassi Bálint után kétségtelenül a legnagyobb hatású alakja a régi magyar irodalmonak, bár ezt a csendes szerény embert, tudóst, humanistát nem szoktuk nagy költőink közé sorolni - szólalt meg egy eddig még nem hallott hang. S bizonygatja azt is, hogy Arany és Petőfi is merítették műveiből, még szótárából is.

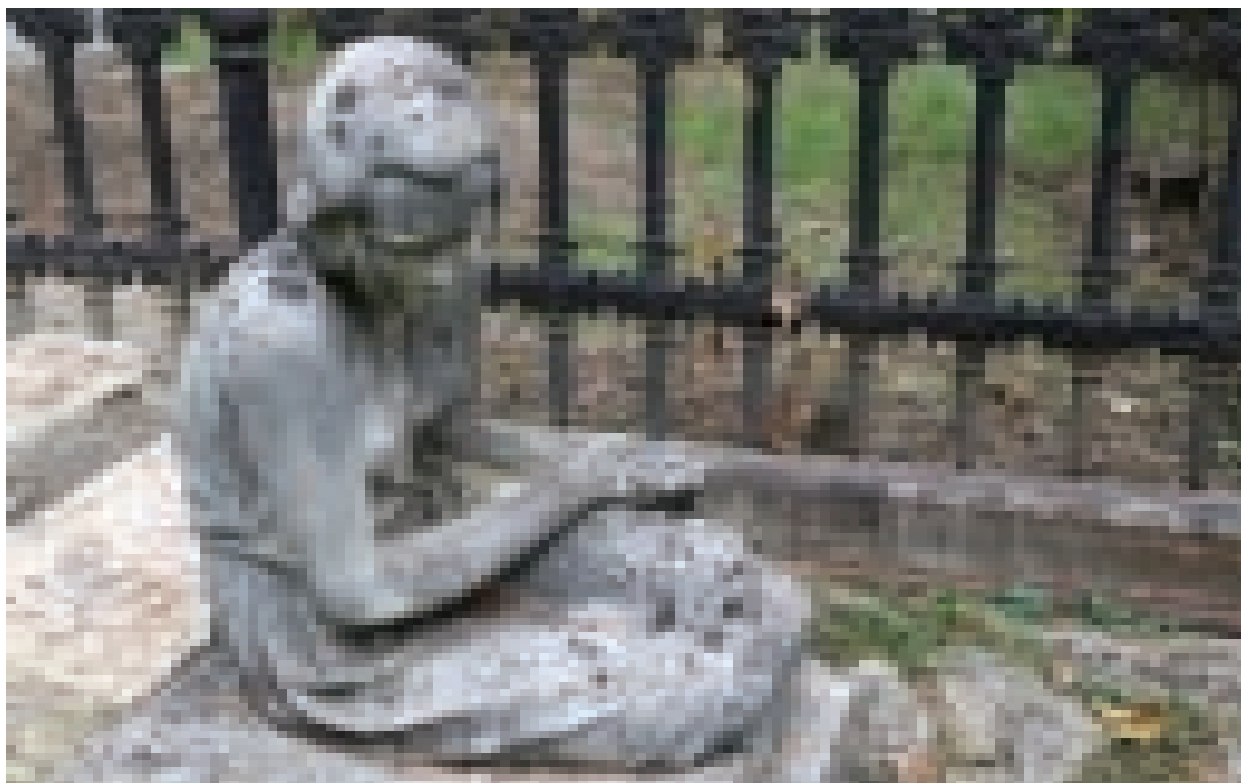

Dsida

„A sáros, véres, szennyes út
ezer irányba szertefut.”
aztán megnyugszik, elpihen
az ezer irány ideleenn.

„be szép a könnyű, halk beszéd!”a
a tűnő fény, kancsi hangulat.
Fölsebez a nyers beszéd: s aztán
csak a csönd, a csönd marad.

Ezért is hívták haza oly szeretettel: bízattva, hogy kiváló tehetségére és nagy tudományára szülővárosában is szükség van, különösen a sok háborúskodás és szertevonás után. Jött is, teszi hozzá egy hang, büszke tudattal jöhetett a rég elhagyott haza földjére, hiszen az idegenben minden óráját nemzetének, hazájának szentelé. És zengette bennünk Isten ígéit, Dávid zsoltárát, ki fordítá - ezt ismét új hangnak véltük.

Bár büszkén jött, tárt szívvel várták, de hiszen meg sem melegszik odahaza, indul is támogatókat keresni újabb terveihez - jut el hozzánk egy-egy foszlánya a körülállók beszédének. De a vidéket, Mátyusföldet, Csallóközt is járta, együtt munkálkodott benne a prédikátor, a szervező és az irodal-

már. Nagyszombat, Komjáti, Nagymegyer, Komárom, Sempte, Néma, Somorja, Pozsony, Jóka, Sáp, Fél, Magyar. Meg is írtam neki, folytatja a szóló : Örökké hálát adok a legjobb, legnagyobb Istennek, hogy Kegyelmedet földim, Te Kegyelmed barátai számára hazahozta, hogy tudománnyal, tanáccsal, fáradozással a legtöbbet használhasson kegyelmes hazánknak.

Hiába, hangzik a replika. Meg volt írva a végzet könyvében, hogy vándormadár életét élje, hosszabb, nyugodalmatlan pihenőre ne találjon életében. Szegénységben, nyomorúságban kezdődött a pályája, ez kísérte végig, kegyetlen hűséggel egész életén. A tudós megszólaló azt is hozzáteszi: 1633-ból maradt fenn utolsó feljegyzése egy hozzá érkezett levélen.

Albertus Molnár!

Szülővárosodra, Szencre, amely egykor bocsánatodat kérte, hogy nem segített, de nagyon hívott haza, mert kiváló tehetségedre és nagy tudományodra szükség volt, most ismét ráférne a segítség, de legalább a figyelmező, intő szó. Mert a vidéken megint *háborúskodás várható, s szertevonás*. A közeljövő sok kiváló alkalmat kínál erre a szülőföldeden, szülővárosodban élőknek is. S ha ez következik ismét, *ledőlhet a cinterem fala, a kövek majd földbe vásznak, védtelen áll majd a dombon, s maholnap egyesegyedül istené lesz a templom*. Ezeket a szavakat ugyan még nem szülővárosodra értette s mondta a sírod körül állók egyike, csak úgy általánosan, mivel egyre jellemzőbb azon vidékekre, amelyek az egykori nagy tesről levágattak.

Hazajöhetnétek, Ti ketten szenci papok, költők szülővárosotokba, a környékre. Vagy legalább a Te szellemed onnét, Házsongárról, hiszen az a másik itt van. *Ülnétek, ülnénk itt, gyertyafényben, sokakkal körülvéve, míg a rőt hajnal tűzpiros palástot borítana ránk, rátok. Keze a kezedben, s megáldanátok az ébredő világot. Senki nem kéregetné hatalmak kegyelmét, a városokon, falvakon új hangú, holtakat keltő zsoltárokat énekelnénk*.

Itt volnának ők is, kiket véltünk felismerni a nálad, a házsongárdi sírnál látott társaságból: Benedek Elek, Zalabai Zsigmond, Kányádi Sándor, Farkas Jenő, Bódás János, Kiss Jenő, Varga Erzsébet, Dézsi Lajos, Illyés Gyula, Szenczi Czene Péter, Kerék Imre.

Kikkkel együtt *Vittünk egy csokor orgonát / ültünk Tebenned bízón / ültünk hol várod jézusod / a házsongárdi síron*.

(Versek Böröndi Lajos)

Kortárs Művészeti Panoráma

KOMP a rövidítése annak a művészeti csoportnak, amely közel tíz éve jött létre Mosonmagyaróvárott, s amelynek kuratóriumát Varga György vezeti, akinek képein a szigetközi táj szépsége, annak pusztulása és feltámadása ragadható meg.

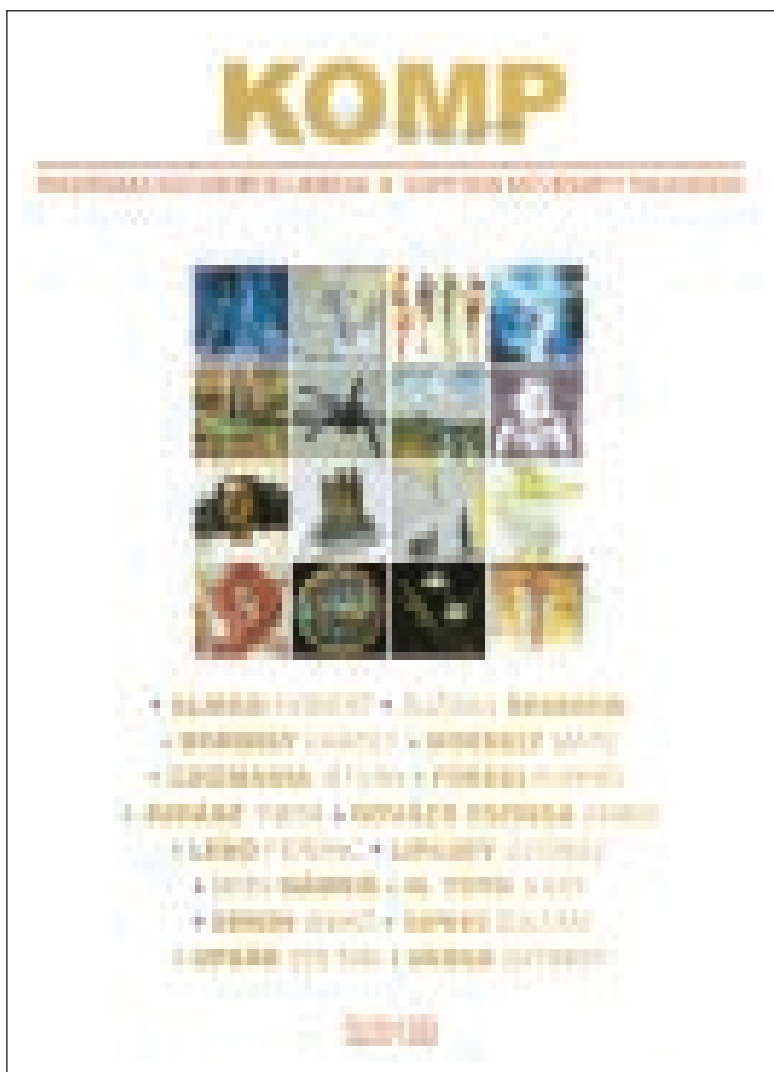
Ritka dolog a művészeti életben, hogy majd egy tucatnyian együtt állítanak ki évről évre, s hogy egyéni arcuk mellett vállalják másokét is, s hogy közös tárlatjaik köré immár törzsközönség szerveződött.

A KOMP ugyan rövidítés, de köznévként használva az az eszköz, amelynek segítségével átjuthatunk egyik partról a másikra. Az ő esetükben ez ebben az értelemben is használatos lehet, hiszen a Duna két partján élőket köti össze, hisz minden évben két csallóközi városban (Somorja és Dunaszerdahely), valamint két kisalföldiben (Győr és Mosonmagyaróvár) állítanak ki.

Idei katalógusuk bevezetője pontosan határozza meg a szándékot: „A Kortárs Művészeti Panoráma alapeszméje, kuratóriumának és a kiállításain résztvevő alkotóinak szándéka szerint: hirdetni a szépséget, pozitív érzéseket, gondolatokat közvetíteni az emberek felé, megmutatni azt, hogy a különböző kultúrák, különböző személyiségek képesek hasonlóan gondolkodni a tisztaság, tisztelet és a tisztesség alapvető emberi értékeiben a harmónia nyelven, a művészet eszközeivel. ...

A művészet életforma és küldetés. Annak példázata, hogy szellemi és érzelmi értékeink vannak. Figyelmeztetés, hogy ezeket az értékeket egyre kevesebben kezeljük jelentőségüknek megfelelően, s ezen csak akkor gondolkodunk el, mikor veszteség ér bennünket. Mert szeretünk továbbélni, ismételve a régi mondást: *az idő pénz*. Mi művészek másként gondolkodunk az időről. A formáló, teremtő kéz nem számolgatja a perceket, az alkotás minden mozzanata cél is egyben, mint életünk tűnékeny pillanatai. Egy német költő írta ezt le végre helyesen: *Az idő nem pénz – az idő élet.*”

Böröndi Lajos

Száz Pál

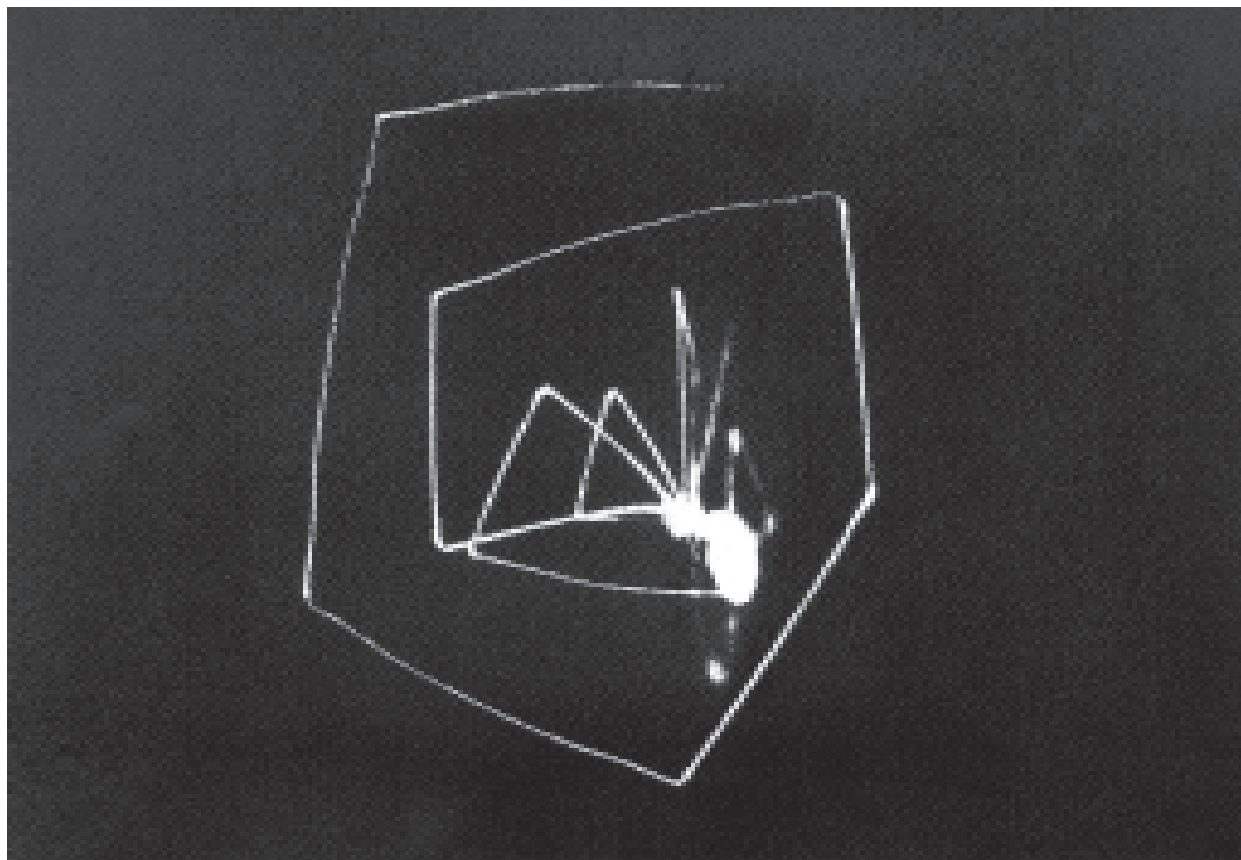
Séta az Érző mezőkön

(Gondolatok Szőke Erika tárlata kapcsán)

Tisztelt jelenlévők, azaz: tisztelt szemlélődők! Nekem jutott osztályrészül, hogy némi bevezető szavak kíséretében egy rövid sétára invitáljam önöket Szőke Erika képzőművész világában. Ebbe a világba, amely rideg kiállítóterem helyett akár kertként is elgondolható, ahol önök megcsodálhatják a kert virágait, megkóstolhatják fáinak gyümölcsét, és összegyűjthetik a növények magvait, terméseit. Üdvözlöm Önöket az Érző Mezőkön!

Ha a szemlélődő végigtekint Szőke Erika itt látható képein, azonnal zavarba jön azok sokféleségétől. Különféle fotótechnikákat (ezek sokszor rendkívül sajátosak) fedezhet fel, amelyek e képeket megszülték, a különböző tárgyakat és testeket találhat, valamint azok néha egészen meghökkentő találkozását a képeken, vagy a szinte teljesen elűtő – egyszerre vizuális és filozófiai – nézőpontok sokaságából válogat.

Sok-sok nézés és látás, szemlélés és tekintés, meredés és pillantás kell ahhoz, hogy e különböző, kivétel nélkül saját és önálló világot alkotó képeket összekötő témákat felfedezzük, hogy rájöjjünk, miféle dilemmákban gyökereznek, hogy az őket átszövő motívum-indákon kiigazodjunk. Néha pedig szinte egy szempillantás alatt kerülünk közelebb a képekhez: hiszen megesik, hogy a látottak fényében agykérgünk érző mezőire – a multi-lyukkamera fényérzékeny anyagához hasonlóan – rajzolódik ki a látott világ egy szeletének képe.

Ha már e poétikailag túlbujánzó hasonlatba szaladtunk, érdemes néhány szót szentelni a furfangos címnek is, amely éppoly rejtjel-szerű, vagy kétértelmű, mint az általa megnevezett kiállítás alkotásai. Azt, hogy a mezők éreznek, felesleges bizonyítgatni. Ki ne tudná, hogy érzik a talaj földjét, a vizet, és legfőképpen a fényt. Aki pedig együttérez a mezőkkel, azt is tudja, hogy nemcsak a fizikai világot érzik a növények. Komoly kísérletek szólnak amellett, hogy nemcsak az emberi érzelmekre reagálnak, de egymással is állandó, aktív kapcsolatban állnak. Egy adott hely növényi vegetációjának tagjai, a mezőknek fűje, az erdőknek fája ugyanis ezer szállal kapcsolódik össze, egymást segítik, tápanyagukat megosztják, sőt, kommunikálnak egymással. A tudósok a jelenséget az emberi idegrendszer, az agy szinapszisek általi összetettségéhez hasonlítják. S itt lyukadunk ki az érző mezők szókapcsolat másik jelentéséhez, amely az agykéreg sejtstruktúrájának egyik formáját jelenti. Az érző mezők érzékelik és értelmezik a beérkező ingereket, tárolják az addig beérkezettek információkat, azaz emlékeznek. Az emléknymok más behatásokkal való összehangolása által az agykéreg érző mezői olyan bonyolult funkciók ellátását teszik lehetővé, mint a beszéd, az írás és olvasás, a szellemi alkotóképesség, valamint a külvilággal és a másikkal való kapcsolat kialakítása.

A képek nézése, értelmezése, a felettük való töprengés természetesen a befogadó egyedi élménye, s így persze, műalkotásról lévén szó, nem létezik semmiféle képlet, és semmiféle helyes megoldás. Magam sem tudok elszakadni a saját érző mezőimről, ahogy a retinámba égett emléképektől sem. S mivel nem szűz szemmel nézem a kiállítás képeit, a művész korábbi munkái is eszembe jutnak. Az otthon, a kert tere, tárgyai, a gyerekkor emlékei, a szülőkhöz és a testvérhez fűződő viszony vissza-visszatérő témái a képeknek. Szőke képeiben a mű úgy artikulálja magát, úgy tárulkozik fel, hogy mindig a költészet paradoxonát hordozza: egyszerre vallomásos és személytelen. Minden kép mögött egy-egy megvallandó személyes tartalom munkál. Ám mindezt mű

a szemlélődő számára való feltárulkozásában megfosztja a konkrétumoktól és a körülményektől, tárgyát artefaktummá csupaszítja, mely így a befogadói imaginációra hagyatkozva tartalmak sokaságával feltölthető formává válik.

Csak mintegy mellesleg jegyzem meg, hogy a személyes hangot Szőke Erika képi világába való bevezetés során már csak azért sem tudom mellőzni, mert abba nemcsak a szó metaforikus értelmébe nyertem bebocsájtást. Erika műhelyéről eldönthetetlen, mihez fogható inkább: egy boszorkánykonyhához, ahol a bizarr dolgok rejtélyes receptek alkalmazása során kerülnek felhasználásra, vagy a gyerekszobára, ahol az önfeledt, sziporkázóan ötletes játék során megy végbe ezen kacatok dimenzióváltása?

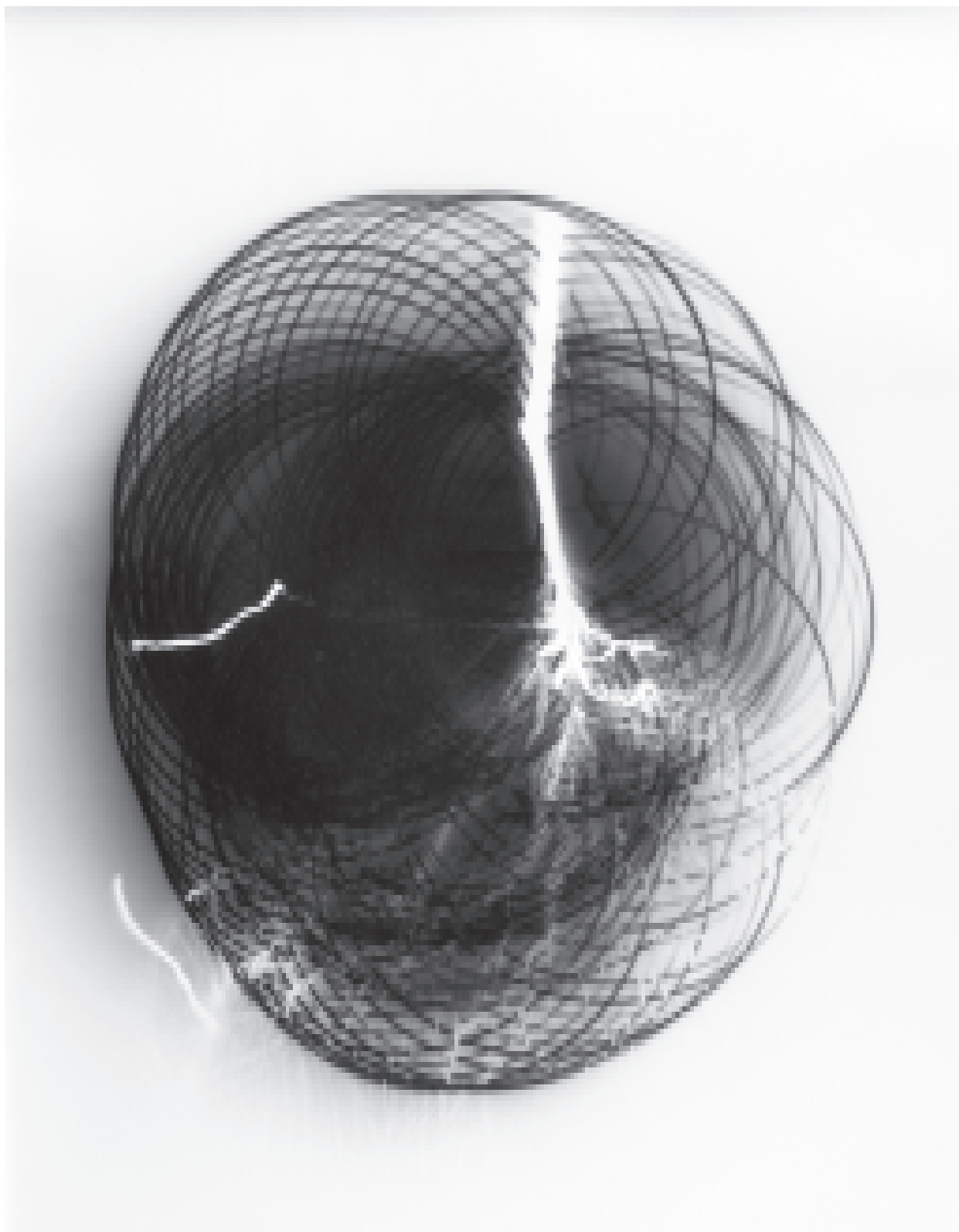
Hogy mik ezek a kacatok? Régi fotók, kiszuperált, kilyuggatott cipősdobozok, egy kiszáradt gyökér, a bab a kertben, döglött pók a sarokból, kenyér a kredencről, deszkák a fészerből,

krumplilaska az konyhaasztalról. Szegény Anyáról és Apáról pedig – akik e tárgyakhoz hasonlóan szintén műalkotássá lesznek – inkább nem is beszélek. Ezekből a talált tárgyakból és testekből áll össze a mű előanyaga. Ez a kovász, utalva a művész korábbi ciklusára, amelyből a kelesztés és sütés titokzatos folyamatai során valami mű kisül. Vagy nem: a művészet ugyanis mindig a játék, a kísérletezés terepe. Mintha mindez a nyersanyag-halmaz talajként, termékeny földként szolgálna a belőle szárba szökkenő, majd virágba boruló és termést hozó műalkotásnak. Továbbszöve ezt az allegóriát, az ötlet, a koncept, az idea, az invenció a maghoz hasonlítható. S ahogy Jézus példabeszédéből ismerjük, csak az a mag szökken szárba, amely termékeny földbe hull.

A művész és a filozófus közötti különbség talán azzal jellemezhető, hogy míg a filozófus mindig csak keres valamit, ám nem biztos, hogy talál, addig a művész sosem keres, s mindig talál valamit. Elég csak ennek a teremnek a képeivel példálózni: a gyerekkor maradványaként megtalálja a saját emlékeit. A lakkos cipőt, amelyre sarkat eszkából, amelyet a gyerek láb próbálgat, a nővé válás

játékának szerepprobájaként, a déditől örökölt stopperóra lemeztelenített belsejében felleli a szív mechanizmusát. Az elem, azaz a batri ellentétes pólusaiban pedig azt a szűrős-csípős emléket, amely a Batrinyaláshoz kötődik, s mivel a nyelvben egyesül a két ellentétes pólus, egyszerre nyújtja az íz és tapintás tapasztalatát. A tapasztalat mint a játékos kísérlet ez esetben is bármikor felidézhető emlékké válik. Vagy megtalálja a Csehszlovákiát térképét és vadvilágát ábrázoló hamutalat, amelybe a felnőttek pöccintették a cigijüket. Esetleg a nulláktól burjánzó gyerekgyártású játék papírpénzt. Ennek értéke pedig ebben a gyermeki imaginatív világban sokkal igazibb, sokkal valósabb, mint amit az ugyanannyi nullás összegű „igazi”, „valódi” pénz jelentene a felnőttek világában. Talán éppen a nővérről való játék során került használatba a játékpénz. E talált tárgyak sajátos példája a két páratlan fülbevalóból összerakott pár – mindkét testvér ugyanis

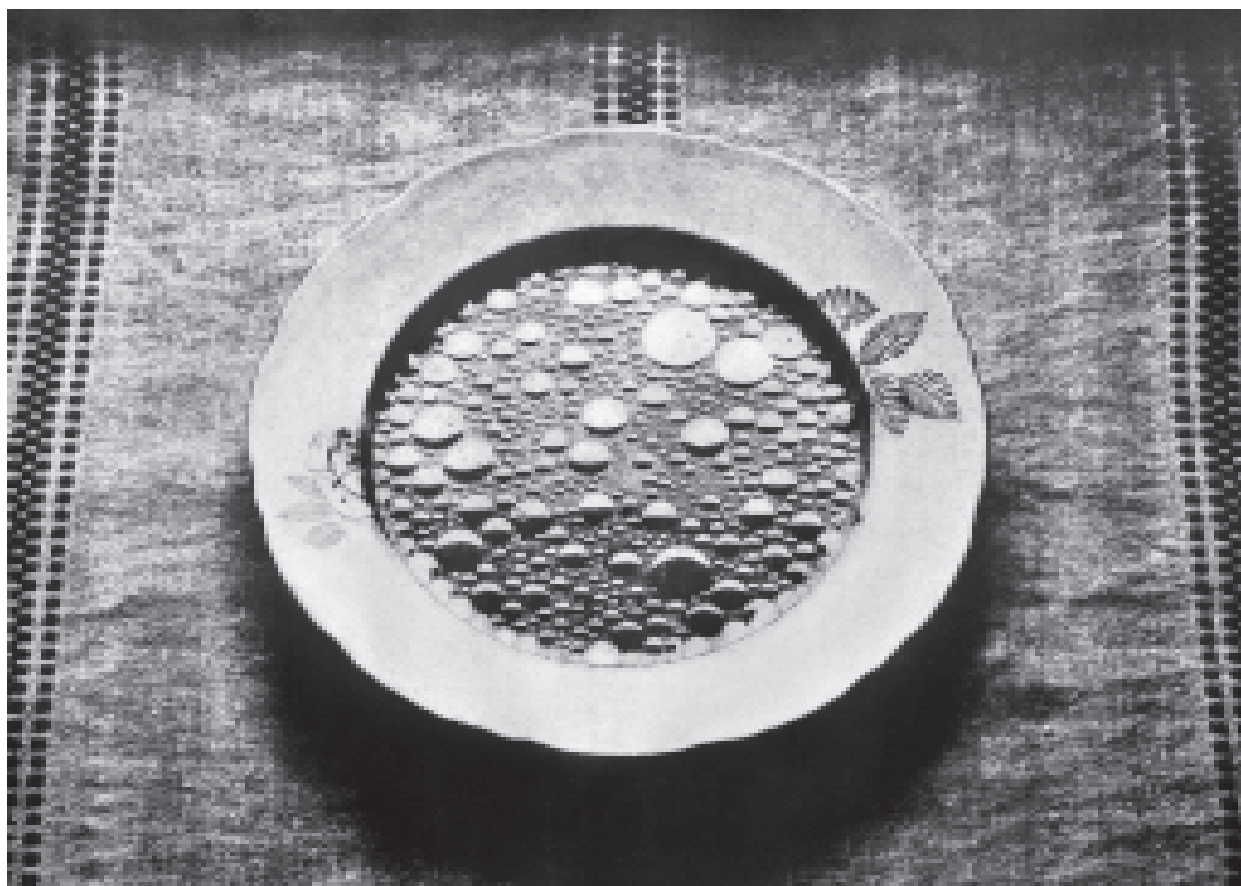

elveszítette a fülbevalója másik párját. A páratlan páros nemcsak a testvéri összetartozást jelképezi, de a női lét kezdetét, a fül átlukasztásának fájdalmát, az első női fájdalmat amely a világba való belépés beavatási rítusaként is értelmezhető. A gyermeki imagináció kivételésekként fejthető meg a kenyérben lakó Jézuska képe, a nagymama mondásán keresztül, melyre a cím is utal, mintha a vasárnapi miséből a különös csengésű „ez az én testem” mondatra emlékezne. A madár-szárnyból eszkábált tollseprű a maga bizarrságában szintén több felől olvasható: jelentheti a felnőtté válás szárnyaszegettségét éppúgy, mint a tollseprűvel hadonászó gyerek repülés, szárnyalás iránti vágyát. Aki talán épp pókhálót szed ezzel, s ekkor találja meg a pótetemet – ez a kép alighanem a félelmek szimbóluma, ám túl a gyermeki félelem tárgyán a spirál-labirintust alkotó pókláb talán az élet szövevényes, tekervényes, kiszámíthatatlan fatalizmusának allegóriája is lehet.

A képeken gyakran a test válik talált tárggyá. Az apa magas dióverő botja nem fér be a házba, vége kilóg az ablakon a kerti lombok zöldjébe. A gyermeki nézőpont itt is domináns: olyan távoli magasságokba vezet, mintha az égis meg sem állna, mintha láthatatlan angyalok járnának rajta, mint Jákob lajtorjáján. Az anyára felkúszott futóbab képe pedig mesei konnotációt idéz: a futóbab az égis fut, Hüvelyk Matyihoz hasonlóan rajta más, felsőbb világokba lehet jutni. A művész saját teste sem kivétel, ahogy az anya teste a futóbab számára, az övé a paradicsombokornak szolgál támaszul. A kert a fantázia, a burjánzó élet, a kísérlet izgalmas, állandóan változó terepe: Anya karói és spárgái, amelyre a bab felfut, installációvá válnak, majd némi idő múlva már sátor kerekedik belőlük, amely a gyerekkor bunkerozódiját juttathatja eszünkbe. S éppígy az öröklött kivarróminták c. kép is, ahol lehetetlen eldönteni, hogy az anya mintás anyagába vajon egy alak, vagy kettő (tán a testvérpár) bunkerozik-e. Az elbújás, a bújócska, a rejtőzés megintcsak olyan gyermeki gesztus, amely egyszerre jelenti anyát, a méhet és az anyaföldet, amelyből a mag, a magzat kibújik.

A föld tehát újra és újra felbukkan, ott van minden mögött, minden belőle nő ki. Ezek a talált tárgyak képezik a talaját a művész munkáinak, és a néha egyszerű, néha meg egészen hajmeresztő ötletek és alkotói módszerek során sarjadnak, nőnek, nemesednek műalkotássá. De mire mennének az érző mezők a legelemibb életszükséglet, s egyben a legmetafizikusabb hasonlat, sőt, a fotográfus nélkülözhetetlen eszköze, a fény nélkül? És valóban: mintha ez a két dolog, a föld és a fény lenne az, amely a kiállítás képein minden egyes alkalommal megjelenik, sőt, akkor is ott van, ha nem látható a maga konkrétságában.

A mostani kiállítás eddig nem látott, remek képek mellett számomra különös meglepetést is hozott: új nézőpontot vélek felfedezni, amely teljesen új irányt sejtet Szőke alkotói útján. A fény rövid ideig tartó mozgása, mozgatása amely maradandó árnyékot képez a fényérzékeny felületen, s ott ábrákat rajzol ki, ugyan eddig is felbukkant a képeken. Most azonban új és ismeretlen oldaláról mutatkozik meg. A fény szabályos mozgást végezve, táncolva, keringve fest. Első ránézésre talán nem is gondolná a szemlélő, hogy a Végtelenség, az Otthon és az Égi házasság című képeken látható koncentrikus köröket a fény festi. Az egyszerűségénél fogva zseniális technikának, az ún. rotációs multi-lyukkamerának köszönhetően táncra perdül a fény, s a világ, a világosság úgy pörög, akár a lehulló, propelleres juharfa-termés az Égi házasság c. képen. A körköröség, a forgás, a tánc az univerzum olyan megnyilatkozása, amelyek a vallásokba ezerféleképpen, például az ünnepek jelképei által íródott bele. Gondolhatunk a mítoszok kozmikus táncot járó teremtető-istenekre, vagy akár a keringő dervisek misztikus, elragadtatott táncára. A természet élete, az évszakok változása szintén ezt a táncot járják, a fényét, éppúgy, ahogy a nappalok és éjszakák. Az Otthon c. kép összeköti, s szinte már mandala-szerűnek

ábrázolja a természetet és univerzumot, egyfelől a természet megújulását jelentő gyökér szabálytalan osztódásában és cikázásában, amely az univerzális monotóniát, a koncentrikus körök vizuális ritmusképletét járja át.

Az idő ciklikusságának ábrázolása feloldja a múlt és jelen ellentmondásait, amely a képek visszatérő témája. Ezeknek a képeknek a koncentrikus köreit ugyanis a múlt képe által rajzolja ki a fény – hogy a rejtvénynek hangzó mondat itt miféle egészen konkrét képekre utal, nem árulom el. Maradjon ez a művész titka. Ezzel is bátorítom önöket az ő faggatására.

Princz Sándor

A világ nagy részének hiányzik a csend

Gáti Oszkár: Az emberiség szívlapáttal ássa a saját sírját

Jellegzetes mély hangja miatt az egyik legkiválóbb szinkronszínész. Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger vagy éppen Jean Paul Belmondo magyar hangja. Temérdek színpadi és filmszerep megformálója, pár éve a Menház Színpad alapítója és igazgatója. 1986-tól Jászai Mari-díjas. Közelgő 70. születésnapja alkalmából beszélgettünk Gáti Oszkár, színművésszel.

– *Művész úr, milyen családban nőtt fel?*

– Anyukám molnárségéd volt, apám pedig gyapjúszakértő. Ő adta el külföldre az ország összes gyapjút az 50-es 60-as években. Nem származom tehát színészdinasztia családból és nem jött be sem holdfény, sem napfény az ablakomon, ami megvilágosította volna az elmémet ab-

ban az irányban, hogy színész legyek.

– *Válami miatt mégis az lett.*

– Elég időtlen módon váltam azzá. Dacból lettem színész, elmentem felvételizni, és nem vettek fel. Akkor úgy éreztem, hogy olyan nincs, hogy engem nem vesznek fel, és addig-addig felvételiztem, amíg hatodszorra felvettek.

– *Mit keres Győrben, nem hiányzik a főváros?*

– Itt voltam színész és a feleségem is győri. Amikor a gyerekek óvodáskorúak lettek, akkor döntöttünk úgy, hogy faluról ahol húsz évig éltem, Győrbe költözünk. Itt volt óvoda, számomra pedig megszűnt a napi 240 kilométeres ingázás. Már akkor is a Győri Nemzeti Színház tagja voltam, másodállásban pedig temetőgondnok lettem, ami másfél év múlva főállású munkahely lett számomra, otthagytam a színházat. Itt voltak a lehetőségek, a gyerekeknek pedig a nagymamájuk. Negyven éves koromig éltem a fővárosban és nincs az a pénz, amiért visszamennék.

– *Jó döntés volt otthagyni a színházat?*

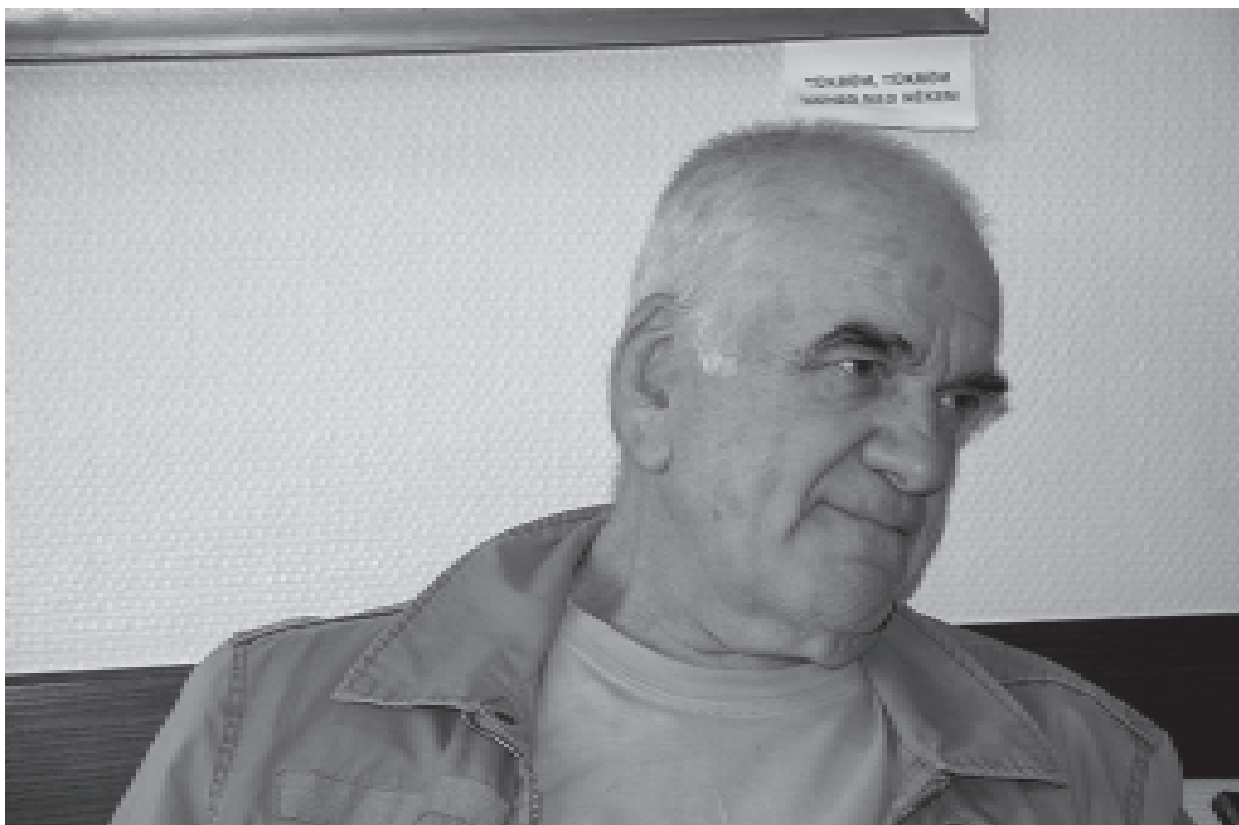
– Nem bántam meg. Nem tudtam egyetérteni azzal, ami a szakmában zajlik. Tíz év távlatából már a mese is másképp hallatszik, ezért nem szeretek már erről beszélni, az viszont annál inkább elszomorít, hogy azóta sem változott semmi.

– *Nem érte meg akkor elmondani a véleményét, hogy érzi?*

– Dehogynem. El tudtam végre mondani azt, amit gondolok és nagyon sokan igazat is adtak nekem, mégis maradt minden a régi. Tudja ez úgy van, mint Csehovnál a Három nővérben. Van három nővér. Mindegyik szeretne Moszkvába menni, ennek semmi akadálya, tehát maradnak.

– *Nem volt olyan kolléga, aki szeretne volna Önt visszacsábítani ebbe a közegbe?*

– Nem. Rólam tudják, hogy egy eléggé tüskés természetű ember vagyok, akkor meg minek csábítanak vissza egy rózsabokrot? Szép szép, de szúr.

- *Ön mindig ilyen csipkelődő?*
- Nem vagyok csipkelődő, elmondom a véleményemet még akkor is, ha ezt nem kellene.
- *A temetői közeg hogyan jött az ön életébe? Ez elég távol áll a színésztől.*
- Mindenáron Győrbe akartunk költözni és lakást kerestünk. Egyik sem volt megfelelő számunkra, míg nem az egyik ismerősöm segített, elvitt az egyik temetőbe. Volt ott egy ház, amiben lakhatunk. A lakhatás feltétele volt a temető rendben tartása, én pedig elvállaltam és így lettem temetőgondnok.
- *A család, a neves kollégák mit szoltak ehhez a döntéséhez?*
- Hogy a Gáti megint kikapta a tutit. (Nevet.)
- *Nem érzi magát szerencsés embernek?*
- Nézze, az szerencsés, hogy valaki hat éven át felvételizik azért, hogy színész lehessen? Aztán negyven évig űzi a szakmát, amitől baromira elmegy a kedve, és végül kiköt a temetőben? És hetven éves korára épp, mielőtt befekhetne a családjá mellé, kezdheti előlről újra építeni az életét, mert felmondanak neki. Maga szerint ez szerencse?
- *Én inkább arra a szerencsére gondolok, hogy volt mersze elmenni egy olyan közezből, ahol már nem érezte jól magát. Erre sok ember képtelen. Mit tanult a temetőben a megértésen és a csenden kívül?*
- Jól mondja, a csendet. Nagyon nagy dolog a csendet megtanulni és aztán élvezni is. A világ nagy részének hiányzik a csend. A tizenkét év alatt pedig nem csak, hogy megtanultam, de élveztem is a csendet. Nagyon jó előtanulmány az utolsóhoz. Már előtte is nagyon jó csendeket tudtam tartani a színpadon, de majd az lesz az igazi.
- *A spiritualitás milyen közel áll Önhöz?*

– Mélyen benne vagyok. A spiritualitás egy gondolkodási forma valamiről. De lehet, hogy rosszul fogalmazok. Egy pályatárs elvesztését sem úgy élem meg, hogy már nincs. Nagyon sok közeli barátomnak voltam a temetésén, ahol sok esetben beszédet is mondtam. A legutóbb Székelyi József hagyott itt minket, akivel egy egészen különleges kapcsolatot áptam. Hosszú heteken át csak az volt bennem, hogy ő most fekszik egy ládában, mélyen a csendhatár alatt, és nem éreztem azt, hogy meghalt. Inkább úgy vettem az egészet, hogy most is egy szerepet játszik, csak erre nem kérték fel. De így voltam Bajor Imrével is. Tudja, a színházamba nem csak színészeket hívok, hanem barátokat is.

– *Volt olyan, aki nem vállalta Önnél a fellépést ?*

– Olyan nem volt, de olyan igen, akivel én szakítottam meg a kontaktust.

– *Hogyan telik egy napja?*

– Öt gyerekem van szinte minden korosztályból három és fél évestől huszonhét évesig, ami elég sokat elvesz a huszonnégy órából. Ezen kívül még ott a temető, egy darabig, és a színház, ami jövő év elejétől indul újra egy új helyen és egy új név alatt.

– *Ön Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger és Jean Paul Belmondo szinkronhangja is többek között, mégis jól tudom azt, hogy nem igazán kedveli őket, mint színészeket?*

– Én nem úgy nézek rájuk, mit egy mozinéző. Ezeknek az embereknek sokkal többet tudok a színészi munkájukról, éppen ezért hitelesebben el tudom dönteni azt, milyenek is ők valójában. Nagyon jó a köret, de váltig állíthatom, hogy azért ők nem akkora ászok, mint mondjuk Robert de Niro.

– *Nem olyan régen kezdtem nézni egy filmet Stalloneval, és nem tudtam megnézni, mert nem ön szinkronizálta. Miért volt ez Ön szerint?*

– Nézze. Az, hogy az utóbbi időben nem én szinkronizálom őket azért van, mert kérek egy gázsit, amit nem fizetnek ki.

– *Azt lehet tudni, mi a különbség a 30 évvel ezelőtti és a mostani szinkrongázsik között?*

– Egészen borzasztó. A nyolcvanas években volt egy plafon, ami 250-350 forint körül mozgott tekerescsenként. Egy főszereplő szinkronizálása kb. száz tekercsből áll, így jött ki egy harmincezer forint körüli összeg. Ma, és közben eltelt harminc év, ugyanannyit akarnak fizetni, ami számomra elfogadhatatlan. Nem tartom tisztességesnek. Világstárokat kell szinkronizálni, és ha nem vállalja az ember ennyiért, akkor hívnak mást. Magyarországon különösebben nem izgatja a forgalmazókat, hogy a nézők megszoktak egy hangot, esetleg meg is szerették azt. Simán lecserélnék bárkit, ha az anyagilag nekik nem megfelelő.

– *Ön szerint mi okozza ezt az igénytelenséget?*

– Ez nem igénytelenség, hanem pénztelenség. Rengeteg filmet hoznak be, amiket szinkronizálni kell, sajnos az emberek többsége nehezen olvas. Aki pedig nem tud olvasni, az nem fogja tudni összerakni a mondatokat, és nem érti meg a filmet. Könnyen el tudom engedni a dolgokat és nem agyalok azon, hogy nem én szinkronizálom x vagy y művészt. Sokkal fontosabbnak tartom a gyerekeim jövőjén való agyalást. Az sokkal jobban foglalkoztat, hogy mi lesz velük ebben a világban, ha én nem leszek.

– *Milyen apának tartja magát?*

– Olyan közepesnek. Sokkal többet kellene foglalkoznom velük.

– *Most azért valamivel több ideje lehet rájuk, nem?*

– De. Mostanra viszont már idegrendszerem nincs az egészhez.

– *Mit nem szeret saját magán?*

– Egyre rosszabbul viselem a zajt. Már az is ki tud hozni a sodromból, ha valahol becsapnak egy ajtót, vagy leejtenek egy tányért.

- *A temetőben megszokott csend után már minden zaj idegesítő lesz?*
- Igen. Kifejezetten rosszul vagyok attól, ha a gyerek evésnél kiejti a kanalat a kezéből és az a tányéron csattan. Ezeket a zajokat már nehezen viselem.
- Nyolc éve nem játszik már. Ha szívére teszi a kezét, nem hiányzik önnek egy kicsit?
- Nem. Egy cseppet sem. Egyszer volt egy beugrásom, amikor Mácsai Pál megbetegedett. Előtte már két előadás is elmaradt a színházamban, úgy döntöttem, hogy ez többé nem fordulhat elő és kiálltam a szinpadra. A közönségnek ott a helyszínen elmagyaráztam, mi a helyzet és mindenkinek visszafizetem a pénzét, aki feláll és hazamegy, mert tudom, hogy nem ez én előadásomra jöttek. Senki sem állt fel és jöttek még vagy tizen. Ezután felolvastam Pali estjét, az „Azt meséld el Pista,” című művet, és a végén egyet értettem magammal, jobb a békesség.
- *Egészsége hogy van?*
- Köszönöm jól, hetvenévesen semmilyen gyógyszert sem szedek. Iszom viszont vörösbort, úszni járok, és nagyon sokat gyalogolok a temetőben, sokszor permetezővel a hátamon.
- *Nagy László, „Ki viszi át a szerelmet,” című versét az ön előadásában valaki az egyik Rambo film kockáira illesztette rá, és rakta ki az internetre, ami már közel másfélmillió nézettségnek örvend. Mit szólt ehhez az egészhez?*
- Nekem nagyon tetszett, isteni volt. Nagyon jól kitalálta az alkotó.
- *Azonkívül, hogy megalapította a Menház Színpadot, milyen feladata van még a színházon belül?*
- Én vagyok az igazgató, a művészeti tikár, de a jegypénztáros is.
- *Ezt úgy kell elképzelni hogy bemegyek az előadásra és Ön fog engem fogadni egy kézfogással?*
- Igen, úgy. Én minden este ott vagyok és ha vége van, akkor mindenkitől elköszönök. Közben beülök a jegypénztárba és árulom a jegyeket, egyeztetek és szerződtek, ha szükség van rá, akkor hangosítok, ha kell, akkor pedig takarítok. Segítek behordani a művészek kellékeit, de van, amikor kenyeret vagy éppen virágot veszek az adott darabhoz. Egyszóval mindent.
- *Hogyan jött az ötlet, hogy alapítson egy színházat?*
- Volt egy terem és megkérdeztek, mit lehetne ebben csinálni? Hát... esténként színházat. Bár többen kételkedtek ennek sikerében, de amikor kevesebb, mint egy hét alatt elfogytak a jegyek, beindult. Már az első hónapban többek között tizenkét Kossuth-díjas színész is fellépett egy-egy önálló produkcióval, akik tényleg a legjobbak. Utána el kellett hitetni az emberekkel, hogy nyugodtan jöhetnek, mert jól látnak majd. Most már nem csak Kossuth-díjas színművészeket hívok, s még ha nem is ismerik őket, én tudom, hogy nagyon jók, a nézők pedig már bíznak az ízlésemben, tudják, ha meghívok valakit, az nem okoz csalódást. Azóta négyszáz előadás ment le, amit közel harmincezer ember látott. Minden olyan produkció ebben az országban, ami a tizenöt négyzetméteres szinpadra befér és számomra érdekes, izgalmas, az itt volt.
- *Miért kell akkor a színháznak költözni?*
- Nagyon egyszerű oka van, mégis sok ember számára nem igazán érthető. Tekintsük ezt a színházat egy gazdasági vállalkozásnak. Ez akkor működik, ha teltház van. Teltházat csak nagyon jó darabokkal lehet előállítani. Csak nyolcvan ember fér be a nézőtérre és a szinpad 15 négyzetméter, ami nagyon behatárolja azt, hogy milyen darabok jöhetnek. Díszlet nem fér el, és több művészt egy öltözőbe sűrít, ahol csak négy szék van, nem túl gusztusos. A három év alatt 45 sikeres előadást láthatott a közönség. Így ebben a kategóriában mindenki itt volt, aki létezik. Most már több szereplős darabokra van igény, ahhoz viszont nagyobb szinpadra van szükség, ezért pedig nyitni kell az új felé. Ha nem újítok, akkor pedig becsődölt volna az egész. A szinpad az új helyen a tervek szerint hatvan négyzetméteresre bővül.
- *Nem fárasztó mindent egyedül csinálni?*

– Dehogynem. Ott ülök sokszor a számítógép előtt, amihez eleve tök hülye vagyok és kapkodok fűhöz fához.

– *Hogyan látja a világ jelenlegi alakulását?*

– Nagyon tömören és röviden, az emberiség szívlapáttal ássa a saját sírját. Vannak nagyon okos emberek, akik azt gondolják, hogy nem, és vannak kevésbé okos emberek, akik meg úgy gondolják, hogy igen. Sajnos mint mindig, megint a rettentő okosak fognak győzni, csak azt nem tudják, hogy ők ugyanúgy beleszállnak majd abba a sírba. A huszadik századdal az emberiség, a civilizáció, eljutott a csúcspontra. Az okostelefonok már nem a csúcspont, ez menekülés a gondolkodás elől. Elmondok önnek egy történetet. A napokban vonattal utaztam a fővárosból haza, Győrbe. Az állomásig villamossal mentem hajnali öt óra körül és amit ott láttam, az volt maga a csoda. Egy negyven év körüli férfi könyvet olvasott és közben nagyokat nevetett. Nem hagyott nyugodni és megkérdeztem tőle, mit olvas. Szabó Magdát. Érti ezt? A hajnali órákban a villamoson egy fiatalember Szabó Magdát olvas. Ráadásul még azt is elárulta nekem, hogy látta a filmet, ami a könyv alapján készült és azonnal eldöntötte, hogy megveszi, amit már háromszor elolvasott mert az még a filmnél is jobban ámulatba ejtette. Én ezt csodának tartom, de sajnos, egy fecske nem csinál nyarat. A világnak sokkal erősebb hatása van, mint nekem, éppen ezért félttem jobban a gyerekeim jövőjét. Ők nem okostelefonokon nőnek majd fel és tévét is csak hetente egyszer néznek, szeretném, ha inkább olvasnának. Tudom, hogy nehéz csata, de mégis megvívom annak ellenére, hogy ennek a medializált világnak sokkal nagyobb hatása van, mint nekem. Úgy rendezte át a világot az ember, hogy minden más, ami nem a család, az erősebb nála, ezért sokszor úgy érzem, hogy alul maradok ebben a harcban, még ha példát is próbálok mutatni.

– *Végezetül árulja el nekem, miért látogassanak el az emberek az új évadban is az Ön színházába ?*

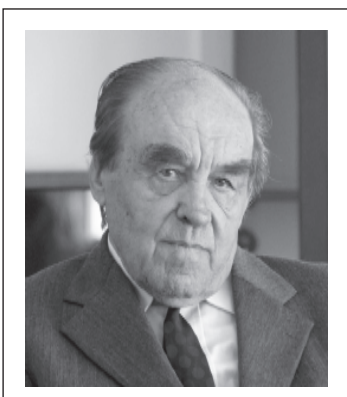
– Azért, mert jó nekik. Ennyi. Nem kell Budapestre utazniuk, hogy egy katartikus élményben legyen részük, nem kell előadás után 130 km autózni vissza Győrbe, és ha kedvük van ott maradhatnak és beszélgethetnek egy ital mellett a láttottakról, akár a művészek társaságában is.

Szerzőink

Böröndi Lajos, költő (Feketeerdő) • **Csáky Pál** EU parlamenti képviselő, közíró (Pozsony/Brüsszel) • **Csuthy András** múzeológus (Komárom/Komárno) • **Duba Gyula** író (Pozsony/Bratislava) • **Fittler Ottó** szobrász (Mosonmagyaróvár) • **Gaál László újságíró** (Deáki/Diakovce) • **Gál Sándor** költő (Buzita/Buzica) • **Görföl Jenő**, helytörténész (Bratislava/Pozsony) • **Fehér Márta** újságíró (Szabadka/Subotica) • **Kerék Imre** költő (Sopron) • **Neszméri Tünde újságíró** (Dunaújfalú/Nova Dedinka) • **Princz Sándor** újságíró (Győrújbarát) • **Simon Zsuzsanna** tanár (Mosonmagyaróvár) • **Szabó Ferenc** irodalomtörténész (Bécs/Wien) • **Száráz Pál** író (Nagyfödémes/Velké Úlany) • **Száráz Erzsébet** népművelő (Nagyfödémes/Velké Úlany) • **Száz Pál** író (Pered/Tesedikovo) • **Tönköl József** költő (Győr) • **Tuba László** helytörténész (Mosonmagyaróvár) • **Varga László helytörténész** Nagymegyer/Velky Meder)

Duba Gyula

Múltavató

Értékes kiállítást nyitunk meg, múltavatót. Történelmünket érezzük meg általa. Szalatnai – Ráchel Rezső életművének felidézésével folyamunkban látjuk a huszadik századi történeteket. Melyek sodrában az író személye legendás alakká nő. Nagyszalontán született 1904-ben, elemista korában a családja Szakolcára, Juhász Gyula városába költözött. Itt végezte a négy elemi után a gimnázium alsó évfolyamait, a felsőbb osztályokat 1919 után szlovákul érettségivel fejezte be. Pozsonyban a Komensky Egyetemen tanári oklevelet szerzett. A kor a Monarchia Magyarországnak végnapjait, a nemzet szétdarabolását és a köztársasági kezdeteket jelenti. Megrendítette az apákat és új életérzésre sarkalta fiaikat. Vajúdó anyanyelvi kultúrát és írásbeliséget eredményezett, kisebbségi léthelyzetet. Szalatnai-Ráchel egyike lett annak a fiatal

értelmiségi nemzedéknek, írók, költők és újságírók közösségének, akiket később Győry-Walentinyi Dezső nagylélegzetű és önvallomásos költeményében a „láthatatlan gárdának”, majd az „Újarcú magyaroknak” nevezett.

Nem volt ez szervezet, nincs sem írott programja, sem szabályzata. Mélyen átélte elhivatottságuk és tette kész közérzetük hajtja őket, hogy tegyék a dolgukat. Győry nevet adott a megfoghatatlannak, metaforája a fiatal közszellemet jellemezte. Ahogy élni akarásuk helyét kereste az ellehetetlenült magyar világban. Apáik beletörődve éltek sorsukat, ápolják és fenntartják a tovatűnt nemzeti értékeket és eszményeket, bízva visszatérésükben. A fiatalok azonban már az új valóság átélésén és megnevezésén dolgoznak, sajátos létfilozófiát fogalmaznak. Némileg romantikus hittel és nemes indulattal töltik meg a jóhiszeműségre és kölcsönös bizalomra épülő, egyetemes humanizmust hirdető szellemiséget, melyet alkotásaik tartalmaznak. Vallják, a nemes emberség és társadalmi tisztesség erkölcsét, hitüknek Szalatnai Rezső egyik élenjáró és hiteles példája lesz.

Jellemzéséhez Forbáth Imre 1930-ban hozzá írt leveléből idézem: "Fábry mellett az egyetlen értékes és modern esztétánk vagy kritikusunk vagy". Szalatnairól a továbbiakban polgári liberalizmusról, radikális humanizmusról, Galilei-körőről és baloldaliságról bizonyodik. A korra jellemző és időszerű eszmei értékek! A két háború közötti Európának azt az igyekezetét jellemzik forradalmi kavargásában, hogy túltegye magát az első világháború esztelen pusztításain. Miközben aggódva sejti, hogy érik már a második világégés borzongató lehetősége. Morajlanak a mélyben a földrész szeszélyeinek kiszámíthatatlan lehetőségei, a feltörő fajelmélet éles választóvonalat hasít a nemzeti-eszkedés mitológiája és a humanizmus demokráciája között. Ebben a megvilágításban nézzük kiállításunk képernyőjén a kalapos, télikabátos fiatal férfiakat, Szalatnait és társait, ahogy városunk főúri palotái között járva, hivatalukba menve visszanéznek ránk az idő mélyéről. S őt magát, ahogy derűs arccal áll egykori osztálya padsorai és diákjai között! Van ezeknek a képeknek valamiféle nosztalgikus bája, felemelő üzenete: íme elődeink, az egykori kezdők, a gárda tagjai! De Szalatnai egykori lakásának falairól való képeink is ezt sugallják: Tallós Prochászka István, Gwerk Ödön, Staudt Mihály, Erdélyi Béla, Schubert Gyula, Harmos Károly egy-egy műalkotása! Megidézik a kor formavi-

lágát és színeit, esztétikai és morális üzenetét. Kezdetben Szalatnai Ráchelként kapja és jegyzi könyveit, vannak alig ismertek is, mint a Tallós Prochászka album! Legismertebb talán a Kempelen a varázsló című életrajzi regénye városunk középkori tudósáról. A Szlovenszkói magyar írók sorozat harmadik, a fordítás kötetét is ő válogatta, nagy tanulmányt írva benne a „Cseh és szlovák irodalom” címen. Későbbi művei előtanulmánya, a két irodalom történetét összefoglaló könyveinek. Számos hazai magyar napilapba és újságba ír, az erdélyi Korunk folyóirat szerzője és terjesztője, a prágai Magyar Hírlap közeli munkatársa, Győry Dezső harcostársa. Nagyhatású közíró, tanárként kiváló nevelő, elhivatott arra, hogy egykor majd neve legendás fogalom legyen!

Amikor a második világhégés is bekövetkezik, tragikus és abszurd léttelenséget hoz: jogtalan emberi helyzetet! Szalatnai küzd ellene, tiltakozásokat ír, beadványokat intéz hivatalokhoz és befolyásos politikai ismerősekhez, eszmei harcostársakhoz. S amikor megérzi, hogy mindez hiábavaló, megbizonyosodik értelmisége talajvesztéséről, 1948-ban, akár a többiek, Magyarországra települ. A jószándékú és hívó „láthatatlan gárdát” szétszórja az újra rendeződést vajdó Európa kegyetlen forgószele...!

Az ötvenes évekkel Pozsonyban új irodalom csírázik. Tétován kezdő magyar szellemiség, nehézkes anyanyelvi kultúra és töredékes közösségi tudat fogalmazódik. Tucatnyi fiatal verődik össze a fővárosban, 1930 körül születettek, nevezzük őket a „harmincasoknak”. Szükségszerűen mintha a „gárda” munkáját folytatnák, bár alig tudnak elődeikről. Az 1954-ben kiadott Megalkuvás nélkül

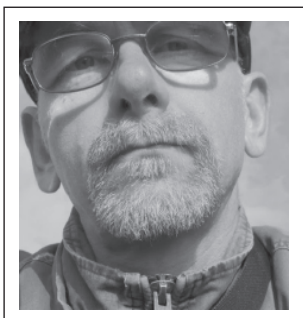
című válogatással ismerkednek. Lassan hetven éve, ma már ez is történelem! Szalatnai Rezsőnek a kiállításunkon látható, személyes tárgyi- oklevelei és igazolványai, bélyegzői és korabeli művei nem csak arról tudósítanak, mint talált magának új emberi létet és befogadó szellemi hazát, hanem a későbbiekéről is szólnak. Milan Kundera cseh író regényének címe jut eszünkbe ezzel kapcsolatban: Az élet máshol van! Alighanem emigrációjában, Párizsban írta a művét, de Prágáról szól. Szalatnai és társai is megkeresték a régi valóságot, ahogy ma mondanánk: az egykori presburger létet! A Hét egykori melléklete a Fórum, az Irodalmi Szemle, a Madách Kiadónk és a többi lapok ennek színhelyei. Nem csak levélben jelentkeztek az elődök, személyesen is, Szalatnai hatvannyolc után járt a Szemlében. Tudós férfinak, megnyerően komoly értelmiséginek ismertem meg, az öntudatos és felelős szellemiség méltóságát sugározta. Jó szívvel vártuk és fogadtuk, korok és alkotók találkozására került sor, nem éppen kedvező időben, a konszolidáció túlideologizált hatalomnak nem volt sok érzéke és ínyére az egykori „gárda” kölcsönösségben hívő szellemiség iránt. Viták, ellentétek születtek, Szalatnai jelenléte megerősítette a „harmincasok” irodalmi hitét. Közele volt számukra nagy elődeink létfilozófiája, sorsuk rokonsága? Azóta a harmincasok többsége is távozott, legendák jelzik hiányukat, talán – ahogy mondják valahonnan fentről figyelik, utódaik mint teszik a dolgukat! Megnyitóul kérem, ilyen múltidéző és történelem-értő tekintettel nézzék kiállításunkat.

Szalatnai Rezső műveiből vett idézetek, személyes tárgyai, korabeli fényképek, az általa összegyűjtött képzőművészeti alkotások, megjelent művei, könyvtárának néhány darabja és újságok is láthatók voltak azon a kiállításon, amelyet Pozsonyban, a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában nyitottak meg májusban Szalatnai Rezső és hagyatéka címmel. A tárlat az író egy éve elhunyt lánya, Judit által a múzeumra hagyott tárgyakat mutatta be. Itt hangzott el Duba Gyula fenti írása.

Gaál László

István és Mátyás az előadások középpontjában

Deákiban rendezték a II. Országos Szent István Király Ünnepséget

A 2018. augusztus 25-én tartott ünnepség a falu főterén álló Szent István emlékmű megkoszorúzásával vette kezdetét, ahol Bárdos Gyula, a Csemadok országos elnöke mondott ünnepi beszédet. Kiemelte, hogy István királyunk nemcsak egy új országot teremtett, hanem egy új rendet hozott létre a Kárpátok medencéjében. E rend szerint élünk mind a mai napig, legyen az államigazgatás, vallásszervezés, vagy éppen nemzetek közötti kapcsolatrendszer.

A koszorúzást követően az ünnepség a helyi művelődési központban konferenciával folytatódott. Jakócs Krisztina polgármesterasszony üdvözlő beszéde után a pogrányi Nagyharang Hagyományőrző Csoport és a csitári menyecskekorús műsora, a Bibliotheca Corviniana című kiállítás /amely-

nek huszonnégy tablója Mátyás király könyvtárának egy-egy darabját mutatja be/ megnyitója, majd négy előadás következett.

Elsőként Buzás Gergely régész, a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Intézetének igazgatója „Mátyás király építkezései” című előadása hangzott el. Az előadó tréfás hangvétellel kezdte, mondván, hogy Mátyás fiatal korában sokat háborúzott, katonáival közvetlen volt a kapcsolata, ezért nagyon szerették, de amikor megnősült és elvette Beatrixot, az itáliai menyecske az ottani szokásokat is behozta Magyarországra, Mátyás pedig a hadakozás helyett palotákat, kolostorokat, könyvtárakat kezdett építeni, a magyaroknak nem tetszett, hogy ilyen feleslegességekre szórja a pénzt. Mátyás azonban nem műkedvelésből építkezett, építkezései politikai eszközök voltak, az épületek pompája a király hatalmasságát, az ország gazdagságát volt hivatott hirdetni. Mátyás gyakran a már meglévő épületeket bővítette és építtette át, legtöbbször itáliai reneszánsz stílusban. Említés hangzott el a budai és a visegrádi palotáról, a visegrádi várról, amely a koronaékszerek őrzőhelyéül, de börtönül is szolgált. Mátyás idejében került átépítésre Diósgyőrben Nagy Lajos király egykori vára vagy a Pannonhalmi bencés apátság épülete, Székesfehérváron a Szűz Mária prépostság, Kolozsváron ferences templom épült. A mai Szlovákia területén is építkezett Mátyás, például Liptóban ferences kolostor épült, Árva várát pedig fia, Corvin János kapta meg.

Csorba László magyarországi történész, egyetemi tanár, „Árpád-házi szentek és királyok Itáliában” címmel tartott előadást. Megtudtuk, hogy az Itália számos templomában fellelhető, magyar szenteket és királyokat ábrázoló műalkotások tulajdonképpen egyfajta középkori „marketing-fogásként” jöttek létre. Mégpedig egy Árpád-házi származású Anjou királyné, V. István magyar király lánya, az Itáliában csak Magyar Máriaként ismert királyné igyekezett az Árpád-házi szentek által népszerűsíteni az Anjou királyi családot. Ennek oka pedig az volt, hogy egy királyi család annál előkelőbbnek számított, minél több szentet tudott felmutatni. S mivel az Anjou családnak egyetlen egy szentje van az Árpád-háziaknak pedig számos, hát a királyné az ő népszerűsítésükkel igyekezett nagyobbak láttatni a másik családot is.

A szintén magyarországi történész, egyetemi tanár, Szakály Sándor István király törvényeinek időszerűségéről tartott előadást. Rámutatott, az 1000 és 1038 között kiadott két szentistváni törvény tételei közül sok ma már nem értelmezhető szó szerint, de az azokban fellelhető, közösséget teremtő akaratnak a 21. századra is van üzenete. „Azok számára is, akik az országhatáron túlra szorultak. Mert a törvényalkotóknak, határon innen és túl, tudatosítaniuk kell, hogy mindenki javát kell szolgálniuk és nem tehetnek különbséget az emberek között.” – állítja a szakember.

Utolsóként Kovács László somorjai tanár, történész az „István a király” című rockopera tükrében láttatta az Államalapítót. Miközben kivetítőn részleteket játszott be az 1983-ban született rockopera filmváltozatából, elárulta, hogy a mű szereplői közül melyiknek van valós történelmi alapja, és kik a kitalált személyek. Ez utóbbiak közé tartozik Réka, a táltos vagy a három főúr. Koppány valós, létező személy volt, akiről azonban a történészek is csak annyit tudnak, hogy valamilyen szorosabb rokoni kapcsolatban állt Árpád nemzetségével, de pontosabb adatok nem maradtak fenn róla, ami nagyobb szabadságot adott a rockopera alkotóinak, hogy a jellemét és szerepét megformálják és szinte nemzeti hősként mutassák be. A történész elmagyarázta a nomád népek és a nyugati kereszténység körében szokásos örökösödési formák, a szeniorátusi és az egyenesági örökösödés közötti különbséget, ami a Koppány és István közötti, a filmben is kidomborított ellentét oka.

Az előadásokat követően a római katolikus templomban ökumenikus istentisztelettel emlékeztek meg államalapító királyunkról. A misét Mgr. Tóth László, püspöki helynök, kanonok celebrálta, ígét hirdetett és áldást mondott Édes Ákos tiszteletes. A rendezvény a pogrányi Nagyharang hagyományőrző együttes műsorával és a komáromi Gaudium vegyeskar és hangszeres kamaraegyüttes koncertjével zárult. A Stieber Lajos vezette kórus és kamaraegyüttes friss, buzdító és magas színvonalú műsora méltó befejezése volt az országos rendezvénynek.

(A felvételen: Zoboraljiak a deáki templomban)

Csak egy marék földet...

(Kitelepített honfitársaikat fogadták Nagyfödémesen)

Régen volt, 70 éve, hogy a kollektív bűnösség jegyében Nagyfödémesről is 210 magyart űztek el szülőfalujából. Az évforduló mindig sebeket tép fel, talán még beléjük nyilall a fájdalom, de nem vádolnak, nincs bennük gyűlölet, csak emlékeznek.

Így volt ez az idén július 6-án is, amikor a XIII. Mátyusföldi Fesztivál és a XXIII. Falunapok alkalmából újra hazahívta a harangszó az 1947-1948-ban kitelepített nagyfödémesiket és azok leszármazottait – gyermekeit és unokáit. A megható és feledhetetlen emléknapon összesen 134-en vettek részt, nagy részük már csak a kitelepítettek gyermekei és unokái. A találkozót megtisztelte jelenlétével az egyik befogadó település, a jelenlegi Jánossomorja polgármestere Lőrincz György és alpolgármestere Bella Zsolt is.

Az emléknapi a kultúrházban ünnepi megemlékezéssel kezdődött, amelyen Gógh Ferenc polgármester köszöntötte a község szülöttjeit, utódaikat és a helyi hozzátartozókat is. Beszédében hangsúlyozta, hogy szükség van az ilyen emléknapokra, hogy az ifjú generáció soha ne engedje meg, hogy ilyen tragédiára még egyszer sor kerülhessen az emberiség történelmében. Többek között arra is biztatta az egybegyűlteket, hogy adják át a szomorú tapasztalatukat, hogy mit jelentett elhagyni a falut, a házat, a földet, a temetőt, ahol az őseik nyugszanak. Ünnepi megemlékezését a következő szavakkal fejezte be: „Ezen a mai emléknapon visszaemlékezünk a múltra, de előretekintünk a jövőbe is. Várjuk, hogy kimondja végre valaki, hogy igazságtalanság volt az, ami a felvidéki magyarokkal történt. Várjuk, hogy valaki végre bocsánatot kérjen a honta-

lanság éveit, a szétszaggatott családokért. Hrotkó Géza kanonok, pápai prelátus szavaival - „várjuk, - nem lázadozva, nem bosszúvágytól lihegve, de várjuk és elvárjuk!” - És reméljük, hogyha így tudunk emlékezni szeretettel, megértéssel egymás iránt, akkor ez a várakozás előbb – utóbb be fog számunkra teljesedni.”

A megjelentek beírták nevüket a község emlékkönyvébe. A község gyönyörű szívhez szóló ajánlékkal lepte meg az elszármazott honfitársakat és azok leszármazottait, akik a polgármestertől egy Nagyfödéméről szóló csodálatos monográfiát vehettek át. A legmeghatóbb ajándék azonban mindenki számára az a marék föld volt, amit a szervezők Kálvária dombjáról hoztak és egy ajándékereszényben vihettek magukkal haza a résztvevők. És éppen a marék földről szólt az a megható vers is, amit Lencsés Mónika tolmácsolásában hallhattak a résztvevők.

A kitelepítettek nevében Sinkóné Erdősi Gyöngyi szólt elsőként, aki az egyik kitelepített nagyfödémesi – Takács Boldizsár - unokája, s aki jelenleg a Felvidéki Baráti Kör elnöke, Lánycsokon, ahol jelenleg is több kitelepített él nemcsak Nagyfödéméről, hanem a Felvidék egyéb területeiről is. Megosztotta emlékeit arról, hogyan mesélt nagyapja arról a „másik hazáról”, amelyet ő már akkor ismeretlenül is megszeretett. Majd felolvasta Takács Attiláné, Szüllő Gabriella személyes emlékeit, hogyan élték meg a kitelepítést ők maguk. Férje Sinkó Szilárd, akinek elődeit szintén a Felvidékről telepítették ki, egy saját versben osztotta meg érzéseit. Csodálatos meglepetés volt minden résztvevő számára, hogy a házaspár eredeti mátyusföldi népviseletben vett részt a találkozón.

Arról, hogy hogyan fogadták a kitelepített felvidékeiket a befogadó települések, az akkori Pusztasomorja és Mosonszentjános, Lőrincz György, Jánossomorja jelenlegi polgármestere szólt.

A fiatal nagyfödémesi pedagógus, Kovács Krisztina, aki diplomamunkáiban a lakosságcserével

foglalkozott, azokat a tapasztalatait osztotta meg a nagyközönséggel, hogy hogyan élték meg a kitelepítést az itthon maradt hozzátartozók, illetve hogyan fogadták a kitelepített rokonok helyére érkezett szlovákokat.

A műsor második részében a Csemadok irodalmi színpadának tagjai mutatták be „Örökségünk” című műsorukat. A szívhez szóló dalok és versek mélyen meghatották a jelenlevő vendégeket és itthoni kísérőiket is, hiszen bár könnyes szemmel, de szűnni nem akaró vastapssal jutalmazták a produkciót, amelyet Halász Károly, a község szülöttje meghatottan, szóban is megköszönt.

A találkozó további állomása a római katolikus templom volt, ahol egy rövid litánia után koszorúzásra került sor az öt évvel ezelőtt elhelyezett emléktáblánál

A résztvevők és vendéglátóik ünnepi vacsorával és egy baráti találkozóra folytatták az emlékezést.

Száraz Erzsébet (Fotó: Tibor Németh)

Különleges kultúrát képvisel Zoboralja

Még ma is tiszta forrásból merítenek a zoboraljiak

A Zoboralja képviselte a Felvidéket a Minden Magyarok XXIV. Nemzetközi Néptáncfesztiválján Gyulán, amely a legnagyobb nemzetközi néptáncfesztivál az Alföldön. A fesztivál célja, hogy bemutassa a magyar néptáncagyományokat, ennek érdekében több régió együttese is meghívást kap, mindezt kiegészítik külföldi együttesek fellépéseivel, az idei évben észtországi, török, indiai, mexikói és morva vendégei voltak a rendezvénynek.

A Minden Magyarok Nemzetközi Néptáncfesztiváljának hasonlóan az előző évekhez, az idei évben is volt felvidéki vendége, ezúttal a szórvány terület mutatkozott be. A Zoboralja négy telepü-

léséről érkeztek hagyományőrök, hogy bemutassák a legészakibb összefüggő magyar nyelvterület kultúráját, hagyományait és tájszólását is. A Gimesi Villő Hagyományőrő Csoport (koloni fiatalokkal kiegészülve), a Pogrányi Nagyharang Hagyományőrő Csoport és a Gesztei Téliőző Hagyományőrő Csoport méltón képviselte szülőföldjét. A népi hagyományok szerves része a gasztronómia, a gimesi, gesztei, pogrányi és koloni hagyományőrök kaláccsal, kolbásszal, szalonnával, sonkával, fásírozottal, pogácsával, káposztás bélessel, házi kenyérrel és zoboralji borral kínálta a zsűri tagjait és az érdeklődőket. A kézi hímzésű abroszokkal és a kert adományaival díszített asztal, amely ezúttal a várfal egyik része volt, elnyerte a zsűri tetszését, és az előkelő második helyet nyerték el a zoboraljiak. A csapatot csak a helyieknek sikerült megelőzniük.

Megkeresésünkrea néptáncfesztiválművészeti vezetője Patyi Zoltán népzeneész nyilatkozott a fesztivál jelentőségéről, amelynek több felvidéki néptánc csoport is a vendége volt már.

„Ez a huszonnegyedik Minden Magyarok Nemzetközi Néptáncfesztiválja. Annak idején, amikor elindult, akkor a létrehozói, Varga András, Szatmári Sándor, Gyalog László szeretnék volna felhívni a figyelmet Gyula érdekességére. Gyula egy különleges, sok embert vonzó, soknemzetiségű település. Földrajzilag, ha a régi Magyarországot nézzük, akkor majdnem a közepén van. A szervezők két és fél évtizeddel ezelőtt szerettek volna egy olyan fesztivált létrehozni, ahova lehetőleg minél különbözőbb helyekről hívhatnak magyaregyütteseket, természetesen a turisták és a helyi érdeklődők miatt külföldi vendégeket is, ezt igyekszünk minden évben megtartani. Az is a célunk, hogy a magyar szórványvidékekről is hívjunk vendégeket. Azt tapasztaltuk, hogy a turisták mellett a város lakossága is igényli ezt a fesztivált.” – mondta Patyi Zoltán.

Az idei évben négy zoboralji település, három hagyományőrő csoportja egy együttessé kovácsolódva lépett fel Gyulán az augusztus 16-19-e között megtartott rendezvényen. De előtt több felvidéki együttes megfordult már Gyulán. „Felvidékről a Szóttos többször is a vendégünk volt már, de az

Ifjú Szívek táncosai és Kupec Misék is felléptek már. Az idei évben azért Zoboraljára esett a választásunk, mert ez egy csodálatos vidék. Gyönyörű a viselet, és nagyon szépen megőrizték a nyelvjárást is. Szerintem egy nagyon különleges és csodálatos kultúrát képviselnek. Itt, Békés megyében nagy hagyománya van a Bartók–Kodály-féle zeneoktatásnak és mindenki ismeri például A csitári hegyek alatt és A koloni temető című népdalokat, ezért úgy gondoltam, hogy jó lenne, ha azok mutatnák be ezeket, akik otthonról hozzák azokat magukkal.”- árulta el Patyi Zoltán, aki szerint a zoboraljiak fellépése nagyon színvonalasra sikerült. Ennek titka valószínűleg az is, hogy a Nyitra vidékiek tiszta forrásból táplálkoznak, a szüleiktől, nagyszüleiktől tanulták a népdalokat, táncokat és a szokásokat. Fellépő ruháik pedig sokszor a huszadik század elejéről származnak, így valódi, ősi viseltben láthatók a színpadon az énekesek, táncosok.

A rendezvény alatt a résztvevők megemlékeztek Halmos Béláról. Zenészként, oktatóként, szervezőként, népzene gyűjtőként és kutatóként indulásától részt vett a táncházmozgalomban. Népzene gyűjtőként is tevékenykedett. 1992-től a Magyar Művelődési Intézet főmunkatársa volt, létrehozta a Hangszeres Népzene Kutató Csoportot, majd 1999-ben elkezdte a Táncház Archivum szervezését, amelynek haláláig, 2013. nyaráig vezetője volt. Az Archivum 2001-ben a Hagyományok Házába került át.

„Halmos Béla nem Gyulán, hanem Szombathelyen született, de itt töltötte gyermekkorát. Amit ők kitaláltak, terjed, mint a vírus. Hiszen egyre többen érzik, hogy a néptánc nagyon fontos és a mai modern ember is használni tudja. Egyre többen látják, hogy nem múzeumdarab a viselet, a zene, a dalok és a táncok, hanem ezt fogyasztani kell. Az ő receptje szerint kis közösségeket kell építeni, együtt táncolni és zenélni, megismerni a magyar vidékek hanganyagát, tánc lépéseit, ezért is fontos, hogy emlékezzünk rá ezen a fesztiválon, valamint azért is, mert mindig azt vallotta, hogy gyulai volt.” – mondta el Patyi Zoltán az első táncházas prímásról, akinek a táncházmozgalom elindítását köszönheti a világ

Bencz Margit, a zoboralji hagyományőrző csoport vezetője úgy véli: a zoboralji hagyományokat meg kell tartani, ehhez arra is szükség van, hogy a fiatal korosztályt bevonják az ilyen jellegű fesztiválokba, ezért is készültek tizenévesekkel a programra, és szerencsére a fiatalok nagyon lelkesek voltak. Mivel a népszokások egy része még ma is él, a gyerekek valóban tiszta forrásból merítenek, ugyanis a szüleiktől, nagyszüleiktől tanulták meg azokat – mondta Bencz Margit.

A zoboraljiak aratási szokásokat, a Szentiványi tűzugrás szokását, a lakodalmast, a fiúk a balázsolást, a lányok pedig a karikázót adták elő a nyári fesztiválon. A dudaszóval kiegészített fellépésekkel nagy sikert arattak, és ami talán még ennél is fontosabb, maguk a fellépők, a fiatalok és nagyon élvezték, hogy szokásaikat másokkal is megismertetik.

Neszméri Tünde

VI. Borsos Mihály Napok Nagyfödémesen

Az idén májusban már hatodik alkalommal rendezték meg a Borsos Mihály Napokat a Nagyfödémesi Borsos Mihály Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskolában. Az iskola 2002. október 26-án vette fel a helyi plébános nevét, aki 1942. július 19-től volt a község plébánosa, és mindig minden körülmények között kiállt a szegények mellett, segített, ahol csak tudott.

A háromnapos rendezvénysorozat méltó emléket állított a község kiválóságának, aki saját bevalása szerint „...amikor a teológiát elhagytuk, én a szociális kérdést írtam föl életem kinti fő témájaként. Segíteni embertársaimon.” S ennek a célkitűzésének maradéktalanul eleget is tett. Első dolga

volt, hogy a földkérdést tanulmányozta. A plébánia földjeit kishaszonbérbe adta sokgyermekes családoknak. Ő indította el a Babakelengye-akciót is, amely országos akcióvá vált, Kolozsvár – Budapest - Nagyfödemes gyűjtési központokkal. Borsos egy csapásra országos hírnévre tett szert. Nagyfödemes pedig – bár rövid időre - országos központtá vált. 1943-ban elindította a polgári iskolai tanfolyamot, egészségi házat építettek a faluban az ő közbenjárására. A világháború után, 1946-47-ben a hadiözvegyek és a falu idős lakosságának lett a kérvényírója.

Többek között e tettei is közrejátszottak abban, hogy az iskola felvette nevét, s 2003 óta pedig a háromévente megrendezett Borsos Mihály Napok megrendezésével tisztelegnek emléke előtt. Az idei rendezvénysorozat is arról szólt, hogy a diákok próbáljanak meg példájából meríteni, s egy kicsit más formában bizonyítsák tehetségüket, ügyességüket, talpraesettségüket.

A rendezvénysorozat ünnepi szentmisével vette kezdetét a római katolikus templomban, ahol annak idején Borsos plébános úr is tevékenykedett. A szentmisét Kasás Béla lelki atya celebrálta. A mise után a templom falán található emléktáblánál, amellyel azoknak a nagyfödemesi lakosoknak állítottak emléket, akik 1949-ben kiálltak plébánosuk mellett - koszorút helyeztek el az iskola 9. osztályos diákjai.

Ezt követően már az iskola épületében került sor a megnyitó ünnepségre. Vajda Gabriella, az iskola igazgatója ünnepi beszédében megemlítette azokat a rendkívüli tevékenységet, amelyeket Borsos Mihály a községben végzett, s amelyek miatt az iskola felvette nevét. Az iskola „zsibongójában” elhelyezett domborműnél az iskola diákjai koszorúval rótták le kegyeletüket a névadójuk emléke előtt.

Az ünnepi megnyitó után kezdetét vette a sokszínű tevékenységet felsorakoztató rendezvénysorozat. Az iskola udvarán és épületében az alsó tagozatosok Mátyás királynak szentelt interaktív játékos versengésébe az iskola diákjai mellett bekapcsolódtak a testvértelepülésekről, Csabrendekről és Jánossomorjáról érkezett diákok is.

A felső tagozat diákjai egy tartalmas, műveltségi vetélkedőn mérték össze tudásukat a vendégdiákokkal kiegészült vegyes csapatok. Az egyes fordulók játékos formában mérték fel a diákok tudá-

sát. Az első fordulóban a csapatoknak egy keresztrejtvényt kellett megfejteni, melynek soraiban Borsos Mihály gazdag életét rejtették el. A további fordulókbán az általános műveltségükről tehetek bizonyosságot a versenyzők, mint például a zene világa, angol nyelv, vagy Nagyfödemes és a világ kulturális emlékei, de például, „Maradj talpon!” fordulóban lexikális tudásukat is bizonyíthatták.

Az egész délelőtt érdekessége – kicsiknél és nagyoknál is - az volt, hogy nem csak a verseny eredménye volt fontos, hanem inkább az újabb barátságok kialakítása és megszilárdítása a testvértelepülések diákjaival. A szervezők ugyanis úgy döntöttek, hogy az idén vegyes csapatokat alakítanak ki, melynek tagjai voltak a vendég gyerekek is. De senki sem szomorkodott, hiszen új barátokat szereztek és a támogatók jóvoltából mindenki szép ajándékkal távozhatott.

A díjátadások és a finom ebéd után a szervezők egy kedves meglepetéssel – Vadkerti Imre, Zsapka Attila és Sipos Dávid koncertjével - kedveskedtek a helyi és vendég gyerekeknek, valamint a pedagógusoknak.

A második nap a mozgás és a sport jegyében telt. A napot egy új kezdeményezéssel kezdték a „Fut a sulí” címmel, amelybe az iskola minden diákja és pedagógusa bekapcsolódott. Utána az alsó tagozatosok különböző sporttevékenységeken vehettek, amelyekkel egymás után ismerkedhettek meg. Volt „Pilates Zsuzsával” (Bubeník Zsuzsa), „Aerobik Ferdoval” (Kováč Ferdinand), szabad játékok az udvaron és köredzés a tornateremben, melynek keretén belül a gyerekek már kipróbálhatták azokat az új sportszereket is, amelyeket a Volkswagen vállalat alkalmazottai számára kiírt pályázatának köszönhetően nyert az iskola. A felső tagozatosok az Ökotelepen található J&Fit sportközpontban vendégeskedtek, ahol fiúk számára labdarúgó- a lányok számára pedig kidobó torna tette érdekessé a napot. Ezeken a tornákon a vendéglátó iskola diákjai mellett ott voltak a helyi szlovák iskola, valamint a jókai és tallói magyar iskola tanulói is. Azok, akik nem versenyezhetek, kipróbálhatták a centrum különböző sporteszközeit.

Az ünnepségsorozat harmadik napja is sok érdekességet tartalmazott. Volt történelmi lovasbemutató, íjászat, sportlövészet, egyéb sportjátékok. A kicsik pedig a kézműves foglalkozásokba kapcsolódhattak be.

A VI. Borsos Mihály Napok végére az ünnepi műsor tette ki a pontot, amelyre az iskola „zsibongójában” került sor. Elsőként az iskola irodalmi színpadának tagjai mutatkoztak be megható műsorukkal. Az iskola igazgatója, Vajda Gabriella ünnepi beszédében kiértékelte a három nap alatt lezajlott rendezvényeket, megköszönte mindazok munkáját és támogatását, akik bármilyen formában segítettek az iskola eme nagyszabású rendezvényét. Az ünnepségsorozat alkalmából újabb pedagógus - Svarda Erzsébet – neve is felkerült a „Nevelők fájára”. Az igazgatónő egyben átadta az iskola két diákjának – Nagy Anikónak és Vincze Barnabásnak - az iskola emlékérméjét, amelyet ez alkalomból a legaktívabb diákok kapják, a kiváló tanulmányi eredményekért, a különböző versenyeken való aktív részvételért és az iskola hírnevének öregbítéséért.

A VI. Borsos Mihály Napok része volt egy alkotóverseny is, amelyet irodalom, képzőművészet és fényképezés terén hirdettek meg. Ezekről a versenyekről a felelős pedagógusok számoltak be.

Befejezésül az udvaron elhelyezett kopjafánál, amelyet a magyar oktatás újraindításának 50. évfordulója alkalmából leplezettek le, az iskola 8. osztályos tanulói helyezték el a megemlékezés koszorúját.

Az a megtisztelés ért, hogy vendégként és aktív résztvevőként is részese lehettem ennek a csodálatos rendezvénynek. A szülőkkel és a vendégekkel közösen megállapíthattuk, hogy ebben az iskolában valóban sokrétű, színvonalas munkát végeznek az új generáció nevelése érdekében.

Szárazné Manczal Erzsébet (Fotó: Hanzel Lajos)

XIII. Mátyusföldi Fesztivál Nagyfödémesen

Július első hetében immár tizenharmadik alkalommal rendezte meg a Csemadok nagyfödémesi alapszervezete azt a négynapos kulturális rendezvénysorozatot, amely Mátyusföldi Fesztivál néven került be a köztudatba. A szervezők fő célja, hogy a nyári időszakban is igényes szórakozást, művelődési lehetőséget nyújtsanak a község és a környék apraja-nagyjának. A keddtől péntekig tartó kulturális hét folyamán minden nemzedék számára akadt látni-, és élveznivaló.

A fesztivált szinte minden évben kiállítások megnyitásával indítják útjára. Az idén a szervezők két magyarországi művészt hívtak meg és mutattak be a nagyközönségnek. A mosonmagyaróvári Sárközi Anikó csodálatos női érzékkel nyúlt ecsetéhez, amellyel színektől pompázó diptichon és triptichon képeket alkotott. A tárlat anyaga egy nő benső rezdüléseinek, a világ finom lüktetésének festészetbe komponált szonettjeit mutatta be.

A másik festőművész Veszprémből érkezett. Alkotásai szöges ellentétben álltak az első kiállítás anyagával. Debreczeny Zoltán groteszk festményei ahhoz segítették hozzá a látogatókat, hogy képesek legyenek nevetni a világon, hogy közelebb kerüljenek az ironia és az önironia nemes művészetéhez. Képei könnyedek, fanyarak és ízesek, de egyben gondolkodásra késztetők voltak.

A megnyitók után került sor Száraz Pál – A sah drágakövei című könyvének bemutatójára, amelyre valóban szépszájú irodalom barát volt kíváncsi. Az író beszélgetőtársa Ákody Zsuzsa csabrendeki író volt.

A második napon este a község kulturális emlékhelyére, a Kálvária udvarára invitálták a nagyközönséget. A szervezők kihasználva a helyszín rendkívül jó akusztikáját, évről évre színvonalas komolyzenei és énekkari hangversenyeket tartanak. Az idén egy kicsit más zsánernek adtak otthont. „Tiszta szívvel” volt a címe annak a koncertnek, amelynek szereplői a jól ismert és közkedvelt trió tagjai – Vadkerti Imre, Zsapka Attila és Sipos Dávid voltak. A szervezők nagy öröme a valóban

sikeres esten közel 500-an élvezték a csodálatos koncertet, s a végén állva, vastapssal köszönték meg a produkciót. A már említett jó akusztikának köszönhetően, szinte az egész községben hallani lehetett az innen szálló dallamokat.

Július 5-én, csütörtökön a több, mint százesztendőős tájház udvarán régi mesterségekkel, kézműves-foglalkozásokkal kemencében sült finomságokkal ismerkedhettek meg az idelátogatók. A jó hangulathoz hozzájárult az Aranyeső Nyugdíjasklub éneklőcsoportjának, a magyar iskola néptánc-csoportjának, a csabrendeki Kid Dance táncscsoport, valamint a fiatalabb generációt képviselő Szalai Tamás szereplése.

A fesztivál zárónapján délelőtt a gyermekek számára a helyi Borsos Mihály Alapiskola pedagógusai szerveztek egy mesedélelőttöt, hogy a legkisebbek is részesei legyenek a fesztiválnak.

Délután „Hazahív a harangszó” címmel került sor az 1947/48-ban kitelepített Nagyfödémiesiek és leszármazottaik fogadására.

Az esti műsorban, amelyre már a felhőtlen szórakozás volt jellemző, elsőként a helyi magyar óvoda és magyar iskola tanulói mutatkoztak be – „Mi is itt vagyunk” címmel. Majd a magyarországi testvértelepülésről, Csabrendekről érkezett táncscsoport tagjai invitálták táncra a nézőket. A Mátyusföldi Fesztiválok elengedhetetlen része a népművészeti műsorok. Az idén is kedves színfoltja volt a rendezvénynek a Nádszegi Nádos és Kis Nádos néptáncscsoportok fellépése. Örökzöld slágerekkel mutatkoztak be és arattak sikert a Királyrévi Arcok Énekegyüttes tagjai. Az est egyik legvártabb produkciója a Tihanyi Vándorszínpad művészeinek „Nosztalgia show” című műsora volt, amelyben a magyar nóták, operett részletek és népszerű dallamok váltották egymást.

Az egész fesztivál érdekessége, hogy a belépés minden rendezvényre ingyenes.

A fesztivált anyagilag a Magyar Kormány Nemzetpolitikai Államtitkársága – a Bethlen Gábor Alap, Nagyszombat Megye és Nagyfödémes község támogatta. Nagy köszönet illeti a szépszájú közönséget, a lelkes, önkéntes segítőköt, a Csemadok tagjait és az iskola pedagógusait is, akik nélkül a rendezvény nem jöhetett volna létre.

Politikatudomány és történelem

Paár Ádám könyve alig több mint két évtized (1922-1947) pártpolitikai (választási) történéseit vizsgálja, de ez az időszak előzményeivel és következményeivel együtt Magyarország számára rendkívüli, sorsdöntő eseményeket hozott. Elemzését területileg Győr és Moson régiójára szűkíti, de ez egyáltalán nem vezetett tartalmi szűrkeséghez, különösen nem provincializmushoz, ugyanis az országnak ez a szelete a tárgyalt időszakban a pártok rendkívüli változatosságát, mondhatnám sokszínűségét mutatta. A szerző történész, politológus, gimnáziumi tanár és a Méltányosság Politikaelemző Központ kutatója. Diplomáit az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezte, s ugyanitt védte meg disszertációját „Győr – Moson megye és Győr törvényhatósági jogú város 1922 és 1947 közötti országgyűlési képviselőválasztásainak társadalomtörténeti háttere” címmel. Fő kutatási területe a XIX-XX. századi magyar és egyetemes eszmetörténet, a Horthy-korszak választásainak története, a filmek és a politika kapcsolata, valamint a XIX-XX. századi amerikai agrárpopulizmus története. Több folyóiratban és tanulmánykötetekben jelentek meg e tárgyakban dolgozatai, mostani kötetének előzményeiként néhány a Moson Megyei Műhelyben, a győri Arrabonában és a Valóságban.

Könyve megírásának motívumairól így vall az Előszóban: „*A témaválasztást személyes kötődés indokolta: anyai ágon a régi Moson megye területéről származom, és mindig érdekelt édesanyám szülőföldjének története. Mosonmagyaróvár, mint kiderült, azért is volt jó választás, mert a pártpolitikai kötődések széles tárházát tudtam feltárni.*” (10. p.) Ugyanitt tömören megfogalmazza tudományos munkájának célját: „*Szándékom tehát az volt, hogy bemutassam a magyar párttörténetet és politikai kultúrát, a pártok szervezettségét és a választások mechanizmusát egy földrajzilag körülhatárolt területen.*” (11. p.) Paár Ádám az Előszó után összefoglalja tanulmányának téziseit, a kutatás és elemzés módszertanát, továbbá fontosabb forrásait. Itt írja: „*A könyv témáját bevallottan az a szándék inspirálta, hogy mintát nyújtsak arra, hogyan lehet alkalmazni a történeti politológiát, hogyan találhat utat a politikatudomány a történeti szintézishez, a politikai társadalomtörténeten keresztül... A történeti politológia még mindig fehér folt a magyarországi történettudományban és a politikatudományban, a regionális társadalomtörténeti aspektusok és a párttámogatottság összefüggése pedig különösen hiányos fejezete a magyar szakirodalomnak.*” (20. p.) A szerző részletes és alapos áttekintést nyújt a választáskutatás tudománytörténeti és elméleti alapjairól: a választáskutatás, a politikai szociológia, a választási földrajz és a szocializációs minták hazai és külföldi leírásának hazai és külföldi eredményeiről; végül áttekinti a Győr és Moson megye pártjaira vonatkozó levéltári forrásokat, a sajtót, a tárgyat érintő megjelent dokumentum-köteteket, a helytörténeti monográfiákat és tanulmányokat. Ezek után egy terjedelmes fejezet foglalkozik a politikatudománynak a párttípusokra és a pártcsaládokra vonatkozó kutatási eredményeivel, az 1922-1947 közötti időszak magyarországi nemzeti konzervatív, keresztényszocialista és kereszténydemokrata, liberális, paraszt és agrár, szocialista és szociáldemokrata, kommunista és a szélsőjobboldali országos és helyi pártcsaládok jellemzőivel, topográfiai beágyazottságával. Kitűnő összefoglalást kapunk a műből a választási rendszerek és a választójog 1922-1947 közötti alakulásáról, az aktív és passzív választójog feltételeiről (választók és választhatók), a beépített biztonsági fékekről, az agitáció eszközeiről, az ajánlási rendszerről, az egyéni és listás választási rendszer, valamint a nyílt szavazás alkalmazásáról, a közigazgatás befolyásoló szerepéről, a korteskedésről és a választókerületek újrarájzolásáról, beosztási taktikáiról, mint a választás eredményét befolyásoló tényezőkről.

A kiadvány bő egyharmada foglalkozik immár Győr – Moson – Pozsony vármegyék és Győr törvényhatósági jogú város arculatával, a térség nemzetiségeinek és felekezeteinek leírásával, a gaz-

dasági régió meghatározó vonásaival. Tényeket olvashatunk itt a határ közelségének a társadalomra gyakorolt hatásáról, a Magyaróvári Főhercegi Uradalom, továbbá Győr, Moson és Magyaróvár erős iparáról, ezek politikát is befolyásoló szerepéről. Paár Ádám a felekezeti ellentétek, a zsidó – nem zsidó együttélés és ellentét, a német nemzetiség és a magyar állam konfliktusai, a nyugati határszélre a magyar nemzetiségi jelenlét erősítésére hozott telepések megítélése, Mosonnak és Magyaróvárnak az egyesítés kérdésében megnyilvánuló ellentéte szemszögéből is fontos következtetéseket von le a politikai változásokra vonatkozólag. Bemutatja a területet, mint az egyik legkarakteresebb magyarországi politikai régiót. Fontos adatokat, jellemzőket közöl a térségben szerepet vállaló országgyűlési képviselők foglalkozásáról, társadalmi háttéréről, személyiségéről, nemzetiségi és felekezeti hovatartozásáról. Végül megismerkedhetünk a választókerületekben zajló egyes választások (1922, 1926, 1931, 1935, 1939, 1945, 1947) jelöltjeivel, eseményeivel, eredményével, s a szerző 11 pontban összefoglalt következtetéseivel. Ezek közül talán a legfőbb, hogy Győr – Moson – Pozsony vármegye, s a tágabb nyugat-magyarországi régió a Horthy-korszakban mindvégig a kormánypárt szilárd támasza volt, az 1945-1947-es éveket ugyanakkor a politikai instabilitás és a gyors változások jellemezték a térségben. Számomra különleges „csemege” volt a magyaróvári választókerületben többször is induló dr. Giesswein Sándor keresztényszocialista és dr. Kühne Lóránt kormánypárti képviselő sikerének elemzése, vagy a két testvér, a nemzetiszocialista gróf Pálffy Fidél és öccse gróf Pálffy József keresztényszocialista politikus életútjának leírása, népszerűségük magyarázata.

Csak dicsérni tudom Paár Ádám munkájának utolsó harmadát, amely a jegyzeteket, a mellékleteket és a mutatókat tartalmazza. Bőséges jegyzetanyagából a forrásokat pontosíthatjuk és további részletekhez jutunk. A levéltári források, sajtó, jogszabályok felsorolása és a szakirodalmi bibliográfia képet nyújt arról a hatalmas kutatómunkáról, amit a szerző végzett tanulmánya megírása érdekében. Gazdag adattár sorolja föl a Győr – Moson – Pozsony vármegyei választókerületeiben az 1922-1947 között megválasztott képviselőket, pártba tartozásukat, foglalkozásukat és a rájuk leadott szavazatok számát. Komoly történeti munka ma sem jelenhet meg mutatók nélkül, amelyek nagy segítséget jelentenek a későbbi felhasználónak. Szerencsére ebből hármat is találunk a könyv végén: személy-, helységnév- és tárgymutató segít eligazodni bennünket az adatok sűrűjében. Összegzésében a szerző egy további kutatási lehetőséget ismertet, amely azt vizsgálná, hogy a nyílt szavazású kerületekben milyen indokkal utasítottak vissza választókat a választási részvételtől. A politikatudomány és a helytörténet iránt érdeklődők nevében mondhatom: várakozással tekintünk az újabb tudományos vállalkozás elé.

(Paár Ádám: *Pártok, választások és társadalom Győr és Moson régiójában (1922-1947)*. Győr, 2018., Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér. 302 p.)

Tuba László